

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

SELÇUK EREZ

AKLIMIZIN AMBARGOLARI

KÜLTÜR Dizisi

Nu. 3

6

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

Sevgili Haldun Özbudak ve Güzel Kızı İrem'e...

SELÇUK EREZ

AKLIMIZIN AMBARGOLARI

**AYBAY
YAYINLARI**

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

Editör :
Rona Aybay

Yayın nu. 6
Kültür dizisi 3

88. 34. Y. 0127. 0006

AKLİMİZİN AMBARGOLARI / Selçuk Erez

Birinci bası : İstanbul, Kasım 1938

**Kapak resmi : Leonardo Bistolfi (1859-1933)'nin yapıtı olan
Carducci Anıtı'ndan bir ayrıntı.**

**Kapak tasarımı ve baskısı: APA Ofset Basımevi
Dizgi, baskı Erenler Matbaası**

**Yayımlayan : Aybay Yayıncılık ve Kültür Hizmetleri A.Ş.
Sıraselviler Cad. Nu. 87, Yeni Hayat Apt. Kat: 1, Da. 3
Taksim 80060 İstanbul Tel. (1) 143 44 76 - (1) 145 57 35**

ÖNSÖZ NİYETİNE

Makalelerimin bazılarını bir kitap halinde toplamak bilmem nereden geldi aklıma. Önerini niçin kıvançla karşıladığımı belirtmek isterim : Türkiye'nin en önemli meselesinin "demokrasinin yarımıyama laklığı" olduğuna ve Türkiye'nin meselelerine maraton koşturulduğunda "demokrasi eksikliği" nin diğer meselelere en az dört tur bindireceğine öyle eminim ki..

Askerî darbeleri, onları izleyen haksızlıkları, sansürleri, kısıtlamaları, işkenceleri, düşünce suçlarını, pasaport yasaklarını, bürokrasinin zart-zurtlarını, 147 olaylarını, 1402 ayıplarını seyrede ede büyüdüm, bu yaşa geldim; ruhumu teslim etmeden bu güzel vatanın hakettiği eksiksiz demokratik bir ortama kavuşacağı günü görebileceğim konusunda kuşku duymağa başladım.

Ancak, olayları kaldırımın kenarında durup seyretenlerden değilimdir : Benim mezhebimde günde beş öğün demokrasiden bahsetmek ibadetlerin en yücesidir! Her yazımın özü, "demokrasi gereği" nin vurgulanmasından ibarettir.

“Eh, bu mesaj, bu kitapçıkla beş-on dostuma daha ulaşırsa fena mı olur?” diye düşündüm.

Başarı oranımı Aybay Yayınlarının bu yapıttan edecekleri zararın boyutu yansıtacaktır: Bu işe yatırdıklarının makul bir oranını geri alamazlarsa yazarlıktan ayrılıp muayenehaneme çekileceğimi bu vesileyle açıklamak isterim. (*)

Tanrı Aybay Yayınlarına uzun ömürler versin. Bütün Aybaylara da esenlikler dilerim.

25 Eylül 1988
(referandum günü)

(*) : Bu oranın ne olduğunu ikinci kitabımın önsözünde belirteceğim.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
BU YIL BEYOĞLU'NDA MAHSUL İYİ OLACAK	1
KUTSAL DİZELERİ KEMİREN GÖRGÜSÜZ FARELER	4
SEVGİLİ KIZIM	8
NAZİ İŞGALİNİN YILDÖNÜMÜNDE	11
HATEMİNİN ÜNİVERSİTEDEN UZAKLAŞTIRILIŞININ	
3. YILI	14
ANKARA'NIN YELDEĞİRMENLERİ	17
YAĞMUR YERİNE BÖCEK İLACI YAĞSA SEMADAN!	19
"İSTANBUL, MON AMOUR!"	22
PSİKOAKUSTİK SESLER	25
TADINI ÇIKARIN ÇARİTO'NUN!	29
AKLİMİZİN AMBARGOLARI	33
AYRINTININ ÖNEMİ	35
BARBAROS'UN HAFIDI MİYİZ?	38
HADUN TANER'İN YENİ HİKAYELERİ	41
BİZ DE "ELGİNİST" MİYDİK?	45
TÜRKİYE'DEKİ BİZANS VE YUNANİSTAN'DAKİ	
OSMANLI	49
BÜYÜKLERİMİZİ ANLATMAK, BÜYÜKLERİMİZİ	
TANITMAK	53
TÜRK'ÜN KİMLİĞİ	56
"METRO APOTHEKE" ECZANESİ'NİN SAHİBİNİN	
TEZİ	60
ZOMBORNOS KEROS!	63
POLİTİKADA ZAMANLAMA	67
HASTALIKLAR VE TARİH	70

HALİFE ABDÜLMECİD EFENDİ'NİN RESSAMLIĞI	73
HORTUMU NEREYE TUTMALI?	76
FREUD'UN ANTİKA TUTKUSU	79
GELECEĞİN RAMAZANLARI	82
EKMEĞİN SOĞUDUĞU YERİ KAZI!	85
SAHAFLARDAN EN ÇOK KİTAP ALAN ADAM	88
TÜRK YUNAN DOSTLUĞU	91
ARKEOLOJİ VE SANAT DERGİSİNE KÖYLÜ MEK- TUPLARI	94
YENİ GÜNAHLAR İCAD ETMEK	97
ALYON SOKAĞINDAKİ SAATÇİ	100
ÖNSÖZLER	103
MALGUDİ İÇİN BİR KAPLAN	106
ESANSÇILIK - MİSÇİLİK	109
VENEZİA KOSTANTİNÜ'NUN EMEKLİLİĞİ	112
YILBAŞI DİLEKLERİNİN EN GÜZELİ	115
BAĞIŞLAMANIN NEDENİ	118
KİTAP YAZAN HARİCİYECİLERİMİZ	121
DE OMNİBUS DUBİTANTUM	124
İSLAM ALEMİYLE İLİŞKİLERİMİZ	127
2000 YILINDA HANGİ ŞARKILARI SÖYLEYECEĞİZ?	130
BU NE BİÇİM GENÇLİK YILI	133
KELAYNAK RAPORU	136
GÜMRÜK MEVZUATIMIZ VE TÜRK SANATI	139
VANKULU SÖZLÜĞÜ KAÇ PARA EDER?	142
SETTAR BEY'İN ARDINDAN	145
DARWİN NEDEN SEVİLMEZ?	148
HAT SANATLARI MÜZESİ İÇİN "YANLIŞ - DOĞRU"	
CETVELİ	151
ANNELEER GÜNÜ'NDE	154
BİSİKLET	157

BU YIL BEYOĞLU'NDA MAHSUL İYİ OLACAK

“İstanbul’u bir oturuşta algılayıp kavramak için ya Hilton’un, ya da Sheraton’un en üst katına çıkacaksın!” Üç ayda bir yayınlanan kuşe bir turistik dergide yabancı bir seyyah böyle demiş. Bana bu yazıyı okumak, yayınlandıktan tam yedi yıl sonra dişçimin muayenehanesinde nasip oldu.

Ertesi gün, Hilton’un “ruf”undan baktığımda hatırladım. İşte **Taşlık, Dolmabahçe Sarayı, stadyum, barok camii**, sonra **Boğaz Köprüsü, Kız Kulesi**, adamın dediği gibi “ayaklarımın altındaydı” Trafiği yoğun bir sürü asfalt her yöne uzanıyordu. “Seyyah iyiki geriye doğru bakmamış: Boy boy çirkin çimento binaların şehri nasıl kapladığını, ne olmadık yerlere meztazlar yaptığını görecekti.” diye düşündüm. Bu tarafta “yeşil” sadece park köşelerinde ve pencere kenarlarındaki saksılarda kalmıştı. Yine denize yöneldim. Bu sırada “yeşil” arayan gözüm istediğini bulmaz mı? Stadyumla Hilton’un arasındaki yamaçta beş-on ağaçtan ibaret bir tutam yeşillik bir de küçük tarla vardı. Ve olacak iş değildi ama, biri tutmuş burada çift sürüyordu.

Ne İsmet Paşa’nın köşkü, ne Balyanın camisi, ne de Taşlık Gazinosu bana şu bir avuç “yeşil”in verdiği zevki ve iç kıpırtısını verebiliyordu. Hemen

otelden ayrıldım. Kadırğa yokuşundan aşağı yürüdüm. Hilton'un gölgesi vuran bu küçük tarlanın kenarında durup, burayı belleyenlere seslendim. "**Köpek bağı, gel**" dediler. Burası "Arnavut'un tarlası" diye bilinirmiş. Komşusu da "Hasan Gül'ün bahçesi" Arnavut ihtiyarlayıp çalışamayacak hale geldiğinden, onbeş yıl önce **Kastamonulu Kadir Anlaş**'la anlaşmış. O zamandan beri Kadir, üç oğlu, iki kızı ve karısıyla bu tarlada çalışırlar, ürettiklerini nah şu beygire yükler, çevre pazarlarına götürürlermiş.

"Pazar yerleri mi? Cumartesi'den başlayalım: O gün Beşiktaş'ta pazar vardır. Pazar günü Mecidiyeköy'de, Pazartesi Feriköy'de, Salı Tophane'de, -Çarşamba genellikle çıkmayız- Cuma Kasımpaşa'da satırız. Bu yıl ıspanak ektik. İyi mahsul bekliyoruz. Bu hafta da -Tanrı izin verirse- kıvırcık salata ve soğan ekeceğiz. Bak yastıkları hazırlıyoruz. Mayıs'da buraya patlıcan, biber, kabak ve hıyar ekeceğiz. Burada sarmısak hariç, herşey yetişir; sarmısak burada baş çevirmiyor, kök yapmıyor, sadece yeşil veriyor tepesinde. Salatanın soğanın mevsimi yok. Boş yer bulunca hep ekeriz."

Eskiden buralar hep bağ bahçe imiş. **Çelik Gülersoy'un "Dolmabahçe"** adlı eserinde buranın **Charles Pertussier, Captain Frankland** gibi ressamlar tarafından yapılmış nefis resimleri var. Bu vadinin 19 yy. da ne latif bir tabiat parçası olduğunu kavramak için bunlara bakmak gerek. Karşısı eskiden Küçük Çiftlik Parkı'ymış. Arnavut burada çift sürerken, Hamiyet'leri, Müzeyyen'leri, Safiye'leri dinlermiş. Şimdi Yusuf İzzettin Paşa'nın köşkünden artakalanı binanın önünde Lunapark var. Geçen yıl Medrano Sirki geldiğinde palyaçolar, cüceler, kadınlar gelip Kadir

Efendi'den salata, soğan almışlar. "Hiç slrke gittiniz mi?", "Çağırdılar ama, işimiz çoktu; nasip olmadı."

Sağa so'la bakmasam, apartmanları görmesem, kulaklarımı tıkayıp trafiğin gürültüsünü duymasam, kendimi bir Anadolu köyünde sanacağım: Şairin dediği gibi **"Burada topraktı zemin - Kırsal ve mübarek - Atalardan kalma toprak - Ve ineklerden kalma tezek..."**

Kadir Anlaş'ı uzaktan Hilton'un tepesinden algıladıktan sonra başka bir gezegenden gelirmişçesine uçup inip yakından seyrettiğim bu avuç içi kadar yeşillik karşısında daldığım rüyadan beni yine Kadir uyandırdı: "Arada sırada buraya birileri gelir; ölçer biçerler. Ama bizi bunlardan çok tedirgin eden başka birşey var" deyiverdi: **"Son yıllarda baca ve egzoz dumanından hava öyle pislendi ki, soğanlar bastra vuruyor! Bak yaprakları nasıl benek benek lekeleniyor. Birkaç yıl sonra öteki bitkiler de böyle bozular mu diye telaşlanıyorum."**

Bu yıl Beyoğlu'nda mahsul -inşallah- iyi olacak. Gelecek yıllarda? Bu bizim soğanların bastra vurmasını Kadir Anlaş kadar ciddiye alıp almadığımıza bağlıdır. Doğa kirlenmesini engellemez, üstelik çoğalmasına böyle candan katkıda bulunursak, pek yakında sadece soğan ve salatalıklar değil, hepimiz bastra vururuz!

17 Mart 1985

KUTSAL DİZELERİ KEMİREN GÖRGÜSÜZ FARELER

İslam resim konusunda kaleme alınmış en önemli eserlerden biri B. W. Robinson ve arkadaşlarının “İslamic Painting and the Arts of the Book” adlı yapıtı şu cümlelerle başlar: “İslam resim sanatını inceleyenler için Ortaçağın en trajik olayı Fatimî kütüphanelerinin yağmalanmasıdır. Ünlü Fatimî Saray Kütüphanesi’nde çeşitli konularda yazılmış ve yüzyıllardır biriktirilmiş çok sayıda eser vardı. 1005 yılında Halife olan El Hakim, bu kütüphanenin kitaplarını Dar-ül ilm ve Dar-ül hikma adıyla anılan kurumlara taşıtmıştı. Bu birbuçuk milyon kitaplık koleksiyonun o çağda ne İslam ne de Hıristiyan aleminde bir benzeri yoktu.

Onbirinci yüzyılda Fatimî devleti zayıflayınca kitaplar satılıp dağılmaya başladı. 1171’de bu devlet son bulunca Kahire’deki tüm kütüphanelerle beraber bu kütüphane de tahrip edildi, yoko’du.”

Bilindiği gibi El Hakim, Dürzilerin tanrısıdır: Bu Fatimî halifesinin veziri onu tanrı, kendini de sözcüsü ilan etmiştir. Bu kimseleri Dürziler hâlâ kutsal sayarlar.

Demek ki 12. yüzyılda Suriyeliler, Amerikalılar’ın bugün yaptıklarını yapmasalar yani Dürzileri topa

tutmasalardı İslam'ın sosyal, siyasal sanat ve tarihsel gelişiminin erken evreleri konusunda bugün sahip olmadığımız geniş bilgiler edinebilecektik: Bu günkü cehaletimiz, eski kütüphanelerin yakılmasındandır.

12. yüzyıldan sonra İslamiyetin bayraktarlığını biz üstlendik. İmparatorluklar kurduk, fetihler yaptık. Bu ara kütüphaneler de oluşturduk. Ama bunlardan pek azı günümüze kadar varlığını koruyabildi

Koskoca taş binalara yerleştirilmiş devlet kütüphaneleri zamanla dağılıp giderken kişisel kitapların varlıklarını sürdürmesi imkansızdır.

Son çağların yokolan anlı-şanlı özel kütüphanelerinin acıklı öyküleri kulaklarda hâlâ yansır: Mesela, Ahmet Vefik Paşa'nın Rumelihisarı'ndaki kütüphanesinin binası bugünü "ecnebiye kiraya verilir"; içindeki kitaplar ise çoktan uçup gitmişlerdir. Onbeşbin ciltlik olduğu söylenen bu kitaplıkta bulunan kitapları Ahmet Vefik Paşa gözü gibi sever ve saklardı: Bu kütüphanede çoktan beri arayıp bulamadığı bir kitabı görüp "Bir gece için ihsan buyurursanız okuyup iade ederim!" diyen kişiye paşanın-kitabı elinden alıp yerine koyarken- "Ben, bu kütüphaneyi bir gece için şundan bundan aldığım kitaplarla vücuda getirdim!" diye cevap verdiği söylenir.

Hayatının son devresinde maddi sıkıntı çeken paşanın elindeki araziye kolej kurmak isteyen Amerikalılar'a sattığı bilinir. Öldükten sonra da kitapları sağa sola dağılmıştır.

Ali Neyzi'nin yeni kitabı "Hüseyin Paşa Çıkmazı No. 4"te tam iki özel kütüphanenin yokoluşu anlatılır: Bunlardan birincisi Mehmet Ali Aynî'ninkidir. Bu

önemli ilim adamımızın kitaplığından torunu Ali Neyzi şöyle bahseder: "Dedemin, hatırı sayılır bir kitap deposu vardı. Sığıdığı kadarını ve herhalde kendisine daha yakın gördüklerini çatı katındaki çalışma odasına, merdiven sahanlığına taşan kitaplıklara yerleştirmişti. Buralara sığmayanlar eski selamlık odasına ve en alt salondaki iki büyük kütüphaneye konulmuştu. Vefatından sonra bu kitapları İstanbul Üniversitesi'ne vermeğe çalıştığımı hatırlıyorum. Ancak, oradaki yöneticiler, "liste yaparak müracaat ediniz!" gibi oldukça ters bir cevap verdiler. Çoğu Arap harfleriyle yazılmış olan kitapların listesini bile yapacak olanağımız yoktu. Sonunda teyzemin oğlu bir kısmını aldı; İngilizce olanlarından bir bölümünü ben aldım ve kütüphane dağıldı gitti.

Şair Leyla Hanım, Ali Neyzî'nin anneannesinin anasıdır. Neyzî, Leyla Hanım'ın kitaplarının Bostancı'daki köşklerinin yangınında kül olup gittiğini anlatır.

Daha yakın tarihlerde, halkevleri kapandığında herbirinin kitaplıklarında bulunan eserler korunabilirdi; olmadı. Bugün sahaflarda çeşitli halkevlerinin damgasını taşıyan kitaplara sık rastlanır.

Bu kütüphanelerin dağılmaması, birleşip yarıñki kültür ve bilgi kaynaklarımızı oluşturmaları gerek. Ne yapılabilir? Akla gelen bir çözüm var: Böyle kütüphaneleri oluşturanlar vefat ettiklerinde eşleri, çocukları miras vergisini bu kütüphaneyi devlete devreterek ödeyebilsinler! Böylece hem kütüphanelerimiz zenginleşir hem de kitapları biriktirmiş olanlar hayırla anılırlar.

Romalı şair Juvenalis, imparatorluk devri hicivcilerindendir. Bir şiirinde, fakir Romalılar'dan Cod-

rus'un evini anlatırken şöyle der: "Altı adet toprak çanak bir büfenin üstünü süsleyen -Altta bir kırık içki kabı ve uzanmış yatan bir Chiron ve Yunanca kitaplar duruyordu eski bir sandık içinde- Ve kemi-riyordu kutsal dizeleri görgüsüz fareler.."

Kutsal dizeler ne söz? Koskoca, cilt cilt kitap-ları yiyip bitiren, kütüphaneleri yakan, dağılan, kay-beden görgüsüzlüğe son vermek, hiciv ya da ağıtla-ra konu olmamak için mutlaka bir yol bulmak zorun-dayız!

9 Ekim 1983

SEVGİLİ KIZIM...

Bu hafta liseyi bitirdin: Seni kutlarım!

Liseyi bitirdiğinden çok, o sonu gelmez sınavları, iki yıldır -cumartesi ve pazarlar da dahil- devam etmek zorunda kaldığın üniversite giriş kurslarını geride bıraktığını için, kaç yazdır ilk defa gözlerinin içten güldüğünü gördüğüm için sevinmekteyim.

Düşünmesini değil ezberlemesini öğreten, doğaya bakmasını unutturan, deney yaptırmayan, gerçek hayatla ilgili gözlemler yerine kalıpları belleten, son otuz yıldır bilim alanında, tarihte, coğrafyada ortaya çıkarılmış yeni gerçekleri yok sayan, sadece yürürlükleri siyasal eğilimlerle ilgili değişikliklere yer veren, baskı ve dizgi açısından bile iç kapatıcı olan okul kitaplarını “hafızlamayı” isteyen bir eğitimden geçtin.

Keşke seni **Karlofça** ve **Pasarofça**’nın tarihleri yerine sadece doğru düşünmenin ilkelerini öğreten okullara gönderebilseydim!

Bedri Rahmi Eyüboğlu -herhalde oğlu Mehmed’e- **“En azından üç dil bileceksin . En azından üç dilde - Ana avrat dümdüz gideceksin!”** demişti. Giderek küçülen, Çin’den İzlanda’ya kadar tüm ülkelerini yoğun

bir bilgi ve ticari alışveriŖe girmiŖtikleri bir dünyada yaŖadığımız halde yaŖdaŖlarının çoğunun tek bir yabancı dili bile doğru dürüst öğrenmeden, lise mezunu olduklarını biliyorum. Batı'da yoğun bir iŖsizlik sürerken, Türkiye'ye gelip d Ŗ k maaŖla yabancı dilleri ve geçerli yabancı dillerde fizik, kimya vb.   retebilecek çok sayıda kalifiye   retmen varken biz hâlâ yabancı   retmen getirip özel okullarında ders verdirmeye kalkanları her türlü kısıtlama ve engelleme ile bunaltıyoruz. "Liberal" olduğu ileri sürülen bu ortamda hiç olmazsa yeterli sayıda Türk çocuğuna bir yabancı dil   retebilseydik yarına daha güvenle bakabilirdik.

YaŖamının bu d nemecinden sonra, insana saygının, hoŖg r n n ve demokratik kiŖili inin geliŖmiŖli inin seni yüceltecek, d Ŗ nce yeteneğini enginleŖtirecek önemli bir unsur olduğunu unutmaman gerekir: Demokrasinin bu önemini, bizi yücelten değerini kavramana yol açacak ne kadar eser bulursan oku; sana bu güne kadar anlattıklarımın daha güzel, daha g cl  gerekçeler bul ve bunları her gün enaz    arkadaŖına bıkmadan usanmadan anlat.

"Ya Atat rk l k? Atat rks z  ocuk nasihatı olur mu?" diyorsun. Tabii, Atat rk  de ol ama **M. Konner'in (The Tangled Wing)** de dediği gibi ol: **"Darwin'in** akrabalarından birini tanırım. **Darwin** hakkında bildikleri yurtdaŖlarımızın bu konuda genellikle bildiklerini aŖmaz.. Oysa ben **Darwin'in** d Ŗ ncelerini yıl boyunca   retir, yazılarıma konu edinirim.. **Emerson'un** da bir akrabasını bilirim: **Emerson'un** yazdıklarını okumamıŖtır. Oysa ben en karanlık günlerimde onu okudum, ondan g c aldım. Ŗimdi söyleyin bana: **Darwin'in** ve **Emerson'un** gerçek mi-

raşçısı kimdir? Saç rengi ve diğer bazı yüzeysel benzerlikler bahis konusu ise onlar; ama bu büyük adamların yıllar önce düşündükleri ve söylediklerini konu ediniyorsak herhalde ben onlardan önde gelirim!” demişti **Konner**.

Sevgili kızım, sana daha fazla, kafiyeli ya da çok süslü nasihatlarla bulunmak istemiyorum: **Tevfik Fikret**’in, nasihatın daniskası ile donatılmış oğlu Haluk’un eninde sonunda nasıl papaz olduğunu hatırlıyorum.

İnşallah bu yaşına gelinceye kadar nasihatın hangisinin tutulacağını, hangisinin kulakardı edileceğini de öğrenmişsindir; seni öğütlerin değil aklının kurtaracağını kavramışsındır: **Muhtaç olduğun kudret, beyninin “Betz” hücrelerinde mevcuttur; başka yerde değil!**

2 Haziran 1985

NAZI İŞGALİNİN YILDÖNÜMÜNDE

Geçen hafta Paris, Nazi işgalinden kurtuluşunun yıldönümünü kutladı. Fransız gazeteleri özel sayılar yayınlarak kırk yıl önceki işgal yıllarını ve kurtuluşlarını andılar.

Bundan kırk yıl önce Fransa'da bulunmuş olan Türklerin anımsadıkları bazı **"hatırlamağa değer"** olaylar vardır. Aralarından biri, o günleri şöyle hatırlıyor. Yıl 1940, Haziran ayı: Alman orduları Paris'e yaklaşmış. **St. Germaine**'e kadar gelmişler. Halk sokaklara dökülmüş, başşehir terkediliyor. Sanki stad-yumlar, tiyatrolar, sinemalar aynı anda boşalmış gibi. Bir insan seli güneye giden yollara doğru akıyor.

Büyükelçimiz **Behiç Ergin**, Başkonsolosumuz **Cevdet Dülger** ve diğer temsilcilerimiz Fransız hükümetinin ardından **Tours**'a taşınmışlar. Güneye yönelen göçmenlerin arasında Türkler de var. Ressam **Ercüment Kalmık**, **Cahit Sıtkı Tarancı**, **Hikmet Pirinçcioğlu**, **Vedat Dicleli** (galiba **Nihat Erim** ve **Melih Cevdet** de) buradalar. **Ragıp Sarıca**, **Mehmet Ali Aybar**'la beraber **"tandem"** denilen ikiz bisikletlerden birine binmişler. Ankara Üniversitesi hocalarından **Cengiz Uluçay**, halen ABD'de armatörlük yapan **Alişan Dobra**, **Methi Bengisu**, **Enver Güreli** de bu kala-

balıktalar. Amme Hukuku Profesörü **Muvaffak Akbay**, **Bülent Cimcoz**, **Afif Obay** da oradalar.

Türklerin çoğu bisiklet üstünde, yollarda bombalana bombalana zaman zaman birbirlerini kaybederek yol alıyorlar. **Tours** da bombalanınca Fransız hükümeti **Bordeaux**'ya taşınıyor. Sonra burada da tutunamıyor; önce **Clermont Ferrand**'a, bu küçük kent ihtiyacı karşılamayınca da **Vichy**'ye göçüyor. Belki de o günlerde Avrupa'nın hasta adamı olan Fransa'nın, içme suları, kaplıcaları ile tanınmış bu şehirde şifa bulacağı ümit ediliyor!..

Bu sırada Fransa'da haberleşme alabildiğine kopuk, gazeteler yayınlanmıyor, İçişleri Bakanlığı'nın bülteni **Moniteur** ise her yere ulaşmıyor. Buna rağmen Türk öğrencileri arasında "**Perigueux**" de toplanılacağı haberi yayılıyor. Bu kentte toplanan elli kadar öğrenciye bir baraka sağlanmış. Müşterek pasaportla İsviçre üstünden vatanlarına yollanacakları günü beklemekteler.

Günün birinde, 14 Temmuz'a gelindiği farkedilir. Her yıl görkemli törenlerle kutlanan ulusal bayram gününde Fransızların ağzını bıçak açmaz. Yarısi esir, yarısi yerinden olmuş bu ülke halkının 14 Temmuz'u kutlayacak ne keyfi vardır, ne de hali kalmıştır.

O sabah **Perigueux**'deki Türk öğrencileri şehrin belediye reisine başvururlar: "**Biz dostlarımızın müstesna günlerindeki heyecanlarını paylaşmak isteriz. Bugün Meçhul Asker Anıtı'nda saygı duruşu yapacağız**" derler. Reis ne cevap vereceğini bilmez: "**Siz hiçbir şey söyleyemeyeceğim!**" diye yanıtlar.

O gün başlarında **Talebe Müfettişimiz Refik Güner** elli Türk gencinin ana caddeyi baştan başa geçerek yaptıkları yürüyüş ve **Meçhul Asker Anıtı**'na

çelenk koymaları **Perigueux**'deki tek kutlama eylemi olur. Fransızlar seyirci kalır, sadece gözyaşı dökerler.

15 Temmuz 1940 tarihli Cumhuriyet gazetesinde, **"Hem nalına, hem mihına"** sütununun yazarı **"Mağlup ve perişan Fransa bayram yerine matem tutuyor"** diye yazar. **"Marseillaise yerine hıçkırıklar yükseliyordu. Bu milletin bu sukutuna ve ızdırabına acımamak kabil değil..."** O gün yayınlanan diğer gazeteler, Fransız milli bayramının daha çok Fransa dışında, Londra gibi yerlerde kutladığını yansıtır.

Fransızların, bu yıldönümünde Nazi işgalini, işgalde olup bitenleri hatırlamağa ihtiyaçları vardır. Egemenliklerine yönelen alçakça saldırılara uğradıkları o karanlık günlerde, dostlarının takınmış oldukları tavırlar, bu gün siyasal tutumlarını seçmede, doğru yolu bulmada onlara yardımcı olabilecek çok güzel örnekler içermektedir.

2 Eylül 1984

HATEMİ'NİN ÜNİVERSİTEDEN UZAKLAŞTIRILIŞININ 3. YILI

Times'in 21 Mart tarihli **Edebiyat Ek'**inde İran'ın Şah'ın devrilmesinden bu yana geçen yedi yılının politika yorumcularına hatta çağdaş İran tarihi uzmanlarına bırakılmayacak kadar karmaşık ve çok yönlü olduğu belirtilmekteydi. Bu ekte Batı'da İran devrimi konusunda yayınlanmış önemli eserlerin bir eleştirisi de yer almaktaydı: S. Bakhash'ın **The Reign of Ayatollah** (Tauris), A. Taheri'nin **The Spirit of Allah'ı** (Hutchinson), N.R. Keddie'nin **Religion and Politics in İran** (Yale University Press) D. Hiro'nun **Iran Under Ayetollahs'ı** (Rutledge and Kegan Paul) G. Sick'in **Ali Fall Down'ı** (Tauris) bu konuda yazılmış olanlardan sadece bir kaçıdır. Almanya'dan da örnekler verilebilir: Chomeini-Der İslamische Staat (Klaus Schwarz), A. Chomeini-Main Worte (Playboy Bücher).

Gelişmiş ülkelerde seveni de nefret edeni de Humeyni'yi ve Şah'ın devrilmesini izleyen evrede İran'da olup bitenleri anlamaya çalışırken, biz kilometrelerce sınırimızı paylaştığımız, ticaret yaparak bütçemizi denkleştirdiğimiz bu ülkede gerçekleştirenler konusunda ne biliyoruz? Bu alanda hangi ciddi araştırmaya giriştik, hangi eserleri ürettik?

1979'da yani Humeyni'nin İran'a döndüğü yıl İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi öğretim üyelerinden **Hüseyin P. Hatemi** Humeyni'nin Irak'a sürüldüğünde Necef Medresesi'nde vermiş olduğu dersleri biraraya getiren **Hükümet-i İslamî** adlı eseri Farsça'dan dilimize çevirmiş ve Düşünce Yayınları, bunu **İslam Fıkında Devlet** başlığı ile yayınlamıştı.

Aynı yıl ABD'de bu eserin ilk defa Joint Publications Research Service tarafından (Arlington) aceleye gelmiş ve bozuk bir İngilizce ile **Ayetullah Humeyni'nin Mein Kampf'**ı başlığı ile yayınlanmış olduğunu düşünürsek, Prof. Hatemi sayesinde bu konuda ABD'yi geride bırakmış olduğumuzu kavrarız. İngiliz dilinde Humeyni'nin dersleri ve konuşmaları ancak son bir yıl içinde (**Dr. Hamid Algar** tarafından) ciddi ve aslına uygun bir şekilde çevrilip yayınlanmıştır: **İslam and Revolution (Kegan Paul int)**.

Hatemi'nin bu çevirisi konusunda savcılık bilirkişi mütalâası istemişti. Hukuk Fakültesi hocalarından biri olan bilirkişi eserin baştan aşağıya TCK 163'e aykırı olduğunu ve çevirenin dipnotlarında suç unsuru taşıyan yerleri belirtmiş olmasının, söyleneñlerin İran için geçerli olduğunu vurgulamasının yetmeyeceğini, mütercimi sorumluluktan kurtarmayacağını ileri sürmüştü. Buna rağmen savcılık takipsizlik kararı vermişti.

Ancak, meraklıların işin peşini bırakmamışlar ve 12 Mayıs 1983'de Hatemi 1402 sayılı yasa ile üniversiteden çıkarılmıştır. Türkiye'de Vakıf Hukuku'nu en iyi bilen 1981'de **von Humboldt Bursunu** kazanarak, **Almanya'daki Türklerin özel hukuk ihtilafları** konusunda incelemelerde bulunmuş, tercüme, telif, çeşitli konularda (**İslam açısından Sosyalizm, Hukuka,**

Ahlaka Aykırılık, Medeni Hukuk Tüzöl Kişileri vb.)
15 kitap yazmış olan, bu değerli bilim adamı tam üç yıldır öğrencilerinden uzak tutulmaktadır. Bütün 1402 ile uzaklaştırılanlar gibi...

Aradan üç koca yıl geçmiş olduğu halde, meydanlarında demokrasi ve hukuka saygının egemen olduğu gūnaşırı ilan edilen bu ūlkede bu haksızlığı hālâ düzeltememiş olmamız acıdır!

18 Mayıs 1986

ANKARA'NIN YELDEĞİRMENLERİ

ANAP çoğunluklu Ankara Belediye Meclisi geçenlerde Abdi İpekçi Parkı ve Lozan Meydanı'nın adlarını değiştirmeğe ve Hitit Anıtı'nı ortadan kaldırıp yerine "Türk" kabul ettikleri devletlere ait simgelerden oluşan bir anıt dikmeğe karar veriydi. Sonra, Başbakan'ın uyarısı ile meydan adlarının değiştirilmesinden vazgeçildi ama Hitit Anıtı'nı yok etme kararı halen yürürlüktedir.

Belediye Meclisi  yelerinden Merih Gökçek, heykeli yok etme  n rgesini, "Hitit Medeniyeti, bir Anadolu Medeniyeti'dir; Türk Medeniyeti ile bir ilgisi yoktur. Türkler Anadolu'ya 1071'de Sultan Alpaslan Gazi ile girmişlerdir" diyerek savundu. Bu karara çok sevinen "Geyikler gidiyor" diye makale yazanlar da oldu, kınayıp ayıplayanlar da...

M. . 2000 1000 yılları arasında Anadolu'da yaşamış olan Hititlerin kendilerine yabancı  lkele in kutsal simge ve anıtlarına karşı nasıl bir tavır takındıklarını merak ettim: **O. R. Gurney**'in Pelican Yayınlarıncı bastırılmış "**The Hittites**" (1961, s. 132) adlı kitabına baktım: Hititler işgal ettikleri topraklardaki insanların tanrı ve tanrıçalarını da kendi ulusal tanrılarının oluşturduğu "panteon"larına katar, onları da kutsal sayarlarmış. Demek ki bu insanlar hem başkasının inancına olan saygının, hem de yönetilen insanın psikolojisine vukufun yeryüzünde ilk olmasa bile en eski ve en güzel örneklerinden bir tanesini vermişler! Bence Hititleri Türk saymasak da, en eski ve en büyük uygarlıklardan birini yarat-

tıklarını unutsak da sadece bu neden, topraklarımızın bu eski sakinlerini saygıyla anmamız için, onları anıt dikip kutsamamız için yeter de artar bile.

Geçen zaman ile uygarlığın her açıdan ilerlemediğini savunanlar da vardır. Gerçekten M.S. 2000 yılına yaklaşırken her ülke ve her iktidar, yerini aldığı gücünü heykeline, simgesine Hititlerin gösterdiği tepkiyi gösteremiyor: Sadece 1979'da basında yer almış üç resim bu gerçeği hatırlatıyor: İşte Nikaragua'da Managua kentinde Somoza'nın yıkık heykeli ardında zafer işareti yapan gerillalar. İşte Merkezi Afrika Krallığı'nda, Bangui'de Bokassa'nın yerdeki heykeli üstünde tepinen zenciler ve işte Tahran'da Şah'ın ata binmiş heykelini devirip sevinen Humeyniciler.

Bizden önce bu ülkede yaşamış olan insanların bütün yapıtlarını, bu ara tanrılarını kutsamak için ürettikleri heykelleri sadece o zamanların uygarlığını yansıtan birer sanat eseri olarak algılamak gerekir. Kaldı ki bugün Anadolu'da, mesela **Safranbolu'**da "geleneksel" diye nitelediğimiz eski Türk evlerinin çoğunda saçaktan sarkıtılan geyik boynuzları ve eski **Selçuk halılarında** en sık görülen hayvan motiflerinden birinin geyik olması, Hitit Güneş Kursu'nun yanında yer alan geyikleri sadece başka dinlerin simgelerinden ibaret nesneler olarak kabul etmemize engeldir.

Hitit Anıtı'nı ve bizden önce Anadolu'da yaşamış bütün insanların sanat ürünlerini egemenliğimizi tehdit eden bir unsur olarak algılamak, çağdışı ve gülünç bir olaydır. Bunca yüzyıl sonra Don Kişot'a hâlâ gülmemiz, onun yeldeğirmenlerini gerçekte olduklarından bambaşka şeyler olarak algılamasındandır!

10 Haziran 1984

YAĞMUR YERİNE BÖCEK İLACI YAĞSA SEMADAN !

Bu hafta, şehirlerimize havadan ilaç dökerek yapılan sinek mücadelesinin İnsanlara da zararlı olacağı konusunda demeçler ile tanınan, Sağlık ve Sosyal Yardım Müsteşarı **Prof. Dr. Yunus Müftü'yü** kaybettik. Dünyanın hiçbir ülkesinde uygulanmayan bu yöntem konusunda rahmetli bilim adamının tüm uyarılarına kulak asılmamıştı.

Bu yetmiyormuş gibi bundan bir süre önce **Nokta** dergisinde Dünya Sağlık Örgütü'nce çok zehirli olduğundan yıkanılabilir meyve ve sebzelerde bile kullanılmasının tehlikeli olduğu açıklanmış olan **Malathion** maddesinin uygulanmasının Türkiye Kalkınma Vakfı ile Tarım Bakanlığı arasında 2 Mart 1982 tarihinde imzalanmış gizli bir protokole uygun olarak sürdürüldüğünü okumuştuk.

Şehirlerimizde çevre kirlenmesi için elimizden geleni yapmak ve aksi yolda ciddi önlemler almak yetmiyormuş gibi kentlere insanların için zararlı böcek ilacı dökmek ve Sağlık Örgütü'nün sakıncalı bulduğu ilaçları uygulamaya devam etmek affedilir işler değildir.

Birleşmiş Milletler, Dünya Sağlık Teşkilatı raporları yetmezse ikna için neye başvuralım? Gittim,

ne kadar atasözü kitabı varsa karıştırdım: Çevre kirlenmenin kötülüğüne dair özdeyimiz yok. Daha eskilerine bakmak istedim: Türk Tarih Kurumu'nda **Esat Fuat Tugay** armağanı eserler arasında **"Theatre de la Turquie"** başlıklı bir kaynak var; 17 yy. da kullanılan Türk atasözlerini Fransızca yazılışlarıyla sıralamış. Onda da yok! Ama 17 yy. Türk atasözlerinde **"zalim"**den **"zulum"**dan geçilmiyor:

- **Zalimin zulmuna bakma; ömrünün noksanıdır.**
- **Darağacının altında oturmuşa benzeriz.**
- **Belle demek, başa beladır.**
- **Kimsenin ahi kimsede kalmaz.**
- **Benim ahım sana kalmaz; ak sakallı pir de olsun.**
- **Zalim buğday ekse, tarlasında durmayıp ziyan biter.**

Eserde yer alan 103 atasözünden yaklaşık 10 tanesi halkın zulümden şikâyetini dile getiriyordu. **"Zalim"** kimdi, halk kimden korkmaktaydı? Osmanlı İmparatorluğu'nun gerileme devrinde fetihlerle sağlanan gelir kesilince hazineden aylık alan kapıkullarına tımar ve zeamet verilmesi, vergi toplama işinin iltizama bırakılması, tımar sahiplerinin köylüyü keyfi vergilerle ezmeye başlamaları, bu atasözlerinin söylendiği çağlarda gerçekleşen olaylardır. Demek ki, zalim ve adaletsiz olan, o çağdaki devlet temsilcileridir ve halk bunları atasözünde olsun, damgalamış ve belgelemiştir.

Bugüne kadar Türkiye, bu boyutta bir çevre kirlenmesine şahit olmıyordu. Şimdiye kadar kullandığımız hiçbir atasözünde atmosfer, besin, ya da su kirlenmesi ile ilgili tutmıracak bir sözün bulunmama-

sının nedeni budur. Yarın? Bugünkü yanlış tutuma devam edileceğine inanmak istemiyoruz!

Yanılırsak? Evdeki hesaplarımız çarşıya uymazsa? O zaman siz seyredin bundan yirmi yıl sonraki Türk atasözlerini:

“Bahtlı olanın başına katresi düşmez,

Yağmur yerine böcek ilacı yağsa semadan.”

**“Balaban filit bulmuş; yavrularının başına sık-
mış!”**

“Garibe uçak vermişler; gitmiş kenti ilaçlamış!”
gibileri en sık kullanılan on atasözü” listesinden en az yüz yıl düşmez!

28 Temmuz 1985

“İSTANBUL, MON AMOUR !”

Nihayet hareket emri geldiğinde, **Halit Özdoğuran** alerjik bir durum nedeniyle hastanedeydi. **“İnsan hastanede olduğu kadar uçakta da kaşınabilir!”** diye düşünerek, sıkıntısına rağmen göreve koşmuştu. Tam kavramamakla beraber, önemlice bir iş yapacağını, tarihi bir misyonu gerçekleştireceğini hissediyordu. Emniyet engellerini aşp, uçağa vardığında aracın toz içinde olduğunu gördü: Güzelim CESSNA-207 alabildiği kadar tahrip edici madde ile doldurulmuştu. Hareket saati olarak **14.45** saptanmıştı. Ağustos’un 6’sıydı. Makineyi çalıştırdı. Motoru bir süre ısındırdı: RPM’ler arttıkça, içi içine sığmıyordu. Şehrin varoşlarında yer alan eski, küçük ve bakımsız bir hava meydanından iki dakika geç havalandı. Hareket ederken, apronda bulunan meslektaşı B. Canitez, **“Tanrı yardımcın olsun!”** diye seslendi.

Güneş her yanı alabildiğine kavuruyordu. Kendisine kaç fit yükselip, yükünü nerelerde koyverebileceği kesinlikle belirtilmemiş, ancak takribi ölçüler verilmişti; rüzgâr hesaba katılacak, **“taşınan”** belli yoğunluklara iletmeye çalışılacaktı.

Özdoğuran, şehri sahil yolu boyunca, diğer ucuna kadar katederek, yoğunluk noktalarını saptamaya çalıştı: Deniz kenarında birçok yalı vardı. Sa-

kinleri sıcaktan bunalmış, suya imrenerek bakıyor, ancak Marmara'nın, kirliliğinden olacak, hiçbiri girmeye cesaret edemiyordu. Birkaç yalıdan öğle yemeği atıkları denize boşaltıldı. Yalıların ardında yer alan ana yolda giden gelen belediye otobüsleri öyle yoğun, öyle ağır kokulu dumanlar salarak geçiyorlardı ki, bu kesime ekstradan böcek ilacı eklemek gereksizdi. Özdoğuran biraz daha içerilerini koлачан etti. Mahalle aralarında çocukların oynadıkları arsaların, etrafına dizilmiş evlerden dünyaya bezgin gözlerle bakan ihtiyarları, çamaşır asan kadınları gördü: **"Tamam!" dedi, "Bu rüzgâr almaz, çifte kavrulur sokak araları ve boş arsalar herhalde mikrop yuvalarıdır: Bunları kollamalıyım!"**

Semtin karakolunun kaldırımında, bebeğini arabasında güneşlenmeye çıkarmış genç bir anne yürüyordu. Bir seyyar satıcıdan bir şeyler aldı. Seyyar satıcı sabahın beri öngördüğü miktarda satış yapamamış olmanın sıkıntısıyla bağıarak dolaşıyordu mahalle aralarını. Benzincinin oradaki dondurmacıdan dönen beş çocuğun hepsinin elinde yarısı yenmiş dondurma külahları vardı: Yüzlerinden pislik ve mutiuluk akıyordu (Pilot hedef bellediği bu nokta üzerinde kâh alçalarak, kâh yükselerek, turlar attığından, istemediği halde ayrıntıları da böylece bellemiş oluyordu). Az ötedeki sokağın ağzında berberi gören mahalle kedileri üşüşüverdiler. Anlaşılan berber, öğle yemeği artıklarıyla hep bu saatte doyururdu kedileri.

Artık geriye sayış başlamıştı. Biraz sonra tarihe geçecek an yaşanacak, yeryüzünde bu konudaki ilk uygulama gerçekleşmiş olacaktı. Pilot, radyoaltimetresine bir göz attı. 10 fit daha yükseldi. Hedef

üstünde bir yarım daire çizerken düğmeye bastı. Biran ardına bakmaya cesaret edemedi.

Bugün 2025 yılında emekli pilot Özdoğuran, o gün uçağının ardında oluşan mantar şeklindeki toz bulutunu tepeden aşağıya yiyen insanların hâlâ rüyasına girdiklerini saklamıyor! Ne dondurmaları ve yüzleri gözleri toz içinde kalan çocuklar, ne bebeği boğulurcasına tıksırdığında kendisini yerden yere atan, ne de sattıklarının üstüne ne serpildiğini kavrayamayan seyyar satıcı gözlerinin önünden gitmiyor. Hatta can havliyle kendilerini sağa sola atan kediler bile...

Bugün insanların tepesine böcek ilacı atılışının kırkırncı yıldönümü, (Aynı zamanda Hiroşima'nın yerle bir edilişinin de sekseninci yıldönümüdür). Yaşlı pilot Özdoğuran'ın artık gözleri pek görmüyor; bacakları tutmuyor; elleri de titriyor. Komşularının bir bölümü bunadığına inanmaktalar. Ancak "Mahallede bu konuda kesin bir fikir birliği var!" denemez.

Emekli pilota, bu yıldönümünde hissettiklerini sorduk.

"Beşeriyete karşı işlenmiş olduğum suçun telefonunun mümkün olamayacağını anladım. Ancak haşereye karşı yaptığımı düzeltebilirim: Kitaplar getirttim; 40 yıldır fenni usullerle, kara sinek beslemekteyim!" dedi ve kapıyı yüzümüze kapattı.

4 Ağustos 1985

PSİKOAKUSTİK SESLER

Bu yıl doğum günümde bana otuzüçlük bir plak hediye ettiler: Üzerinde «psiko-akustik” sesler içerdiği yazılı bu döner-çaların bir tarafında cırcırböceği sesleri, diğer yanında ise kuş civıltıları var.

Plak, bir firmanın 10 numaralı ürünüymüş. Diğer plaklarında “Çam ormanında çiseleyen yağmur”, “Buğday tarlasında rüzgâr uğultuları”, “Okyanusa uzanmış bir dalgakıranda deniz sesleri” de varmış.

Cırcırböceği seslisini -bana eski Kalitarya’nın yazlarını hatırlattığı için olacak- sevdim. Karım hem cırcır böceklisini hem de kuş civıltısını “zevksiz” buldu: “Bu ne biçim şey? İnsan kendini serinofil derneğinde gibi hissediyor” dedi.

“Acaba plakçada üstünde ‘cırcırböceği sesi vardır’ yazılı bir plak görsem alır mıydım” diye düşündüm. Önce “Herhalde almazdım” sonucuna vardım. Ama plağın karton zarfının üstünde yazanları okuduğumda fikrim değişti: Şimdi bunları okuyup bu plağı edinmek istemeyeceklerin sayısının pek az olacağına inanıyorum: Bir kere bu sesler öyle gelişigüzel bir yerde çekilmemişti; İngiltere’de **Sussex** yakınlarında yeşil tarlalar arasında uzanmış bir tepe vardı; bu tepenin yamacına yüzlerce fit uzunluğunda, insanı andıran bir şekil oyulmuştu; “**Wilmington Adamı**”

olarak bilinen bu şeklin kaç yıl önce, kimin tarafın-
dan çizildiğini bilen yoktu. Bu ıssız ve mistik alanda-
ki sesleri bir ilkbahar ikindisinde kaydedenler, o böl-
genin cırcırböceği sesleri açısından çok zengin ol-
duğunu saptamışlardı. “Dünyanın başka yerlerinde
ancak güneş batarken bu kadar yoğun ve melodik
böcek civıltısı algılanır” diyorlar.

Bakın bu doğa sesleri neye yarıyor, nelere iyi
geliyor? Yüzbinlerce yıl önce atalarımız yoruldukları
zaman bu müziği dinleyerek dinlenirlermiş. Bizim bil-
diğimiz anlamda müzik yeryüzünde oluşup yaygın-
laşmadan uzun zaman önce varolan bu müzik, as-
lında yeryüzünün en güçlü, en etkileyici müziğidir.
Bugün insanoğlunun makina horultusu, motor gürül-
tüsü ile kirlettiği ortamdan uzaklaşmanın en etkin
yolu yine bu müziğe sığınmaktır.

Bu plağı hafif, bir gramdan ağır olmayan bir iğ-
ne taşıyıcı ile çalar ve düşük hacimle dinlerseniz me-
ditasyon, düşünceye dalma, kendi kendinlezi hipnoti-
ze etmek için birebir olduğunu kavrarınız: **Tran-
santantal meditasyon**, yoga gibi gevşetici, dinlendi-
rici, ruhu yüceltici yöntemleri uygularken, beynin
“alfa” durumuna kavuşmasını çabuklaştırmakla kal-
maz, bu durumun süresini de uzatır.

Öğrenciyseniz, çalışırken dikkatinizi toplamak-
ta güçlük çekiyorsanız bu sesler size bunu da sağ-
layacaktır: Çalışırken müzik dinleyenlerin ilgileri,
dersleri ile radyo arasında gider-gelir. Oysa bu ses-
ler, dikkatinizi çevreden ayıran, yeniden dersinize
yansıtan belli belirsiz bir psikoakustik duvar oluşt-
racaktır. Bu duvar, sokaktan geçen otobüsün egzoz
homurtusunu, komşu çocuğunun ağlamasını, üst
katta sonuna kadar açılmış radyonun gürültüsünü
de maskeleyecektir.

Altı aylıktan küçük çocuğunuz mu var? Uyumadan önce huysuzluk mu ediyor? Hiçbir ninni, onu bu sesler kadar rahat ettiremez, uyutamaz!

Bitkilerin müzikle daha çabuk büyüdüklerini ortaya koyan araştırmalardan haberiniz var mı? Evdeki papirusu, begonyayı ne kadar gübrelerseniz, sularsanız, ısı ve rutubet açısından en uygun koşulları sağlasanız bile birşeyi eksik bıraktığınızı bilmiyorsunuz: Bu bitkileri doğada saran, çevreleyen, okşayan sesler nerede? Onları böyle büyütüp güzelleştiren sadece su ve tezek midir? Bu plağı sık sık çaldığınızda çiçeklerinizin nasıl güzelleştiğini göreceksiniz.

Dahası da var: Eğilin size bir sır ifşa edeyim. Bu doğa sesleri cinsel dürtüyü de kamçılar: Tatillerde insanların bu açıdan daha uyanık olmaları, adet düzensizliklerinin azalması, doğa ile haşır-neşir olmanın, bu seslerle dolu ortamda bulunmanın sonucudur: Gece el-ayak çekildiğinde ışıkları kısıp bu plağı çalın, bakın neler olacak?

Plağı bu açıklamalardan, sonra dinleyen misafirlerimden "Şunu bana birkaç günlüğüne ver de teybe çekeyim" diyen diyeñe. Ertesi gün dairede soruyorum, "Nasıldı" diye. "Dehşet! Dehşet! Böyle bir şey görmedim, duymadım!" diyorlar.

Gavur, cırcırböceğı sesini böyle pazarlıyor da bunca güzelliğimizi, bunca katıksız ürünümüzü eloğ-luna beğendirmekte güçlük çekiyoruz: Başbakanından işadamlarımıza kadar İran senin, Kore benim koşturmak yetmez; edebiyatın, güzel sanatların, iktisat ve işletme ile elele vermelerini sağlamadıkça bunu beceremeyiz!

Tünel'e yakın bir antika dükkânı var. Eskiden okur-yazar takımının uğrak yeriymiş. Vitrinindeki tabloların, porselen heykelciklerin arasında pirinçten yapılmış küçük bir top arabası dururmuş. Bir gün bir müşteri fiyatını sormuş. Dükkânda Haldun Taner de varmış; muzipliği tutmuş, dükkân sahibinden atik davranıp "Hangisini soruyorsunuz? Von der Goltz Paşa'nın topunu mu?" diye yanıtlamış. "Von der Goltz Paşa'nın mı o?", "Evet, Tophane Nazırı İsmail Hakkı Paşa'ya hediye etmişti. Ailesi satmak zorunda kaldığında anlaşılmasın diye plaketi çıkarıp alı koydular. On bin lira eder!"

Dükkân sahibi bu öyküyü dinleyen alıcının, yıllardır vitrinde duran ve asıl fiyatı üç bin lira eden topu hemen satınaldığını görünce Taner'e, "Edebiyat fakültesinde sana kaç para veriyorlar? Allahını seversen bırak şu işi gel, dükkânımda çalış; vitrinde ne varsa hepsi için bir hikaye uydur: Sana on mislini vereyim!" diye tutturmuş.

Ekonomik kalkınma için, Chicagolu Friedman'ı buñca önemserken, Tünel'deki antikacıyı unutmanızı salık veririm!

29 Nisan 1984

TADINI ÇIKARIN ÇARİTO'NUN !

Bugün Sovyet Politbürosu'nun üyelerinin çoğu yetmişini aşkındır: 68 yaşındaki **Andropov** öldüğü zaman Vladimir Şerbirski mi lider seçilecek diye uzun boylu tartışılmıştı; 52 yaşındaki Mihail Gorbaçev ve 57 yaşındaki Vitali Vorotnikov gibi çiçeği burnundakilere şans veren yoktu. Rusya'da sayıları giderek artan Türk asıllıların bir nevi temsilcisi sayılan Azerî Haydar Aliyev topu topu altmışında olduğundan daha çok fırın ekmek yemeliydi. Sonunda tahminler doğru çıktı ve **Konstantin Çernenko**, 72 yaşında lider seçildi.

Sadece Politbüro değil Rus Silahlı Kuvvetleri, ekonomik planlama örgütü ve endüstri komplekslerinin başlarında yer alanların önemli bir bölümü böyle yaşını başını almış kimseler

Batı'da Sovyetler Birliği'ni eskimişlerin yönetmesinin bir zayıflık, çöküşü müjdeleyen aşılması imkânsız katılığın belirtisi olduğunu ileri sürenlerin sayısı az değil. Oysa **de Gaulle**'un 79'una, **Golda Meir**'in 80'ine, **Ben Gruion**'un 87'sine, **General Franco**'nun 82'sine kadar etkinliklerini sürdürmüş olduklarını ve **Reagan**'ın halen 72 yaşında bulunduğunu hatırlarsak, Batı'nın bu konuda Sovyetleri eleştirecek durumda olmadığını kavrarız.

Aslında sorun, yeryüzünde yaşlı nüfusun gide-
rek çoğalmasdır. Cerrahpaşa'nın Geriatri hocaların-
dan Doç. Dr. Vecdet Tezcan'ın bana naklettiği bir
araştırma sonucuna göre 1950'de dünya nüfusunun
12'de 1'i 60'ını aşkındı; bu oran hızla çoğalmakta-
dır ve 2025 yılında 7'de 1'e ulaşacaktır. Dahası da
var: 1970'de yeryüzünde 60'ını aşkın 300 milyon,
80'ini aşkın 26 milyon insan yaşamaktaydı. Bu sayı
2000 yılında şöyle olacak: Altmışlıklar 600, seksen-
likler ise 57 milyonu bulacaklar. Avrupa nüfusunun
halen %13'ü 65 yaşını geçkinlerden oluşuyor. Avus-
turya, F. Almanya, İsveç bu sayının üstünde oran-
lara sahip.

Yüzyılımızın başında 65 yaşın ötesindekileri, da-
ha gençler tarafından desteklenip beslenmesi gere-
ken insanlar olarak düşünenler bu tahminler karşı-
sında dehşete kapılırlarken bir de bakmışlar ki ihti-
yarlar unlarını eleyip eleklerini duvara asmak şöyle
dursun, işlerine öyle yapışmışlar ki sonunda kurum-
ların ve ülkelerin çoğunu evlrip çeviren onlar olmuş!

İşin burasında "yaşlanan beynin azalan ağırlığı
ve giderek eksilen hücre sayısı"nı yansıtan klasik
tıp verileri gündeme gelmiştir. Çünkü bir topluma
hâkim düzen, beyni eskimşleri iktidara getirirse böy-
le yıpranmış kafalarla güdülen toplumun selamete
doğru giden yolda bitmez tükenmez rötalar yapma-
sı kaçınılmazdır.

Ama evdeki hesabın çarşıya uymayan bir tarafı
var: Böyle köhnemiş beyinllerin iktidara geldiklerin-
de genç rakiplerinden daha verimsiz olmadıklarını
görüyoruz. Öyleyse beyn araştırmacılarının gözün-
den bir şey kaçmış olmalı! Gerçekten bu alanda son
yıllarda yapılan ciddi çalışmalar eski görüşlerin doğ-

ru olmadığını ortaya koydu. Denver Üniversitesi'nden John Horn ve arkadaşları, insanın entelektüel gelişiminin 80'nin ötesine doğru uzanabileceğini saptamıştır. Günümüzün araştırmacıları kişinin sorunları çözümlmek ve karar verebilmek için bilgi birikiminden yararlanabilme yeteneğinin (buna **kristalleşmiş zeka** deniyor) hayat boyunca devam edip geliştiği sonucuna varmışlar.

Buna karşılık soyut düşünebilme (buna **akışkan zeka** deniyor) yaşla gerilemekteymiş; ama insanoğlu bu gerilemeyi dengeleyebiliyor.

Bütün bunlar anlaşıldıktan sonra ussal gelişimi etkileyen faktörler de incelenmiş. Özellikle Dr. **Warner Schale**'ın Seattle'da 3000 yaşlıyı 1950'lerden beri yedi yılda bir değerlendirerek ulaştığı sonuçlar önemseniyor. Şu unsurların ussal yeteneklerin sürdürülmesinde yararlı olduğu anlaşılmış:

- Sosyal faaliyetlere katılmak, inzivaya çekilmemek;

- Zihni çalıştırmak: Entelektüel ilgilerini devam ettirenler zekalarını hayatlarının sonuna kadar geliştiriyorlar.

- Katı bir kişiliğe sahip olmamak: Orta yaşlarında değişimlere ayak uydurabilenlerin yaşlılıkla duyulanlıklarını sürdürdükleri görülmüş.

Anlaşıyor ki kullanılmayan kas gibi beyin de formunu kaybediyor; işleyen demir pas tutmuyor, işleyen beyin de sulanmıyor!

Stravinski'nin 88 yaşına, **Picasso**'nun 91'ine, **B. Russel**'in 97 sine, **Pablo Casals**'ın 96'sına kadar üretken kalmalarının nedeni kuşkusuz bunlardır.

Madem ki iş böyledir; memleketimiz gibi, yetişmiş, deneyim kazanmış elemanı az ülkelerde bu nitelikli insanları altmışından sonra işten güçten dışlamak yersiz, zararlı bir davranış, bir lükstür!

Eski Yunandan, yüzyıllar öncesinden bize seslenen **Filodemos**'un yaşlı Çarito hakkında dediklerine kulak verelim: "Çarito altmışını aşkındır, ama saçları balta girmemiş ormanlar gibidir hâlâ, dimdik göğüsleri askı-maskı tutmuyor... Sevişmek hoşunuza gidiyor mu? Ateşli arzulardan korkunuz yok mu? Tadını çıkarın Çarito'nun, aldırış etmeyin yaşına, başına!"

15 Nisan 1984

AKLIMIZIN AMBORGALARI

Kurduğumuz ilk bilim derneği **Cemiyet-i İlmîye-i Osmanîye**'dir. **Azerbaycanlı Mirza Fethali Ahundoğlu**, 1963'de İstanbul'a geldiğinde bir harf reformu yapılmasını öneren tasarısını sadarete sunmuş, sadaret de o tarihte bu dernekten görüş istemişti.

Okur-yazarlığın yaygınlaşamamasının Arap harflerinin ve kurallarının kullanılmasından kaynaklandığına inanan Ahundoğlu, yeni bir yazı seçilmesine karşı dinsel bir sakıncanın olmadığını ileri sürmekte ve ıslah edilmiş Arap harfleri ile yeni bir alfabe geliştirilmesini önermekteydi.

Dernek, özel bir toplantısında Ahundoğlu'nu dinlemiş, önerisinin kabul edilebilir, amaca uygun, ancak uygulanması güç olduğu sonucuna varmıştır.

Niyazi Berkes, Ahundoğlu'nun aslında Latin harflerinin kullanılmasını istediğine ama ulemadan gelebilecek tepkiden çekinip bu kadarını önermekle yetindiğine inanır.

Şinasi, matbaacılıkta kullanılan 500 harf kasetini 112'ye indirmeye çalışmıştır. **Ebuzziya Tefvik**'in de bu yolda bazı girişimleri vardır. **Enver Paşa**, bu tür bir harf inkılâbını orduda uygulamış, **Tanin** gazetesinin bir sütunu bu usule göre dizilmiştir.

Geçen pazar **Mehmet Kemal** ilginç bir yazısında **İsmet Paşa**'nın bir tarihte **Hüseyin Cahit Yalçın**'a "Meşrutiyet döneminde Latin harflerinin kullanılmasından söz ettiği için kızdığını" naklediyordu.

Demek ki Arap harfleri yerine Latin harflerinin kullanılması fikri bundan 120 yıl önce tartışılmaya başlanmış, çeşitli, farklı görüşlerin çarpışması sonu-

cu pişip olgunlaşarak -bu ara bazı liderlerin direncini bile aşarak- **Atatürk'e** ulaşmış, 1928'de yürürlüğe konabilmiştir.

Cumhuriyet döneminde yürürlüğe konan kadın hakları, laiklik, eğitim vb. ile ilgili yasaların, atılan adımların her biri böyle bir birikim, bir tartışma evresinden geçerek olgunlaşmışlardır. Yeryüzünde hiçbir önemli ilerleme gökten zembille inmez; böyle bir gelişim sonucunda gerçekleşir. Aslında bu gelişmelere yol açan tartışmalar ne kadar yoğun, ne kadar çeşitli seslere yer veren bir ortamda oluyorsa sonuç o kadar verimli, o kadar kalıcı olur.

Sorunlarımıza en kısa en akılcı cevapları her türlü görüşün tartışılması sonucu bulabileceğimizi vurgulayan birçok atasözümüz vardır. Oysa her konuyu böyle engelsiz ve rahat tartışabiliyor muyuz?

Oktay Ekşi, geçenlerde Nokta'da çıkan bir yazısında bugün siyasi partilerin çözümler oluşturmalarına engel yasaların varolduğunu belirtiyor ve bilim adamlarının herhangi bir siyasi partinin memleket meselelerinin çözümü için alternatif çare üretmesine katkıda bulunmasına yasal olarak imkan bulunmadığını vurguluyordu. Mimar ve mühendis odaları gibi meslek kuruluşları için de aynı kısıtlamalar geçerlidir.

Yıllardır ekonomik gelişmemizde, sayılı, güçlü devletlerden biri durumuna gelmemizden çekinen dost ve düşman ülkelerin koydukları çeşitli ambargolardan şikayet ederiz. Aslında ambargoların en sunturlusu, gelişimimizi en çok aksatanı, kısıtlayıcı, bizim kendi aklımıza, usumuza kendi kendimize koyduğumuz ambargolardır. Bu ambargoları aştığımızda bütün diğer ambargoların üstesinden -evelallah- geliriz.

13 Mayıs 1984

AYRINTININ ÖNEMİ

Çağdaş tarih kitapları, Haçlı Seferi'nin, Avrupa'daki krallar arasındaki çarpışmaları engellemek, doğu ve batı kiliseleri kopukluğunu -Bizansın Selçuklulara karşı istediği yardımı sağlayarak- gidermek, servet edinmek gibi nedenlerle düzenlendiğini belirtirler. Oysa bu seferlerin kışkırtıcıları, halkı **"Kutsal toprakları, Kudüs'ü din düşmanlarından kurtarmağa"** çağırıyorlardı: Böyle yüce bir amaç bahis konusu olunca insanın ailesi, işi, kişisel durumu önemsiz birer ayrıntıya indirgenirdi; iyi bir Hristiyanın evini barını terkedip bu sefere katılması gerekirdi.

13. yy. ortalarına doğru mukaddes Roma - Cermen İmparatorluğu tahtına İkinci Frederik yerleşmişti. Bu adamın papalıkla alıp veremediği vardı. Kavgasına diğer kralları da karıştırmayı çıkarlarına uyduğundan bu kimselere mektuplar yollamıştı: **"Papa ilk defa Almanya'ya saldırıyor. Bizi yenerse sıra size gelecektir. Şu anda aranızda mevcut olan sorunlar bu tehdit karşısında artık birer ayrıntıdan ibarettir; bunları bir tarafa bırakıp yardımımıza koşun ki herkes laik bir hükümdara yönelen saldırıların aslında tümüne yönelik olduğunu kavrasın!"**

18. yy. Avrupa'da hükümdarlar, sonu gelmez veraset savaşlarında tükettikleri halklarına, **"Kamu yararı, uyruklarımızın mutluluğu, ulusumuzun şerefi**

için çarpışıyoruz. Böyle anlarda fedakârlık gerekir: Kişisel sorunlarınız şu durumda artık birer ayrıntıdan ibarettir; cepheye koşun!” derlerdi.

Tarihe bakınca görüyoruz ki, krallar ve kraliçeler arasında Onaltıncı Lui’nin Avusturyalı eşi Mari Antuvanet, gibi doğru sözlüsü azdır: Çoğu, “Ekmek bulunmuyor; halk sefil!” dediğinde “Öyleyse pasta yesinler!” demez başka taktiklere başvururdu: “Etrafımızı düşmanlar çevirmişken...”, “Böyle kritik bir zamanda...” ya da “Ulusal birliğe bu kadar muhtaç olduğumuz bir anda...” Ekmek kıtlığı gibi, sefalet gibi, hak gibi, hukuk gibi **ayrıntıdan** bahsaçmanın sırası değildir!” derlerdi.

Bu imparatorlar, bu din uluları doğruyu mu söylerlerdi? Onların “ayrıntı”, “detay”, “teferruat” dedikleri gerçekten değersiz, önemsiz ertelenebilen, kulakardı edilebilen nesneler miydi? Bunun böyle olmadığını vurgulayan çok örnek vardır ama biz bir tıp öyküsü anlatalım:

Hans Selye, memeli hayvanların fizik ve ruhsal baskılar karşısında gösterdikleri tepkileri tanımlamış, “Genel Uyum Sendromu” olarak bilinen durumu açıklamış ünlü bir hormonbilimcidir. Keşfini, herkesin önemsemediği ayrıntılara dikkat ederek gerçekleştirmiştir: Öğrencilik yıllarında hocaların derslerde dikkati hep bir hastalığı diğerinden ayırıcı belirtilere çektilerini görmüş buna karşı halsizlik, ateş yükselmesi, kan şekeri ve tansiyon oynamaları, lökosit artışlarının tüm illetlerde görülen teferruat olarak kabul edildiklerini saptamış. Selye, bu değişiklikleri, vücudun “stress” denen baskıya karşı direnme için gösterdiği çabanın belirtileri olarak yorumlayıp çeşitli iç salgı bezlerinin bu tabloya katkılarını

inceleyince "Genel Uyum Sendromu"nu yani iç salgı bezlerinin gerilime karşı nasıl direnmeğe çalıştıklarını çözümleyivermiş.

Ünlü yazar Kafka, kılı kırk yaranlarca "Küçük ayrıntıları görmüş ve büyük bağlamı algılamamış" olmakla suçlanır. Bunlara göre Kafka, dünyayı sar-san gök gürültülerine değil duyulması olanaksız seslere kulak vermiştir, gökgürültüsünü duymazken saatin tiktaklarını algılamıştır.

E. Fischer adlı bir yazar, Kafka'nın tiktaklarını duyduğu saatin -zamanla- basit bir saat sesi olmadığının kavrandığını, bunun yıldırım düşmeyen evi bir zaman sonra patlayıp havaya uçuran saatli bombanın tıkırtısı olduğunun anlaşıldığını söylüyor bugün.

Görülüyor ki, ayrıntı, detay, taklavat, teferruat gibi kelimelerle küçümsemeğe kalktıklarımız aslında o kadar da önemsiz şeyler değiller: İvır-zıvırla zaman kaybedip esas temayı gözden kaçırmak ne kadar zarara yol açabilirse, ana hatların kalın çizgileri ile efsunlanıp ikinci planda duranları görememek de o derece vahim olabilir ve "olağanüstü" olarak nitelenen haller dünya durdukça yeryüzünden eksilme-yeyeceğinden bunlar ayrıntıları görmememiz, "tefer-ruat"ları ertelememiz için gerekçe olarak kabul edilemezler.

25 Eylül 1983

BARBAROS'UN HAFİDİ MİYİZ?

Üç tarafımız denizlerle çevrilidir. Zaman zaman “Barbaros’un hafidi” olduğumuzu ya da gereğinde “yelkenleri atlastan, halatları ipekten donanmalar hazırlayabileceğimizi” ileri sürmüştüzdür; ama bugün çocuklarımıza eski çağların teknolojisini yansıtacak bir tek eski gemimiz kalmamıştır; hatta Osmanlı donanmasının gelmiş geçmiş gemilerini tanımlayan bir tek eserimiz yoktur.

Oysa mesela Britanya’da Thames kıyılarında çok sayıda eski gemi müze olarak kullanıldığı halde 1845 yapımı G. Britain gemisi, 1868’de kıyısında battığı Falkland’dan yapım yeri Bristole çekilmiş restore edilmektedir.

Hurdacıya sattığımız eski gemileri geri getirmenin yolu yok; ama battıklarından jilet olmaktan kurtulmuş gemilerimizi bulup, onarıp bu eksikimizi gidermek kabildir.

Üç-beş batık gemi araştıracımızdan biri olan Sayın **Selçuk Kolay**’ın bu konudaki düşüncesini sordum. Koç Holding’de Endiksın A.Ş. Genel Müdürü olan Kolay, “Sığ sularda batık gemi kalmadı. Sadece derindekiler mevcut: Mesela, Saroz Körfezi açığında 70 m. derinde bulunan Midilli muhribi yüzdürülüp restore edilebilir ve müze haline getirilebilir” dedi. “Sığda batmış gemilere ne oldu?”, “1962-74

yıllarında sanayimizin bakır-demir ve pirinç ihtiyacı artarken uzun yıllar bu madenler ithal edilmedi. Yerli üretim de yetersizdi. Sığda batmış gemiler bu ihtiyacı karşılamak için kaburgalarına kadar döküldü. Bu konuyu düzenleyen kararname gemiyi sökecek kişinin yapmak zorunda olduğu yatırım ve kabarik masrafa bakmaksızın çıkan malzemenin % 26'sını devletin alacağını belirtir. Bu kurallara uyan genellikle zarar eder. Bu kararname yüzünden kıyılarımızdaki batıkların çoğu ilkel yöntemle gizlice dinamitleyerek söküldü. Tabii bu arada gemilerde bulunan tarihi değeri yüksek malzeme de tahrip edilmiş oldu. Mesela, Ayvalık'ta **Babakale** Jandarma Karakolu önündeki batık **Melpomeni** (1848 İngiliz yapısı: Eski adı **Lady Olive** idi) 10 Mart 1921'de mayına çarparak batmıştı: 1972'de talan edilmişti. Anadolukavağı Boğaz Komutanlığı önündeki 1915'de batmış İran bandıralı **Şiraz** şilebinin tava olarak anılan kalıntısı sahile 150 m. mesafededir. **Ortaköy Camisi**'nin 1968'de çatlaması ve uzun süre ibadete kapatılıp onarılmasının gerekmesi, önündeki **Aziz** vapurunun dinamitle parçalanmasındandır."

"Derinlerde yatan sökülmemiş gemilerimizi bulabilirmiyiz?", "Yabancı arşivlerde, harp daireleri arşivlerinde bu konulara bilgiler vardır:

Bildiklerimin % 70'ini bu kaynaklardan edindim: Londra'daki Deniz Müzesi'ne 42 defa gittim. Yine Londra'da Tottenham Court'taki Foyle's Kitabevi'nin zeñgin bir deniz bölümü vardır: Buraya sık sık uğrırım. İstanbul'daki Deniz Müzesi'nin ilgilileri de bana çok yardım etmişlerdir."

"Peki, bilginizin geri kalanı?", "Balıkçı kahvelerinden edinmişimdir. Bu çok güç ve sabır isteyen bir iştir. Çünkü bu kahvelerde batık ile ilgili bir şey söy-

leyene suçlu ve şüpheli bir insan gözüyle bakılır. Çünkü batıklar balık yuvalarıdır. Dinamitle yok edildiklerinde balıkçılar, avladıkları kaynaklarını yitirmiş olurlar. Ayrıca hurdacıların para kazandığını görünce bir gün ben de sökerim diye düşünür; bildiği batığın yerini söylemez. Uzun zaman gidip gelip balıkçıların itimadını kazanmak, onları hurdacı olmadığınıza inandırmak şarttır.”

“Böyle batıklara dalabilmek için kaç yıllık tecrübe gerekir?” “En az beş yıllık deneyim ve biraz da cesaret ister. Bu konuda çok iyi yetişmiş bir arkadaşımızı, rahmetli **Sadık Işıklı**’yı Melpomeni’ye inerken vurgun yediğinden kaybetmiştik.” “Bu araştırmalarınız kaç yıldır sürüyor?”. “17 yaşından beri; yani 20 yıldır.” “Devam edecek misiniz?”, “Hem spor yapmış oluyorum; hem de öğrendiklerimle uluslararası bilgi birikimine katkıda bulunuyorum.” “Ne gibi?” “Mesela **Hamburg**’da ünlü **Blohm-Voss Tersanesi** mühendislerinden **Bernd Langensiepen** ilk defa bütün Osmanlı donanması gemilerini tanımlayan bir eser hazırlamakta: Ona çok yardım ettim. Ancak, bu bilgimi, battığı yerden çıkarılıp müze haline getirilecek bir Türk gemisi için kullanabildiğimde mutluluğum sonsuz olacaktır.”

8 Temmuz 1984

HALDUN TANER'İN YENİ HİKAYELERİ

Her çocuk, her genç "büyüyünce birşey olmak" ister. Ben ortaokul ve lisedeyken "büyüyünce Haldun Taner olmak" isterdim. Hemen şunu da belirteyim ki, sınıfımda büyüünce Haldun Taner olmak isteyen tek kişi ben değildim.

1950'li, 1960'lı yıllarda sınıf arkadaşlarımla Varlık, Yeditepe, Yenilik dergilerini okurken, kız arkadaşlarımızı edebiyat matinelerine götürürken, "Tuş", "Şişhaneye Yağmur Yağıyordu", "Ayışığında Çalışkur", "Sanchonun Sabah Yürüyüşü" velhasıl hepimizin tereddütsüz, tartışmasız beğendiği ne kadar hikaye varsa hepsinin yazarı Haldun Taner'di.

Niçin severdik, niçin benimserdik Taner'in hikâyelerini? İnce zekâsıyla alayı ve hicivi olağanüstü bir insan sevgisi ile bağdaştırıp sunabildiğinden, onun başkasını tanımlamak için kullandığı, ama kendini tıpatıp belirleyen bir deyimle, "çevremizdeki görüntünün altında başka şeyler sezebildiğinden, en olmayacak nesnelerden esinlenip çağrışımdan çağrışıma sıçrayabildiğinden" severdik.

Taner, hikayelerinde tutturduğu bu çizgiyi tiyatro piyeslerinde de sürdürürdü: Devekuşu Kabare Ti-

yatrosu'nda "Bu Şehr-i İstanbul kl", "Astronot Niya-zi", "Habudiyar" gibi oyunları ile Taner, sansürü çok, yasağı bol, örfü çok, idaresi zor gençliğimizde bize Türkiye'nin ilk -ama herhangi bir kültür ülkesi-nin en gelişmiş oyunlarından geri kalmayan düzey-de- kabare tiyatrosunun örneklerini sundu.

"Gözlerimi Kapatırım, Vazifemi Yaparım"a, "Huzur Çıkmazı"na, "Sersem Kocanın Kurnaz Karısı"na defalarca gittik, "Keşanlı Ali"nin Çekoslovakya'da, Almanya'da oynandığında gördüğü büyük ilgi ile övündük.

Zamanla toplumumuzun sorunlarını daha derinden algılayacak yaşlara ulaştığımızda, ayağı yerde, başı yerde gezenler çoğaldığında, günlük itişkakış-lar, kaşkarikolar ve entrikalarla ömür tüketen, yavan-lıklar arasında bunaldığımız günlerde, kültürün, de-mokrasinin, düşünce özgürlüğünün en etkili savu-nucusuydu. Gazetelerdeki sütunlarında seslendiği devekuşları bizlerdik. İnsanın kurtuluşunun kendisin-de olduğunu yüz değişik yoldan anlatırdı bize; "Vi-ran olası hanede evlad-ı iyai var" gerekçesiyle si-nenlerimize söyledikleri içimize işlerdi: "İşinden ay-rılınca, mevkiinden düşünce, gelirinden olunca eli ayağı titreyip teslim bayrağını çeken, her tavizi; her tarziyeyi, her ültimatomu kabule hazır adam ömrü boyunca, bu nasılsa konduğu işine, mevkiine, geliri-ne değil de sadece kendine güvenebilse idi, o işi, mevki, o geliri, sırf kendi azmi ve çalışması ile yeni baştan, yaratabileceğine inansa idi, yelkenleri böyle kolayca mayına eder miydi? Bu kurşun işliyorsazır-hımızın çürük oluşundandır!" unutulur sözler değildir.

Geçenlerde başyazarımız Güneri Cıvanoğlu, pa-zarları tıbbi konular dışında makaleler yazmamı iste-

diğinde, oturmuş günlerce nasıl bir ön yazıyla başla-
manın uygun olacağını düşünmüşüm. Taner'in Milli-
yet'in pazar ekinde kopup ikinci sayfasında yazma-
ya başladığında kaleme aldığı ilk yazıyı bulunca, ye-
niden okuyunca, bundan daha iyisini yazılamayaca-
ğını kavradım ve giriş yazısı yazmadan, rastgele bir
yazıyla işe başladım. Taner, bu yazısında, "Ben şah-
sen pazar ekinin kır kahvesinin hasır iskemlesinde
çok memnundum; her pazar orada sere lserpe oturu-
yor, bir ayağımı altına alıp, 'Hak dostum' diye başlı-
yordum söze" diyordu. Sonra şöyle devam ediyordu:
"Laf, lafı açıyordu. Lûtfedip dinlediğiniz için de benim
dilim açılıyordu. Birbirimize alışmış gidiyorduk. Çev-
remizi dört renkli ofset resimleri ile uzun bacaklı man-
ken bayanlar, güzel gözlü şarkıcılar alıyordu. Gözü-
müzü, gönlümüzü ısıtıyorlardı." Yeni yerinde başa-
rılı olacak mıydı? Bu soruya cevap verirken, Kral
Lear rolünün altından nasıl kalkacağı sorulan ünlü
bir aktörün yanıtını naklederek söze başlıyordu: "Bu
rolün altından kalkmam sizlere bağlı" demişti aktör,
"Beni kral sanır, bana kral muamelesi yaparsanız
ben de kendiliğimden kral oluveririm." Sonra hemen
ekleyiveriyordu: "Falanca siyaset yıldızımızı yücel-
ten nedir? Sizin sandıktan çıkan oylarınız! Zeki Mü-
ren'i sanatımızın güneşi yapan nedir? Cömert alkış-
larınız! Türkan Şoray'ı anıtlıştıran? O da yine sizin
hoşgörülü zevkiniz. Onları oldukları yapan sizsiniz.
Madem ki bu kadar kolay beğenirsiniz, belki benim
pazarları şu iki sütunluk kelime cambazlığımı sonu-
na kadar okumak iltifatını da benden esirgemezsi-
niz."

Bir süredir "Bilgi Yayınevi" Taner'in bütün eser-
lerini yeniden bastırıyor. Bu serinin dördüncü kitabı
"Yalıda Sabah"ı okurken işte bunlar geçti aklımdan.

Taner'in hiç bir kitabında yer almamış, "Yalıda Sabah", "Küçük Harfli Mutluluklar", "Karşılıklı", "Şeytan Tüyü", "Sonsuza Kalmak", "Yaprak Ne Canlı Yeşil" öykülerinin çoğu son yıllarda yazılmış; arada, 1949 tarihli de var. Hepsi Taner'i edebiyatımızdaki saygın yerine ulaştıran nitelikleri defalarca yansıtıyor: Sağlam, usta işi hikayeler.

"Yalıda Sabah"ı okurken kavradım: Ortaokul lise çağımızda biz ne güzel, ne isabetli bir örneğe özenmişiz! Ancak, gençlik heyecanımıza çeyrek yüzyıllık görgü ve tecrübe de eklenince -özellikle "Yalıda Sabah"ı okuduktan sonra bugün- bütün o yaştaki çocuklar gibi bizim de ulaşamayacağımız bir örneği hedef seçtiğimizi şimdi iyice anlıyorum.

23 Ekim 1983

BİZ DE “ELGINİST” MİYDİK?

Geçenlerde Yunanistan, İngiliz hükümetine başvurarak Atina Akropolundan alınmış bazı kabartmaların, geri verilmesini istedi. Melina Mercouri, bir süredir çeşitli yerlerden batı müzelerine taşınmış tarihi sanat ürünlerinin geri verilmesi için bir kampanya başlatmıştı.

Fransızlar, böyle tarihî sanat ürünlerinin toplanıp başka ülkelere götürülmesine “elginizm” demektedir. Adını bu yağmacılığa vermiş olan İngiliz Lordu Elgin ise, ne bu alanda gerçekleştirilmiş soygunların önderidir, ne de bu transferlerin en görkemlisini beceren! Elgin, Akropol kabartmalarını Osmanlı hükümetinden izin alıp götürmüştür ve bunların hayrını görmek de ona nasip olmamıştır: Kabartmaları hediye etmeye niyetlendiği karısı kendini boşayınca, bunları devlete satmaya kalkmış; o zaman da -bu taşların edinilmeleri ve taşınmaları için yetmişbeşbin sterlin ödenmiş olduğu halde- hükümet topu topu otuzbeşbin sterlin vermiştir.

Sonradan, Sir Gernet Wolseley’in Batı Afrika’daki askeri kampanyaları sırasında ünlü Ashanti altınları ve bronz Benin eserleri de İngilizlerce “elginizme” uğratılmışlardır. Ancak “elginizm” konusunda birinci olan Fransızlardır: Napoléon’un işgal et-

tiđi topraklardaki müzeleri taşımak için hazırlanmış özel uzman grupları vardı. Hitler de bu tür karman-yolacılık konusunda Napoléon'dan geri kalmaz. Goering elde edilenin iyisini kendine ayırırdı.

Osman Hamdi ile ilgili kitabında, M. Cezar, "Osmanlı topraklarının eski medeniyetlerin gelişmiş oldukları alanları kapsadığından Avrupalıların ilgisini çektiğini, onların bu topraklardan elde edecekleri eserlerle müzelerini zenginleştirme yarışına girdiklerini söyler.

Fransız Büyükelçiliği memurlarından Antonie Galland'ın 1672-73 yıllarında İstanbul'da tutmuş olduğu günlük dilimize çevrilmiştir. 14 Ocak 1672'de yaptıklarını Galland şöyle anlatır: "Ekselans için **"Acayibül Mahlukat"** isimli bir kitabın pazarlığını yaptım. Bu kitap eski küfi harfleriyle yazılmış olup, Muhammed'in göğe çıkışı, cehenneme inişı gibi ünlü hareketlerini gösteren 66 resim içermektedir; yirmibeş kuruşa alındı."

Galland'ın günlüklerini yayınlayan C. Schefer, bu eserin bu gün Fransız Ulusal Kütüphanesi'nin en değerli eserlerinden sayılan Uygur harfleriyle kaleme alınmış ünlü **"Miraçname"** olduğunu belirtmektedir.

Acaba ecdadımız bu "elginizm" furyasında hep böyle atlatılmış mıdır? Yeryüzündeki müzeler memleketimizden taşınan eserlerle donanırken, biz hep bakakalmış, olup biteni böyle avanak avanak seyretmiş miyiz? Belli bir tarihe kadar öyle yapmışız; ama Abdülaziz devrinde uyanmışız! 1845'de Aya İri-ni Kilisesi'nde antika eşya toplamaya başlanmış. Tanzimat Devri Maarif Nazırı Saffet Paşa, bu koleksiyondan oluşturulan müzeye malzeme bulmak için

valilere genelgeler yollayarak vilayetlerinin sınırları içinde bulunan eski eserlerin kırılmayacak şekilde ambalajlanıp gönderilmesini istemiş. Bu genelge, başta Trablusgarp Valisi Ali Paşa, Selanik Valisi Sabri Paşa, Girit'te Laşit Mutasarrıfı Kostaki Adoşidi Paşalar olmak üzere o zamanlar birçok yetkilinin bulunduğu yerden başkente doğru oldukça görkemli bir eski eser akımının gerçekleşmesine yol açmıştır.

Bugün İstanbul'daki arkeoloji müzelerini şöyle bir gezmek, bu devirde elginleştirdiklerimizi görmek için yeter ve artar bile: Kıbrıs'tan getirilmiş -sansürlü- Kuvvet Tanrısı Bes, Filistinli pişmiş toprak eşya, Lübnan kökenli Ağlayan Kadınlar Lahdi, Meşhur İskender Lahdi, Mısır'dan ithal edilmiş heykelcikler, mumyalar, Yemen su mermerleri bunlardan sadece birkaçıdır.

Demek ki, bugün herkesten elindeki başka ülke kökenli sanat ürününü geri vermesini istesek, işin içinden çıkılması, kimin kime neyi borçlu olduğunun saptanması, kimin gaddar, kimin mazlum olduğunun anlaşılması güç olacak!

Öyleyse ne yapmalı? Russel Chamberlaine'ın **The Heritage of Plunder** (Soygunun Kalıtımı) adlı yapıtında Maorilerin gösterdikleri tepki ile yetinmek bir yoldur: "Yurdumuzdan götürülmüş eserler, yabancıların kültürümüzü, topraklarımızda yaşayanların uygarlıklarını öğrenmelerine yol açar!" demiş ve bunları geriye almaya kalkmamışlar.

Ama biz, Maoriler gibi davranmakla yetinemeyiz; zira, 1600'lerde, 1700'lerde Türkiye'nin her bir yanından, eski eser ihracına sebep olan geri kalmışlığımız, bugün başka bir yoldan, başka bir şekilde -eski boyutlarda olmasa bile- fireler vermemize ne-

den olmaktadır: Bugüne kadar yürürlüğe koyduğumuz eski eserlerle ilgili yasalar bu konudaki kaybın sürekli olmasını sağlamışlardır. Halen yürürlükte olan "2863 sayılı Kanun", "Gerçek ve tüzel kişilerin mülkiyetinde bulunan taşınmazlarda varlığı bilinen ve ilerde meydana çıkacak olan korunması gerekli taşınır ve taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları devletin malı niteliğindedir" demektedir. Yasanın bir maddesi, korunması gerekli taşınmaz kültür varlığını öyle bir tanımlamıştır ki, evinizdeki hiçbir resmi, biblo-yu, tesbihi, seccadeyi bu tanımlamadan, sıyırtamazsınız: Devlet istediğini uygun göreceği fiyata alır: İstemediğini satabilirsiniz: Ancak bunu edinen sıradan bir vatandaşsa üç gün içinde aldığını yetkililere bildirmezse, hapis cezası yiyebilir, alıcı bir koleksiyoncuysa onun da uyacağı kayıt kuyut çoktur, koleksiyonu birgün elinden alınabilir.

Eski eşya biriktirmeyi, bulundurmaya böyle kısıtlamalara tabi tutan, insanların eski eserden korkmalarına yol açan yasalar yerine, bunların alışverişini serbest bırakan, edinilmesi için böyle sınırlamalar getirmeyen, bazı koşullarda sadece yurt dışına çıkarılmalarını yasaklayan gelişmiş ülkelerin yasalarına benzer yasaları yürürlüğe koyabilirsek, ülkemizde özel koleksiyonların -ki çoğu eninde sonunda devlete kalır- çoğalmasına, eski eser piyasası oluşup birçok yapıtın değerini bulmasına yol açar, böylece bunların yurdumuzda kalmasını sağlar, bugün olduğu gibi, el altından dışarı kaçırılmalarını gerçekten engellemiş olurduk.

30 Ekim 1983

TÜRKİYE'DEKİ BİZANS VE YUNANİSTAN'DAKİ OSMANLI

Anadolu'ya uzun süre hakim olmuş kavimleri, milletleri incelersek, yaklaşık olarak Hititlerin yediyüz yıl (M. Ö. 1900-1200), Yunanlıların yediyüz (M. Ö. 1000 - 500 ve 300 - 100), Perslerin ikiyüz (M. Ö. 500 - 300), Romalıların dörtyüz (M. Ö. 100 M. S. 300), Bizanslıların bin (M. S. 300 - 1300) ve Türklerin de yediyüz yıl (M. S. 1300'den beri) süreyle bu alanda egemenliklerini sürdürmüş olduklarını görürüz. Genellikle çok beğenilmekte olan Anadolu Medeniyetleri Sergimizin yabancı basında eleştirilen tek yönü, Anadolu'daki etkisini bu kadar uzun süre sürdürmüş olmasına rağmen, Bizansın, önemine orantılı bir boyutta sunulmaması, ikinci plana itilmesidir.

Önce Selçuklu, sonra Osmanlı olarak Malazgirt'ten İstanbul'un fethine kadar yaklaşık dörtyüz yıl süre ile itişip kakıştığımız -ama zaman zaman seviştığımız- alışveriş yaptığımız, sonra da selefi olduğumuz Bizans bizim açımızdan da önemlidir: Orhan Köprülü'nün sunuş yazısında belirttiği gibi, "Osmanlı müesseselerinin Bizans müesseselerinin taklidi olmayıp, kendi ananesi içinde geliştiğini göstermek için" yazmış olduğu "Bizans Müesseselerinin Osmanlı Müesseselerine Tesiri" kitabında bile Fuat Köprülü şöyle der: "Anadolu Selçukluları devrinde Bizans ve

Konya sarayları arasında çok sıkı münasebetler mevcuttu: Konya sarayında Bizans prenslerine ve Bizans sarayında Selçuk prenslerine rastlanıyordu. Bizans idaresinde ve hizmetinde Müslüman Türkler, Selçuklu yönetiminde çalışan Ortodoks Rumlar mevcuttu. Asırlarca yanyana yaşayan Türk ve Bizans kültürlerinin birbirleri üzerinde tesirler yapmamaları düşünülemez. Müslümanlarla komşu yaşayan Bizanslılar nasıl Türk-İslam adetlerini kabul etmişlerse, Türkler de Bizanstan elbette birçok şeyler almışlardır. Bizans medeniyeti, kendisine kısmen varis olan İslam-Türk medeniyeti üzerinde müessir olmuştur. Maddi ve manevi hayatın bütün görünüşlerinde bu tesiri bulmak kabildir: Şehirlerdeki yaşayış tarzında, kıyafet ve adetlerde, fikir ve felsefe sahasında, devlet teşkilatında, saray hayatında, muhtelif hukuki ve iktisadi müesseselerde mimari ve tezyin sahalarında vs. Bizans unsurları bulunabilir. Muhtelif tarihi amiller bu unsurların mesela edebiyatta ve hususi hukukta adeta yok denecek kadar az bir derecede varlığını intaç ettiği halde diğer bazı sahalarda çok belirgin bir surette görölmelerine sebep olmuşlardır.”

Aynı şekilde, yaklaşık dört yüz yıl boyunca yönettiğimiz topraklarda yaşamış olan Yunanlıların da kültürümüzden etkilenmemiş olmaları düşünülemez.

Bütün bu gerçeklere rağmen, bugün Yunanistan’da ve Türkiye’de iki ulusun ortak kültür değerlerine sahip olduklarını kabul etmek şöyle dursun, birbirinin varlığını inkâr etmeyi milliyetçilik sananların sayısı az değildir.

Bugün Yunanistan’daki Türk eserlerini incelediğimizde pek iç açıcı manzaralarla karşılaşmıyoruz. Gelişigüzel birkaç örneği sözkonusu edelim:

Atina'da Aerides (Rüzgârlar Kulesi) karşısında-ki önemli ve güzel cami yıkılmış, ayakta sadece dış kapısı kalmıştır; Monasterion'daki Atina Fethiye Camisi -ki Fatih Vakfı'ndandır- 1935'de yıkılmak istenmiş, ama gösterilen infial üzerine vazgeçilip biraz tamir edilmiştir; bugün kubbeye kadar kat kat ahşap döşeme ve raflarla dolu bir müze deposudur.

Serez'deki, erken Osmanlı mimari sanatı şeheri Gedikpaşaoğlu Mehmet Bey Camisinin tavanı çökmektedir; yine Serez'deki altı kubbeli güzel be-desten acil bakıma muhtaçtır.

Didimotikon (Dimetoka)'daki Çelebi Sultan Mehmet Camii, Balkanlardaki en eski Osmanlı mimari eserlerinden biridir: E. Hakkı Ayverdi, "Avrupa'da Osmanlı Mimari Eserleri" adlı yapıtının dördüncü cildinde bu camiyi şöyle anlatır: "1963'de bir bankanın ardiyesiymiş. Şimdi Müslüman cemaatine iade etmişler, ama kasabanın bütün döküntülerini de doldurmuşlar. Pencerelerde cam yoktur, örümcekler hevenk hevenk sarkıyor; inşaat kerestesi, fıçılar, açık dolaplarla dolu idi; içinde kediler doğurmuşlardı."

Acaba Türkiye'deki Bizans eserlerinin durumu nedir? İstanbul'dan birkaç örneğe bakalım: Atatürk Bulvarında, Valens Su Kemerine doğru ilerlerken, sağdaki tepeden yeralan ve Zeyrek Camii olarak bilinen Pantokrator Kilisesi, 12. yüzyılda yapılmış iki kilise ve bunları birleştiren bir şapelden oluşur. Doğuya bakan pencerelerinde yeryüzünde bilinen en eski renkli dekoratif cam örneklerinden birinin bulunması bu sanatın batıya Bizanstan gittiğini belgelemiştir. Ayverdi'nin Dimetoka'daki Çelebi Sultan

Mehmet Camii için tüm söyledikleri bu bina için de geçerlidir.

Samatya Caddesi'nde, Yedikule'ye doğru ilerlerken, solda kalan İmrahor Camii, alabildiğine önemli bir yapıdır. 462'de Studius adlı bir Romalı tarafından yaptırılmış olan bu yapı, şehrimizin klasik basilika tipinde inşa edilmiş en eski kilisesidir. Burası 9. yy.'da ilk Bizans Rönesansının merkezli olmuştur: Bu manastırın papazları kutsal melodiler besteler, en güzel ikonları üretirlermiş. Eski yazılı kitaplar burada saklanırmış. Bizansın en ünlü düşünürlerinin yetiştiği, krallarının tahsil ettiği bu teolojik üniversitenin bugünkü hali perişandır, her tarafını ot bürümüştür.

Gerek Yunanistan'daki Osmanlı eserleri, gerekse Türkiye'deki Bizans eserlerinin daha fazla itina görmemesi, restore edilip yok olmalarının önlenmesi için bir geçerli neden yoktur. Türkler ve Yunanlılar bu eserler olmadan kendi kültür ve sanatlarının çeşitli niteliklerinin nasıl gelişip güzelleştiğini çözümleremezler. Artık bir denizin iki sahiline oturmuş, birbirine alabildiğine benzedikleri, aynı kalıtsal özelliklerden oluştukları halde birbirlerini kıskanan ve çekemeyen iki çocuk gibi davranmaktan vazgeçip ortak kültür varlıklarına saygılı, olgun ve gelişmiş kişiler gibi hareket etmenin zamanı gelmiştir.

13 Kasım 1983

BÜYÜKLERİMİZİ ANLATMAK, BÜYÜKLERİMİZİ TANITMAK

Geçenlerde Sadi Borak'ın ilginç bir yazı dizisini izledik Milliyet'te, Atatürk konusunda yanlış bilgi veren bir sürü eserin varlığından söz ediyordu: Her yönüyle Atatürk'ü anlatan bir kitabın bir yerinde, 1919 Eylül'ünde Sivas'ta çekilmiş bir resimde Atatürk'le Beşinci Kafkas Tümeni Komutanı Cemil Cahit Paşa varmış, altında "Mustafa Kemal'le esir Yunan generali" diye yazılıymış. Sonra Ziya Şakir ve E. Behnan Şapolyo'nun Atatürk'e ait olduğunu ileri sürdükleri şiirlerin yazarları ise bambaşka Mustafa Kemal'lermiş.

Bugün dörtbaşı mamur bir edebiyat kolu olan biyografi ile tarih yazarlığını birbirinden iyice ayırmış ülkelerde bile eskiden büyük adamlar böyle yüzde ellisi uydurma, bir bölümü masalımsı ifadelerle anlatılmış. Geçen ay şehrimize gelmiş olan ünlü İngiliz yazarı Michael Holroyd, İstanbul Türk-İngiliz Derneği'nde verdiği bir konferansta Bernard Shaw'un Kraliçe Victoria'nın jübile yılında şunları yazmış olduğunu nakletmişti: "Biz kraliçemizin bütün eşlerin en iyisi, ariyelerin en müşfiki, dulların en sadığı olduğunu biliyoruz: Açlıkların, gemi kazalarının, raydan çıkıp devrilen trenlerin onu nasıl üzdüğünü hep belledik; Kraliçe Viktorya'nın çok iyi piya-

no çaldığını, kitaplar yazabileceğini ve bunları gayet güzel resimleyebileceğini de öğrendik... Buharlı lokomotifleri icad eden telgrafı geliştiren, İskenderiye'yi fetheden, Süveş Kanalı hisse senetleriyle başarılı spekülasyon yapan, Hindistan'ın İmparatoriçesi olan da o değil miydi? Şu anda onu tanıyan ama onu bu kadar sevmeyen birinin kitabına her şeyden çok ihtiyacımız vardır!"

Papüler tarih yazarlığı da, biyografi de yurdu-muzda az gelişmiş uğraşı konularındandır: En görkemli biyografi yazarlarımızdan Şevket Süreyya Aydemir bile İnönü'yü anlattığı İkinci Adam kitabının önsözünde, "Bizim tarihimiz halk çocuklarının tarihidir!" diye söze başlar, kitabın arka kapağında son cümlede, "1923-38 devresinin hiçbir yerde toplu olarak bulunmayan iktisadi siyaset esaslarını ve uygulamalarını rakamları ile takip edebileceğimizi" belirtir. Yani, Şevket Süreyya tarih yazarlığı yaptığına inanmaktadır! Aydemir, ilk büyük biyografi kitabı olan Tek Adam'da "Olayları ve gelişmeleri biz hatta istemesek bile romantizmin ona renk veren havasından büsbütün ayıramayız. Ama İkinci Adam'ın hikâyesi şartların, olayların içinde sert ve çıplak bir hayat mücadelesidir. Bu mücadelede epik (destan) unsur azdır" diyerek Atatürk'ün gereğince objektif bir şekilde anlatılamadığını, bu objektifliğe İnönü'den bahseden eserinde daha fazla yaklaştığını itiraf eder.

Genellikle birbirine karıştırdığımız, aralarındaki sınırı iyice çizemediğimiz ve bu yüzden ikisinden de fire verdiğimiz tarih yazarlığı nedir? Biyografyacılık nedir? Aralarında ne farklar vardır?

Holroyd'un deyiimiyle, "Tarih, ekonomik ve politik havanın geriye dönük çizimidir. Ancak, burada

bulunmayan, eksik olan, bu havanın üzerinde estiği, ya da ısıttığı insanoğlu, biyografilerin konusudur!”

Okullarda okutulanından popüler olanına kadar bütün tarih kitaplarımızın gerçek dışı bilgilerden arındırılmasına, objektifleştirilmesine ihtiyaç vardır. Bu apaçık ortada. İnsanlığı salt bilimsel açıdan ele alan gerçek tarih kitapları kadar insanları konu edinen, değişik açılardan yorumlayan biyografilere de ihtiyacımız vardır.

Bugün uygar ülkelerde de çok gelişmiş olan biyografi yazarlığı alabildiğine güç, alabildiğine terletici bir uğraş alanıdır: Gelişigüzel herhangi bir biyografi kitabını alıp önsözde teşekkür edilenlerin listesine şöyle bir göz atmak sıradan bir biyografinin bile nasıl olağanüstü bir çabanın ürünü olduğunu yansıtır: Margaret Drabble, Arnold Bennet’in biyografisine yazdığı önsözde yirmialtı kişiye teşekkür eder. Holroyd’un, Lytton Strachey biyografisinde bu liste yüzoniki kişiye ulaşır.

Yurdumuzda insanların kitap okumadıklarından şikâyetçi olanlara biyografi dalını denemelerini öneririm, ama böyle yazılacak biyografilere.. Böyle derinine incelemelerin sonucu doğacak bir Şükrü Kaya, bir Fuat Köprülü, bir Falih Rıfkı Atay, bir Recep Peker biyografisi yüksek fiyatla bile bol okuyucu bulacaktır! Sadece siyaset mi? Aliye Belgeri’yle, Çallı’sıyla, Bedri Rahmi’siyle sanat dünyamızın tüm renkli kişileri de çalışkan ve imgesi zengin biyograficilerini bekler dururlar...

11 Aralık 1983

TÜRK'ÜN KİMLİĞİ

Elime 1983 Atina baskılı bir kitap geçti: Costa Carras, "3000 Years of Greek Identity" başlıklı bu eserde Yunanlının kimliğini oluşturan unsurları incelemiştir: Çinceden sonra en eski yazılı belgeli yaşayan dil olan Yunanca yanında Ortodoks Hristiyanlık, Osmanlı yönetiminin son devrelerinde Avrupa etkisiyle beslenip gelişen ulusçuluk ve 1922'de Anadolu yenilgisiyle sonlanan "Bizansı yeniden kurma" ideali, sonra Batı Avrupa ile bütünleşme isteği bu kimliğin belirgin unsurlarını oluşturmuşlar.

Carras'ın eserini okuduktan sonra Türkü Türk yapan unsurları böyle akılcıca inceleyen derli toplu yayınlara ihtiyacın bulunduğunu düşündüm.

Türk diliyle yazılmış en eski eserin 8. yy. dan kalma Orhun yazıtları olduğunu biliyoruz: Bu yazıyı kullanan Göktürklerin dini Şamanizm. Toba Han 6. yy. da Çinli Budistlerin etkisiyle Buda dinini benimsemiş olduğundan bu din de Göktürkler arasında yayılmış.

Göktürkleri izleyen Uygurlar ise İran'da yaygın Soğd dili alfabesinden türemiş bir yazıyı kullanmışlar. Bökü Han'ın 763'te öncü olmasıyla Maniheizm, Uygurlar arasında Budizmden sonra en yaygın din haline gelmiş.

İstanbul Patriği Nestorius, 431'de toplanan Kon-sülü tarafından farklı din yorumu nedeniyle suçlanıp kaçmış; Urfa'da oluşturduğu merkezde gelişen Nes-turi mezhebi de sonra Uygur Türkleri arasında ya-yılmış. Bizans Kralı Zexon, Urfa'daki merkezi dağıt-mış, bu merhep üyeleri Sasani toprağına sığınip İrani kilisesine hakim olmuş ve Uygur ülkesine mis-yonerler yollamışlar.

Bir süre sonra Arap orduları Sasani saltanatına son verip Maveräünnehir, yani Türklerin yaşadıkları bölgeye ulaşmış ve önce İslam dini, sonra da Acem etkisi yanında Arap kültürü de bu bölgede zamanla ağır basmaya başlamış.

Gazne devletinde resmi dil Arapçaymış ama, ordu dili Türkçeymiş. Hazer Türk devletinin hakanla-rı Yahudiymiş ama, askerleri Şaman dininden Türk-çe konuşan, Oğuzlar! Selçuklu veziri Amidül Mülk, Farsçayı resmi dil kabul etmiş ama, halk dili Türkçe kalmış. Acaba halk niçin Türkçeden şaşmamış, uzak-laşmamış? Çünkü o çağların Hazer ve Aral gölleri civarı fıkır fıkır göçlerle kaynıyor. Bu bölgede İran ve Arap kültürüyle yoğrulmuş yöneticilerin gerçek askerl güçlerini oluşturan insanlar İran ve Arap kül-türünün ulaşmamış olduğu bölgelerden buralara göç eden Türklerdir. Kurulan devletlerin ömürleri de kı-sa olmuş; çağın egemen kültür dilleri olan Farsça ve Arapçayı halk arasında yaygınlaştıracak kurum-lar bu nedenle oluşturulamamış. Böylece Türkçe halk dili olarak yaşamaya devam etmiş.

Selçukluların Anadolu'ya girip yayılmaları da, göçebe-savaşçı Oğuz askerleri sayesinde gerçekleş-miş. Bu boyları Anadolu'ya iten baskılar bahis ko-nusu olmasa ve ecdadımız Maveräünnehir'de oturup

bin yıl süren bir devlet kurmuş olsaydı, belki de bugün Türkçe diye bir dil kalmayacak, bizler de Fer-gane'de pazarları kiliseye giden Nesturiler olacaktık! Ama o yontulmamış savaşçılar yok mu; işte onlara oturup Farsça, Arapça öğretecek zaman ve imkân olmadığından yaşamış Türkçe! Anadolu'da yerleşik nizama geçtikçe, burada bulunan Hristiyan nüfusla karıştıkça da, başşehirlerden uzak ve bu nedenle yönetim merkezlerine, saraylara egemen A-cem ve Arap dili etkisinde kalmayan, tarikat babaları, halk şairleri, Ahi esnaf teşekkülleri Türkçeyi sürdürmüş, Anadolu'ya hakim kılmışlar.

Moğolların itmesiyle Anadolu'ya Türk boyu göçü sürdükçe, Türkçe buralarda güçlenmiş: Horasan'da ilk Türk-İslam tarikatını oluşturan Ahmet Yese-vi, Türkçe dilini kullanmış: Haydariyye, bektasiyye ve Nakşibendiyye bu tarikattan türemiş. 13. yy. da Anadolu'da birbirini ezemeyen Bizanslılar, Selçuklular ve beylikler az-çok birer denge halinde yaşarlarken, Bektaşilik, Mevlevilik gibi hoşgörülü mezhepler yaygınmış ama. Osmanlı, Bizansın yerine oturup uzun süren merkezi bir otoriteyi oluşturunca, bu mezhepler birer ulusal mezhep haline dönüşmemiş, en Ortodoks şekliyle Sünni Müslümanlık devletin güç kaynağının ulvî dayanağı olmuş.

Bu durum 19. yy.a kadar sürmüştü. Bu yüzyılda Avrupa kültürüne katılma hareketi başlamış. Tanzimat ve onu izleyen evrelerde İslam kültür çevresinin hayat planı yerine batı hayat planına yer verilmiş. Nihayet Atatürk devrinde batılılaşma yolunda atılan önemli adımlarla bugün ulaşıyoruz.

Bugün 16 yüzyıllık soylu geleneği olan halk dili Türkçemiz yanında, Müslümanlık ve "batı kültürünün

esaslarını benimseme'', kimliğimizin ana unsurlarını oluşturuyor. Ancak, Orta Asya'dan başlayan ve bizi Anadolu'ya, Trakya'ya sürükleyen tarihi gelişme, Soğd, Orhun hatta bazen Çin alfabesiyle yazan, zamanla Şaman, Budist, Maniheizm, Nesturi, sonra da Müslüman olan ecdadımıza bakıp bizi biz yapan çok önemli bir niteliğin daha varolduğunu algılıyoruz: Bu, ilerlemeye, değişen koşullara ayak uydurmaya olağanüstü bir yatkınlık ve büyük bir gelişme kapasitesidir. Mustafa Kemal Atatürk ile 11. yy. da Anadolu'ya gelen akıncıların Türkçe ve Müslümanlık dışında en belirgin ortak yönleri işte bu niteliktir ve bu nitelik bundan sonraki gelişmemizin, güçlükleri yenmemizin de başlıca güvencelerindendir!

18 Aralık 1983

“METRO - APOTHEKE” ECZANESİ’NİN SAHİBİNİN TEZİ

Geçenlerde Mehmet Kemal, Cumhuriyetteki köşesinde Liman von Sandres Paşa’nın Enver Paşa, diğer İttihatçılar ve o çağın Türkiye’si ile ilgili dikkat çekici gözlemlerini naklediyordu. Alman generalinin hastaneler konusunda söyledikleri şunlardı: “Güçsüz kalan erlerden çoğu hiç bir yardım görmeden ölüyordu. Hastaneleri ziyaretim sırasında, bu durumdan memnun kalmadığımı bildirdim. Hatta bunları yapan doktorları Harbiye Nezareti’ne şikayet ettim. Beni başka yollardan şaşırtmaya kalkıştılar. Hastaneleri gezdiğim sırada bir takım odaları kilitli ve kapalı bulmaya başladım. Buraları gezdiren doktorlarda kapalı yerlerin anahtarı yoktu. Ben kuşkuya düşüp kapalı yerlerin kesinlikle açılmasını istedim. Kapıları açtıklarında gördüm ki bir çok ağır hastalar özellikle yaşamlarından ümit kesilenler bu kapalı ve karanlık yerlere konuluyordu. Orada ölüme bırakılıyorlardı.”

Bir ay önce İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Tıp Tarihi Bölümü’nde “I. Dünya Savaşı’nda Osmanlı Cephesinde Askeri Tababet ve Eczacılık” konulu tezi ile doktora sınavını geçmiş olan **Helmut Becker**’in adı geçen eseri de bu konuda önemli bilgiler içermektedir. Münih’te, Stachus’daki ünlü “Metro-Apot-

heke" Eczanesi'nin sahibi olan Becker, Alman arşiv ve kütüphanelerinde yoğun çalışmalar yaparak bazı konuları aydınlatabilmiştir. **Von der Goltz** ile ilgili şu satırları okuyalım: "Türk doktoru Abdülkadir, Bağdat'taki bütün subay ve doktorlara kendi geliştirdiği bir aşığı uygulamıştı. Alman doktorları arasında bu aşı tartışmalara yol açıyordu.. Mareşalın doktoru Goltz'un aşılmasına karşı çıktı. Bir kaç hafta sonra Mareşal Von der Goltz Bağdat'ta tifüsten öldü. Bir süre sonra doktoru da öldü. Buna karşılık bütün diğer birlikler ve subaylar salgından kurtuldular."

Alman komutanların isabetsiz kararlarını bilimsel bir yansızlıkla nakleden Dr. Becker, Osmanlı komutanları konusunda da bu niteliğini yitirmez: "1915 - 16 yıllarında Halil Paşa ve Goltz arasında geçen büyük sürtüşmeden bahsedilmişti. Halil'i özellikle kızdıran olay sultanın 6. ordunun komutanlığını kendisine değil Goltz'a vermesiydi. Bu gerilimlerin etkisi Bağdat'ta ve özellikle tıp alanında belirgin biçimde hissedildi.. Bağdat'ta çalışan Alman cerrahlar Mareşal Von der Goltz'un emriyle Türk yaralılarını ameliyat etmekteydiler. Fakat Halil, Almanların ameliyat yaptıkları hastanelere sadece bulaşıcı hastalığı olanların nakledilmesini emredince bütün yeni ameliyatlı hastalar uygun olmayan yerlere taşındılar. Hastaların üçte biri nakil sırasında, çoğu da sonraki günlerde öldüler. Bunun üzerine Alman cerrahların çoğu Bağdat'ı terkettiler."

Tezde **Pomianowsky**'den Kafkas cephesi ile ilgili olarak şunlar aktarılmıştır: "Aralık Ocak aylarında ısı -20 - 25° civarındaydı ve yakıt yoktu. Ordu, uzmanların uyarılarına karşı çıkan Enver Paşa'nın zorlaması yüzünden yanlarında sadece dört günlük ekmekle yola çıkmıştı. Bazı birliklere karda daha iyi

ilerlemeleri için paltolarını bırakmaları söylenmişti..” Alman subaylarından Guhr 1917 Ocak’ında Doğu Anadolu’daki bir hastanedeki durumu şöyle anlatır: “Tamamen ihmal edilmiş olan, hastalar açlıktan delirmiş bir halde birbirlerine saldırıyorlardı. Bir tanesi diğerinin kolundan ve sırtından ısırarak et parçaları koparıyor, diğeri ise «Ekmek!» diye bağırarak eşyaları tahrip ediyordu.” Guhr’a göre taşınma sırasında ölen hastalar ‘acılardan kurtuldukları için’ belki de daha şanslıydılar.

Enver Paşa’nın yetersiz bilgi ve isabetsiz kararları çok sayıda askerimizin gereksizce kırdırılmasına yol açmıştır. Bunu sezmekteydik! Ama zamanla, bilimsel araştırmalar bu konuda köşede bucakta kalmış bilgileri gün ışığına çıkardıkça kişisel kapris ve kıskançlıkların, harplerde düşmanlarca bombalanmaması ilke haline gelmiş olan hastanelere kadar uzanarak Osmanlı ordusunu nasıl içten kemirdiğini kavırıyoruz.

Giderek gelişebilmek ve eski hatalardan ibret alabilmek için atacağımız ilk adım, tarihi gerçekleri hasıraltı etmemektir. Beğenmediğiniz vesikaları ke-se kâğıdı yapsanız, filmleri yaksanız bile bir gün bakıyorsunuz bambaşka bir ülkede bunların danışkası ortaya çıkıveriyor!

22 Ocak 1984

ZOMBORNOS KEROS !

Rahmetli hocam Tahir Alangu yaman bir folklorcu idi: Karagöz'ün dostlarını böyle selamladığından, karısına "abla" diye seslendiğinden ve ızgara - maşa yaptığını söylediğinden çingene olduğuna inanırdı. Karagöz'ün çingeneliği, geçen yüzyıl sonlarındaki oryantalist ressamların iç gıcıklayıcı çıplak ya da yarı çıplak hatunlarının bedeviliği gibi bir şeydi: Her tarafından Fransızlık, dört bir yanından İskoçluk akan üryan kadınların ellerine tavus tüyü verdin mi, ya da başlarına şarkâri hotoz oturtun, altına da "odalık" ya da "haremdaki güzel" diye yazdın mı, kimse seni ayıplamıyordu. Karagöz oyunlarında da sosyal ve siyasal eleştiri yapan tiplerin çingene olması, söylediklerine bir nevi "yenilir-yutulurluk" kazandırıyor, oynatanı kazadan-beladan koruyordu.

Karagöz'ün bu sıfatı nedeniyle, Karagöz oyunları özellikle İstanbul folkloruna çok önemli katkılarda bulunmuş olan çingenelere ilgili bilgiler içeren birer kaynaktır. Tahir Alangu'nun "Dünyada ve Bizden Çingene Hikayeleri" ve Osman Cemal Kaygılı'nın "Çingeneler"i gibi üç-beş eser dışında Türkiye çingeneleri konusunda bilgi aktaran yapıt yok gibidir.

Osman Cemal'in Çingeneler romanında bu sempatik yurttaşlarımız konusunda şu bilgiler verilir: "Biz bu dile çingenece diyoruz ama, onlar kendi aralarında 'romanes' diyorlar. Zaten kendilerine de 'rom' dedikleri gibi.. Çingeneceyi İstanbul'un şurasında burasında yerleşmiş, oturmuş olan çalgıcı çingeneler bilmezler. Yalnız onların kendi aralarında birçoğu da düğünlerde, derneklerde parola yerine kullandıkları bazı tabirler, ıstılahlar vardır ki, onların arasında da pek az bindebir çingenece kelime ya vardır, ya yoktur... Bu tabirlerin çoğu argodur. Söz-gelişi, 'sipari', 'piyiz', 'cızlam', 'keriz', 'habe' kelimelerinden yalnız 'yemek' anlamına gelen 'habe' kelimesi romanes dedikleri gerçek çingenece olduğu halde, ötekiler tam birer kerizci argosudur ki, bunları yalnızca çalgıcı çingeneler değil, karagözcüler, ortaoyuncuları, tuluatçılar ve argo ile konuşan herkes kullanır. Romanes derien çingeneceye gelince, bu dil çok karışık bir dildir. İçinde hemen her milletin dilinden kelimeler vardır."

Bart Mc Dowell'in "National Geographic Society" tarafından 1970'de bastırılmış "Gypsies" adlı eserinde Hindistan'ın kuzeybatısındaki anayurtlarını bin yıl önce terkeden bu kavmin Afganistan ve İran'dan geçerek Anadolu'ya ulaştığını ve oradan da Balkanlara girerek Çekoslovakya'ya vardığını, Çekoslovakya'dan bütün Avrupa'ya yayıldığını öğreniyoruz. Mc Dowell'e göre bu, yol boyunca rastladıkları ülkelerin dillerinden kelimeler katmışlar dillerine. Mesela, halen İngiliz çingenelerinin kullandıkları 'efendi' anlamına gelen 'rai' ve 'hanımefendi' anlamına gelen 'rawnîe' Hintçedeki 'raca' ve 'rani' kelimelerinden türemiştir. Çingeneler Farsçadan ipek, yün ve

bal mumu karşılığı olan kelimeleri almışlar ve ilk kez İran'da denizden bahsedildiğini duyduklarından bugün dillerinde "deniz" karşılığı yeralan sözcük "der-ya"dır. Bizanstan yol anlamına gelen "drom"u ve pazar anlamına gelen "foros"u almışlar. Cennet, zaman, kurşun, bakır, nal, çaydanlık, masa, iskemle, şapka, ayakkabı, kaz, güvercin kelimelerinin karşılığını da Anadolu'dan derlemişler.

1417'de Hamburg'da, 1422'de Roma'da, 1427'de Paris'te, 1505'te İskoçya'da görüldüklerine dair kayıtlar var.

Mc Dowell, aslında çingenelerin Hindistan'ın neresinden, kalkıp bugün gezdikleri, yerleştikleri ülkelere geldiklerini bulmak için bir İngiliz çingene ailesiyle bir hayli dolaşmış: Çingenelerin anavatanı olarak Pakistan'da Luri'leri yaşadıkları bölgelerin, Sind topraklarının, Dom'ların Kuzeybatı Hindistan'da yaşadıkları yerlerin bahis konusu olduğunu öğreniyoruz. Çingene-bilimciler arasında "rom"un "dom" kelimesinden türediğine inananlar var.

Osman Cemal Kaygılı'nın kitabında, Çingene Etem'in söyledikleri bu konuya ışık tutabilir: "İlla velakin kim bilsin. işin aslını? Biz sanırız çingeneler kendimizi ki, gelmişiz çok eskiden hindiyanın çinimaçın taraflarından bu yanlara!"

Hindistan'ın çinimaçın tarafı kuzeybatı değil, kuzeydoğudur. Yine Osman Cemal'den yurdumuzdaki çingenelerin "cinli" karşılığında "bangal" kelimesini kullandıklarını da öğreniyoruz. Hindistan'ın kuzeydoğusunda Bangladeş ve Bengal körfezinin bulunduğunu düşünürsek, çingenelerin anavatanları konusunda yeni teoriler üretebiliriz.

Görölüyor ki, folklorumuza önemli katkıları olan bu çok ilginç toplumun gereğince incelenmesi birçok ilginç kültür alışverişini günışığına çıkarabilecektir. Kendilerinde üstünde az durulmuş konu arayan sosyal bilimler dallarında çalışan araştırmacılarımızın karşısında zengin bir kaynak durmaktadır. Onlara Osman Cemal Kaygılı'nın kitabındaki çeribaşının ağzıyla seslenelim: "De, kakılmayın üyle kazık gibi karşımızda. Çökün yer üstüne de bulaşın çalmaya!"

29 Ocak 1984

POLİTİKADA ZAMANLAMA

Anketçilerimiz, liderleri dinleyenlerin izlenimlerini şu konulardan puanlama yaparak değerlendiriyorlar: Hitap yeteneği, güven verme, kendine güvenme, sevimlilik, ciddiyet, liderlik vasfı, sorunlara vukuf, alçak gönüllülük, düşünce zenginliği.. Oysa, bu niteliklerin yanında, attıkları adımların, yaptıkları çıkışların ne erken, ne de geç ama, tam zamanında gerçekleşmesi, en kıdemsizinden en tepedekine kadar bütün politikacıların alinyazılarını çizen unsurların başında yeralır. Yunanistanlı Karamanlis ile Filipinli Aquino'nun öyküleri bu gerçeği vurgular.

1967 Yunan askeri darbesi, Karamanlis Fransa'dayken gerçekleşmişti. Darbeciler, Andreas Papandreu'yu hemen hapse atmış, dört ay sonra da vatanı hıyanet suçundan yargılamaya başlamışlardı. Papandreu dokuz ay kadar gözaltında tutulduktan sonra -dışarıdan, özellikle ABD'den gelen baskılarla affedilmiş ve Yunanistan'ı terketmesine izin verilmişti. 16 Ocak 1968'de Paris'e ayak basınca, cuntaya karşı direnişi örgütleyeceğini ilan eden ve bir ay sonra da Stockholm'de Panhelenik kurtuluş hareketini kuran Papandreu'ya o günlerde Yunanistan'a demokrasiyi getirecek tek lider gözüyle bakılmaktaydı. Papandreu bu konuda zamanla Karamanlis'le yarışmaya başladı. Karamanlis, her ne kadar -özellikle 30 Eylül 1969'da yaptığı bir açıklama ile- zaman zaman dikkatleri kendine toplamayı başarmışsa da hapiste yatmış, eziyet çekmiş olan Papandreu'nun şansı daha fazlaydı. Ama olaylar böyle bir gelişim izlemedi.

Çeşitli başarısızlıklarına ek olarak Kıbrıs işini yüzüne gözüne bulaştıran cuntanın Cumhurbaşkanı Gizikis, 23 Temmuz 1974'de sorunların çözümlenmesi için kıdemli politikacılarla askeri liderlerin biraraya gelmesini önerdi. Bu tarihte ABD'de bulunan Papandreu, "Acaba şu anda dönmek doğru olur mu?" diye düşünedururken, 24 Temmuz 1974 sabahı Atina'ya dönen Karamanlis, halkın sevgi gösterileriyle karşılandı ve hemen kurulan geçici hükümetin başbakanlığı görevini üstlenerek rakibi Papandreu'ya birkaç tur bindirmiş oldu. Karamanlis'in bugün Cumhurbaşkanı olmasına yolaçan ana neden zamanlamadaki bu başarısıdır.

Filipinli muhalefet lideri Aquino'nun, öyküsü ise birçok politikacının kulağına küpe olacak bir isabet-sizlikle sona erer: Aquino'nun büyükbabası İspanyol ve Amerika'ya karşı kurtuluş savaşında hizmet etmiş bir general, babası ise bakanlık yapmış tanınmış bir kimseydi. Benigno Aquino, Cumhurbaşkanı Magsaysay'ın sözcülüğünü yapmış, 22 yaşında önemli bir bölgenin valiliğine getirilmiş, sonra ailesinin sahip olduğu geniş arazileri işçileri arasında bölüştürerek gönülleri fethetmiş, böylece görkemli bir soy geçmişine olumlu bir politik özgeçmiş ekleyerek iyi bir noktaya gelmişti. Bu nedenle Filipin'i kurtaracak, demokrasiye kavuşturacak lider düşünülürken, akla ilk gelen Aquino oluyordu. Nasıl olmasın ki, 34 yaşında Marcos tarafından tevkif edilmiş, hapse atılmış, uzun süre hapiste kaldıktan sonra hastalığı nedeniyle geçici olarak çıkmasına, hatta Dallas'a giderek kalp ameliyatı olmasına izin verilmişti.

Aquino, ameliyatından sonra bir süre Amerika'da kalmış, Harvard'da, MIT'de ders vermiş, ülkelerin diktatörlüklerden demokrasiye yumuşak dönüş

yapmalarına yolaçan unsurları incelemişti.

1983 yılında Filipin, ekonomisi bozuk, asayişten yoksun bir ülke durumuna gelmişti. Cumhurbaşkanı Marcos'un sağlık durumu kötüydü; ılımlılar giderek demokratik mücadelenin sonuç vermeyeceğine inanmakta ve silahlı sol muhalefete katılmaktalardı. Bu durumda Marcos ölünce ordu ile silahlı sol arasında büyük bir çatışmanın gerçekleşeceğine ve demokrasiye kavuşmanın gecikeceğine inanan Aquino, yurduna dönüp Marcos'u ikna etmenin tek kuruluş yolu olduğunu söylüyordu. 19 Temmuz 1983'te ABD'ye giden Marcos'un eşiyle görüşüp bu düşüncesini açıkladığında Bayan Marcos pasaportunun yenileneceğini vaadetmişti. Ancak resmi başvurusuna, "Yurtta karışıklık çıkarmak için seni öldürmeyi planlayanlar var!" gerekçesiyle olumsuz cevap verildi. Aquino buna rağmen Taipei'ye gitti ve bir süre orada bekledi. Bu ara, Filipin Genelkurmay Başkanı, "Gelirse aynı uçakla geri yollarız!" demişti. Ancak Aquino'nun döneceği haberi halk arasında öylesine yayılmış, bu dönüşün aydınlığa kavuşturacak ilk adım olacağına o kadar inanılmıştı ki, Aquino kendini bu akımdan kurtaramadı. Değişik bir pasaport ile Çin Havayolları'na ait bir uçağa atlayıp Filipin'e döndü. Uçaktan nasıl alındığını, sonra üç el silah sesi duyulduğunu ve Aquino'nun cesediyle beraber onu vurduğu iddiasıyla öldürülen başka bir kimsenin cesedinin alelacele bir cipe atılıp götürüldüğünü çoğumuz gazetelerden ve televizyondan izlemiştir.

Karamanlis'in başarılı, Aquino'nun ise isabetsiz zamanlama öyküleri, bu unsurun politikada ne kadar önemli olduğunu apaçık ortaya koyan güçlü örneklerdir. Demokrasimizin gelişimine katkıda bulunanlara isabetli zamanlamalar dileriz!

4 Mart 1984

HASTALIKLAR VE TARİH

Herczeg'in "Bizans" adlı piyesinde 29 Mayıs 1453'e bir kaç gün kala Türkler, Konstantin'e elçi yollayınca Krates, "Asi paganlar barış için yalvarıyorlar" der. Lizander, "Anlaşılan sultanın ordusunu veba kırıp geçiriyor" diye yorumlar bunu.

İnsanlar uzunca bir süre yaygın hastalıkların tarihin seyrini etkilediklerini düşünüp durmuşlardı. Ademoğlunun yeryüzünde ilk belirdiği andan bugüne kadar çeşitli niteliklerini nasıl kazandığını dünyanın her bir tarafına nasıl yayıldığını çözümlemek için izlenen yollar, her soruyu apaçık aydınlatamamıştır.

Son yıllarda, hastalıkların, insan topluluklarının alinyazılarını nasıl etkilemiş olduklarını inceleyenler çoğalmış, bu yolla bazı açıklamaların yapılabilceği umulmuştur.

İnsanın, kıl ve tüy açısından cıvıllık olması onun iklimi nispeten sıcak bir yerde oluştuğunu düşündürür. İki gözünün birbirini kesen görme alanlarının sağladığı derinliği algılama yeteneğine, kavrayıcı ellerine ve insanı andıran maymunların zamanlarından çoğunu daldan dala atlayarak geçirmelerine bakıp "atalarımızın ataları, herhalde daha çok, ılımlı ortamlarda ve ormanlarda, ağaçlarda yaşarlardı" diye düşünenler var! O günlerde, genellikle meyve, ot ve yaprak yiyerek yaşamış rahmetliler. Bu ortamda,

sıtma, gibi parazit hastalıklarının yaygın olması ormanlarda yaşayan insanların çoğalmasını engellemiş.

İnsanların sayıca azlığı, parazitlerin döllerini sürdürecektir konak bulmalarını güçleştirmiş, ama sıcak ve rutubetli ortamda her türlü parazit konakları dışında uzun süre ölmeyen dayanabildiğinden, bu mikroplar kırılmaz, yollar bir insanınki ile kesişinceye kadar dayanırlarmış.

Orman insanların bu kısır döngüyü kırmak ve kalabalıklaşmak için ağaçlardan inmeleri, tropikal ormanlardan, "savana" diye bilinen otlaklarda gezen hayvanları ayılabilmeleri gerekmiştir. Bugün yeryüzünde varlığı bilinen ilk insanların kemikleri ve ilkel gereçleri Afrika'da **Olduvai Boğazı**'nda bulunmuştur.

Bu yaratıkların konuşmaya başlamaları, avlarda edindikleri tecrübeleri birbirlerine iletip, anlamlı bir bilgi birikimine yol açmaları, ilkel gereçlerden yararlanabilecek kadar zeki olmaları bu önemli adımın atılmasına yol açmış: Yaylalar, parazitlerin üremesi için tropikal ormanlar kadar elverişli olmadığından, insanların sayısı daha da çoğalmış.

Bazı yaylalarda avladıkları hayvanlara özgü normal parazitler, insanoğlu çoğalmasını bu evrede kısıtlayan yeni faktörler arasında yer almış: Mesela, binlerce yıldır içli dışlı yaşadığı antiloplarda önemli bir hastalık oluşturmeyen "**tripanosom**" paraziti, çeçe sineği tarafından insana bulaştırıldığında ölümcül uyku hastalığına neden olmuş. İnsanların, hayvan postlarına sarılıp daha soğuk hava şartlarına dayanabildikten sonra, yeryüzünde daha da yayıldıkları bilinir. Yüzbinlerce yıl süren bu avlanmalar sonunda çeşitli hayvanlar yok olmuş.

Afrika'nın sıcak ve rutubetli bölgelerinde çok sayıda bulunan parazitlerin özellikle protozoa'nın çok önemli bağışıklık tepkilerine yol açmaması, bu mikropların insan ve hayvan vücutlarında uzun süre barınabilmesine neden olmaktaydı. Serin bölgelere göç edebilen ilk insanlar, bu parazitlerini bulundukları ortamlardan daha da uzaklaşmış oldular. İnsan nüfus yoğunluklarının bu nedenle çoğalabilmesi, yok olan büyük av hayvanları yerine, evcilleştirilen hayvanların yetiştirilmesi ve tarıma girişilmesine yol açmıştır. Ziraat, sulamayı gerektirdiğinden Mısır'da Nil nehri, Mezopotamya'da Fırat ve Dicle, Hindistan'da İndus, Çin'de Sarı Irmak en eski uygarlıkların yatağı olmuştur.

Hastalıkların, tarihin akışını etkilemeleri burada bitmez. **W.H. McNeill**'in (Doubleday-N.Y.) **"Plagues and Peoples"** adlı önemli eserine göre, günümüze kadar sürer. Biz hikayenin buraya kadarına bakarak, bu konunun önemini kavırıyoruz. Ayrıca, ilk insanın belirttiği yer Afrika olduğu halde, zenci ırkının çoğunluğu oluşturduğu bölgelerde diğer kıtalardaki gibi uygarlıkların niçin gelişemediğini de anlar gibi oluyoruz.

Bu geri kalmışlığın, zencilerin zeka düzeylerinin geriliğini yansıtmayıp, ortamın elverişsizliğinin belirtisi olduğunu görüyoruz. Avrupa bugünkü yerinde bulunmayıp ekvatorda yayılmış olsaydı insanları ne kadar bembeyaz olursa olsun, ilkelik açısından Afrika'dan farklı bir düzeyde bulunmazdı. Bunu da anlamaya başlıyoruz.

11 Mart 1984

HALİFE ABDÜLMECİD EFENDİ'NİN RESSAMLIĞI

Son Osmanlı veliahdı ve halifesi Abdülmecid, çok ilginç bir kimseydi: Hakkında yazılmış eserlerin, çağından kalan belgelerin tümü onun sanata karşı derin sevgisini, zamanının sanatçılara ilgisini yansıtır.

Eski Belediye Müzeleri Müdürü İsmail Baykal, bir tarih dergisine şunları anlatmıştır: “Edip, şairlerimiz ve ressamlarımız, Mecit Efendi’nin aziz dostları idiler. Bazen Abdülhalk Hamid’in Sıraselviler’deki evine giderek kendisiyle uzun uzun görüşürdü; Hamid’in **“Finten”** adlı eseri temsil edilirken hazır bulunmuştu. Bu eser şerefine Bağlarbaşı Köşkünde kırk kişilik bir ziyafet tertip edip altından yaptırdığı **“Finten”** yazılı boyunbağı iğnelerini küçük **Dürrüşehvar** Sultan aracılığıyla davetlilere dağıttırmıştı.

Ressamlardan **Çallı İbrahim, Feyhaman, Şevket, Hikmet, Binbaşı Sami, Namık İsmail** gibi sanatkârlarımız, şehzadenin çok sevdiği arkadaşlarıydı.

Mecid Efendi de oldukça güzel resim yapardı.

İstanbul Ansiklopedisi’nde şu bilgiler yer almaktadır: “Abdülmecid’in ikiyüzden fazla imzalı tablosu vardır.. O zamanın Türk ressamları şehzadeyi fahri reisleri sayarlardı; bunun en kuvvetli delili Ressam ve Heykeltıraşlar Cemiyeti’nin çıkardığı mecmuanın

birinci nüshasının başlık kompozisyonuna bu prensin bir portresinin konmasıdır.

Abdülmecid aynı zamanda güzel keman çalırdı.”

Halifeliğin lağvından sonra sınırdışı edilince Fransa'ya gitmişti. Paris'ten eski özel kâtibi Keramet Nigâr'a gönderdiği bir mektup, sürgünde bile sanatta karşı ilgisinin devam ettiğini yansıtır: “Eşyanın hüsni-ü muhafazasından dolayı beyan-ı şükran eyleirim. Pederin heykelleri, uzun piyano, bazı yazılar, manevi kıymeti haiz ne varsa muhafaza ediniz; diğerlerini satınız. Bunlar meyânında “Pujol”un eser-i kıymetdarı vardır. Fakat onu restore etmek lazımdır. Bunu eğer yapacak bulunursa ben buradan levazımı gönderirim. Olamazsa ve resim müzesi varsa oraya hediye ediniz.”

Yine K. Nigâr'dan “Abdülmecid'ini yerli ve yabancı resim sergilerine eserlerini göndererek milletlerarası sanat sahasında ülkemize itibar ve şeref kazandırdığını, çeşitli müzelerde eserlerinin bulunduğunu” öğreniyoruz.

Bugüne kadar bir çok sanatçımızı, sanatçı olarak ele alıp değerlendirirken konu dışı özelliklerinin etkisinden sıyrılamamışızdır. Başta siyasal eğilimleri, sonra cinsel davranışlarından tutun akla gelen gelmeyen her türlü değişik yönlerine kadar alışılmış düzey dışı nitelikleri bu kimseleri defterden silmemiz için yetmiş ve artmıştır bile.

Bu anormal davranış, çağımızda ancak serbest düşünceye demokrasiye yer vermeyen toplumlarda görülür: **Picasso** öldüğü zaman yeryüzünün bütün uygar ülkelerinin gazeteleri, radyoları çağın en önem-

li ressamının öldüğünü duyururlarken, Moskova Radyosu sadece iyi bir komünistin dünyayı terkettiğinden bahsetmişti. Picasso'nun komünistliğine bayılan ama resimde geliştirmiş olduğu üslûbu -sadece realist tarzı onayladığından- "yoz" ve "sapık" olarak niteleyen Moskova, işte böyle tuhaf bir duruma düşmüş, çağın en önemli ressamının ressamlığını unutup Picasso'yu sadece bir politikacı olarak anmıştı.

Bir sanatçıyı, bir bilim adamını, aslında herhañgi bir insanı böyle parsellemek ve bazı parselleri manzara açısından içimizi açmadığında istimlâka tâbi tutmak huyumuzu terketmenin zamanı çoktan gelmiştir: Bu yıl Abdülmecid'in, yani önemli bir ressamımızın 40'ıncı ölüm yıldönümü olduğunu hatırlayıp onu gereğince anmalıyız: (Mesela uygun bir müzemin salonlarından birine onun adını verebiliriz). Böylece hem bağınazlığı bir adım daha geride bırakmış, hem de günümüzün yöneticilerini sanata karşı daha fazla ilgi göstermeleri için yüreklendirmiş oluruz.

8 Nisan 1984

HORTUMU NEREYE TUTMALI?

“Yangını söndürmek için hortumu, alevlerin tepesine değil, dibine tutmalıyız!” Ünlü Fransız eğitim reformcusu Marcel Canetti, yeryüzünde ardı kesilmez çatışmaları önlemenin yolunun, çocukları doğru eğitmekten geçtiğini böyle belirtmiş.

Okullarda sınav günlerine yaklaştığımızda Canetti’nin bazı özdeyişlerini hatırlamakta yarar vardır: “Çocuklardaki dürtülerin güçlendirilmesine daha fazla önem verilmeli.. Bir alana karşı ileri derecede ilginin uyandırılması, çocuğun fazla bilgiyle yüklenilmesinden daha yararlıdır.’

Bugün sadece Cannetti değil, yeryüzünün bütün önde gelen eğitimcileri, çocukların gereksiz ansiklopedik bilgilerle donatılmaları yerine, onlara doğru düşünmenin ilkelerinin öğretilmesinin gerektiğini vurguluyorlar. Ülkeler, bu önerileri, gelişmişlikleri oranında uygulamaktadırlar.

Belli aralıklarla büyük hatalar yapmamak, gemilerimizi yalılara bindirmemek, rotayı şaşırmamak, kişi başına düşen gelirimizi binbeşyüz dolarcığa yükseltmek ve Marmara’da bir gün yeniden kulaç atıp yüzebilmek için, biz de yarın vatandaş olarak oy kullanırken, doğru karar verebilen, yönetici olarak sorunlarımıza verimli çözümler getiren, dinlediği nu-

tuklardaki doğrularla yanlışları zekice ayırabilen insanlar yetiştirmek zorundayız.

Sağlıklı düşünmenin koşulları başında insanları, olayları hep basmakalıp bir şekilde, sadece tek bir açıdan değerlendirmemeyi bilmek gelir. Öğretmenini söyledikleri dışında, babalarımızın, hele hele büyüklerimizin anlattıklarından farklı gerçeklerin de varolabileceğini kavramalılar çocuklarımız!

Oysa, ders kitaplarımızdan, sık başvurduğumuz en okkalı bilgi kaynaklarımıza kadar böyle tek taraflı değerlendirmelerle doldurulmamış yayın azdır. Bu nitelikli eserler, çevremizde öyle setler oluşturmuş ki, tarihimizin belli başlı dönüm noktaları konusunda bile böyle tek taraflı yargılarla sonuca ulaşmak zorunda kalırız. Mesela, bugün. II. Abdülhamid konusunda bilgi edinmek istediğimizde bir hayli şaşırmamız kaçınılmazdır.

Doğan Avcıoğlu, “Türkiye’nin Düzeni”nde Abdülhamid’i sayfa sayfa tanımlar. İşte bir bölüm: “Abdülhamid, çevresindeki hırsızlıklardan, rüşvetlerden, imtiyaz satışlarından tamamen haberdardır. Bununla birlikte, bir hükümet etme metodu olarak, hırsızlık ve rüşveti müsamaha ile karşılamış ve hatta teşvik etmiştir. Hırsızlık ve rüşvet yoluyla, paşalar ve beyleri kendine bağlayacağına inanmıştır. Buna, ‘çal-dır ve kazan’ politikası diyebiliriz.”

Diğer taraftan, “İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi” yazarı İsmail Hamdi Danişmend’e göre, Sultan Hamid, “İffet, haysiyet, vekar ve namus timsalidir.”

İşin gerçeği, Abdülhamid’in ne sadece hırsızlık teşvikçisi ne de sadece iffet, haysiyet ve vekar simgesi olmadığıdır O da her insan gibi bazı olumlu ve olumsuz niteliklerin karışımıdır.

Kişileri ve olayları tek taraflı, tek açıdan bakarak yargılamanın doğru olmadığını kavrayanlarımız azdır. İbnül Emin Mahmut Kemal, insanların götürü sınıflanamayacağını farkında olanlardandır. "Son Sadrazamlar"ında Abdülhamid'in ünlü Başbakanı Sait Paşa konusunda şunları söylerler: "Bir gün kardeşimle konağına gittiğimizde, biraz evvel hamama girdiğini söylediler. Uşaklarından Serkis, geldiğimizi haber verip döndü. 'Size hamamda mektup yazıyor' dedi. Biraz sonra sabunlu, ıslak bir tezkire getirdi. Yıkanırken yazdığı tezkirede bile ilmi ve edebi kudreti açıkça görülmektedir ki, methedilmeye ihtiyacı yoktur." İbnül Emin, Sait Paşa'nın iyi yönlerini sayar döker, ama birkaç sayfa sonra zayıf taraflarını da eksiksiz tanımlar. İşte bunlardan biri: "Dördüncü sadrazamlığında çektiirdiğı resimde görüldüğü gibi, nişanlarını göğsüne sığmadığı için üniformasının eteğine ve dizine kadar takmıştır ki, bu kimsede görülmemiştir. Bu nişanlardan biri, İran devletine ait olduğundan, Sefir Muhsin Han, Dışışleri Bakanı Arifi Paşa'ya başvurarak, Şah hazretlerinin ihda buyurdıkları nişanı, başbakan hazretlerinin ceketinin eteğine takmak suretiyle hürmetsizlik göstermeleri uygun olamaz' diye şikâyet etmiştir..."

İbnül Emin gibi tarihçilerimiz, yazarlarımız çoğaldığında, insanları ve olayları hep basmakalıp, tek düze ve dar bir açıdan değerlendirmemize yolaçan bir eğitim sisteminin sınırları ötesine taşabildiğimizde, öğretmenin söyledikleri dışında, babalarımızın, büyüklerimizin anlattıklarından farklı gerçeklerin varolabileceklerini kavrayabildiğimizde, biz enerji sorunumuzu da, çevre kirlenmesini de ve daha birçok meselemizi de çözümleyebiliriz.

6 Mayıs 1984

FREUD'UN ANTİKA TUTKUSU

Yunan Mitolojisinde **Oedipus**, Thebes Kralı **Laius**'un oğludur. Kahinler, **Laius** ile eşi **Jacosta**'ya doğacak erkek çocuğun babasını öldürüp anası ile evleneceğini söylemişlerdir. Efsanenin bundan gerisi, kahinlerin söylediklerinin gerçekleşmesini önlemek için doğar doğmaz dağ başına bırakılan çocuğun binbir badireden nasıl kurtulup, günün birinde tanımadığı babasını öldürdüğünü ve annesi ile evlendiğini farkedince, nasıl bir vicdan azabı çektiğini anlatır.

Psikanalizm öncüsü **Sigmund Freud**, erkek çocuklarında anaya karşı-cinsel unsurlar da içeren-tutkuyu **Oedipus Kompleksi** olarak adlandırmıştı. Niçin? Çünkü bu efsanenin insanoğlu yeryüzünde kaldıkça sürecek olan evrensel yönlerin bulunduğunu sezmişti! **Freud**, sadece bu efsanenin değil, bütün efsanelerin, mitolojinin, edebiyatın, bugünkü insanın davranışlarını açıklayacak önemli verileri içerdiğini kavramıştı.

Freud'un hayatını konu edineni eserler, onun bu senteze nasıl vardığını anlatırlar: **Irving Stone**, **Freud**'un zengin kitaplığındaki yapıtları saymakla bitiremez. **Max Schur**, arkeolojiye ve tarihe merakının hangi boyutlara ulaştığını anlatır: **Freud**, tatillerinde

gider İtalya'nın eski kentlerini gezer: Roma'da, Floransa'da harabeleri, müzeleri gezdikten sonra antikacı dükkanlarına da uğrar; bu dükkanlardan satın aldığı ufak tefek sanat eserlerini evine götürür; bunları akşam yemeklerinde sofranın ortasına yerleştirip, incelemek ona büyük zevk verir.

Hastalarından Amerikalı şair **Hilda Dolittle**, çalışma odasında yer alan arkeolojik eserleri tek tek saymıştır. Bu konuda *Archaeology* dergisine 1975'te bir yazı yazmış olan **Rita Ranschoff**, Freud'un küçük koleksiyonunda çok sayıda eski Mısır heykelciğinin, Suriye kaynaklı bereket tanrıçalarının, Luristan bronzlarının, 4. yy.'dan kalma Tanagra figürlerinin ve Roma yağ kandillerinin bulunduğunu anlatır.

Viyana'daki Kunst Historisches Museum'un yöneticilerinden **Ernst Kris** en yakın dostlarından. Bu müzede açılan sergilerin sürekli izleyicileri arasında Freud da vardır.

Freud'un bu şekilde doğup gelişen tarih ve arkeoloji merakı sadece ana ilgi alanında değil, tıp dışı konularda da verimli sonuçlara yol açmıştır: Mesela Efes ile ilgili düşüncelerini yansıtan bir makalesi vardır: "**Efeslilerin Dianası Uludur!**" başlıklı bu yazısında çok eski çağlardan beri Efes'in ziyaretçilerinin yüz sürdükleri, adak adayıp, dilekte bulundukları kutsal yapıları barındırdığına dikkati çekmiştir: Çok eskiden ziyaret edilen, Artemis-Diana tapınağı iken İsa'dan sonra kutsal odak, Meryem Ana olmuş, yani insanlar, çağlar değişmiş ama inanç ve alışkanlıklar sürüp gitmiştir.

Freud'un o tarihlerde Efes'te kazılar yapan **Prof. O. Benndorf** ve diğer Avusturyalı arkeologları iyi izleyecek kadar gelişmiş olan arkeoloji sevgisinin kay-

nağı, evinde bulunan bu bir avuç ufak tefek arkeolojik eserden oluşan koleksiyonudur. Hitler, Avusturya'yı işgal ettiğinde, Freud'un dostlarından **Marie Bonaparte**, gerekli parayı ödeyerek, İngiltere'ye gitmesini sağlamakla kalmamış. büyük adamın mutluluğunun bütünlenmesi için bu eserleri de diplomatik yollardan İngiltere'ye ilettirmişti.

Şimdi biraz düşünelim: Acaba o tarihte Avusturya'da "Gerçek ve tüzel kişilerin mülkiyetinde bulunan taşınmazlardan yer alan kültür ve tabiat varlıklarının devletin malı olduğunu" belirten bir yasa yürürlükte bulunsaydı, Freud'un arkeoloji merakı böylesine gelişebilir, bu boyutta ilginç sonuçlara varabilir miydi? Hele, bu yasa -şu anda bizde yürürlükte bulunan ve uygar ülkelerde benzeri bulunmayan maddeleri içerip- herkesin evinde bulunabilecek bibloları, kapkacağı, tesbih ve seccadeyi devlete ait kültür varlığı saysaydı, Freud ve benzerleri komplekslerine takacak ne kulp bulurlardı ne de ad!

20 Mayıs 1984

GELECEĞİN RAMAZANLARI

Bu ara eski ramazanlardan bahseden çok. Oysa geleceğin ramazanları eskilerinden çok daha ilginç olacaktır. İslam âleminin gelecek ramazanlarda ne gibi nitelikler göstereceğini anlamak için bu günü iyi değerlendirmeliyiz.

Mısır'da yayınlanan **El Ahram** gazetesinin ünlü başyazarı **Muhammed Heykel**, "**Ayetullahın Dönüşü**" adlı eserinde, İslam âleminde çağımızı belirleyen "dinde koyulaşma eğilimi"nin Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşü ile başladığını belirtir. İslam okur-yazarları, bu çöküşü Osmanlı yöneticilerinin, gerçek İslam kurallarından uzaklaşmalarına bağlamışlardır.

18. yy.'da Arabistan'da **Vahabilerin ayaklanmaları**, bu çöküşün getirdiği mutsuzluğa karşı ilk Müslüman halk tepkisi olarak hatırlanıyor: Vahabiler İslamın eski katıksız kurallarına şartsız uyulmasını istemişlerdir. 19. yy.'da Libya'da **Sunusiler** ve Sudan'da **Mehdi taraftarları** da İslam ilkelerine kesinlikle uyulmasına taraftar mücahitlerdi. 19. yy.'da çeşitli ülkeleri gezen **Cemaleddin El-Afgani**, İslam âleminin sıkıntısının, Batı'nın baskısından kaynaklandığını ileri sürenlere öncülük etmiştir. **Afgani**'ye göre Batı'nın ordularından çok düşünce tarzının, materyalizminin, rasyonalizmin yozlaştırıcı etkilerinden korkmak gerekti.

20. yy.'da çok sayıda Müslüman devlet bağımsızlığına kavuştu: Bu ülkelerin önemli bir bölümü bağımsızlaşmak için Batılı güçlere karşı mücadele ettiler. Önce bu nedenle sonra İsrail devletinin kuruluşunu ve varlığını Batı desteğine bağladıklarından İslam âleminde "Batı = Hristiyan" düşmanlığı pekişti. İlk ulusal hükümetler sorunlara çözümler bulamayınca, bu ülkelerde yaşayanlar ümit ve yaşama gücünü sürdürecektir kaynak olarak dine sığındılar. Bu evrede din-laiklik, modernizasyon-anane, ulusalcılık-Pan-İslamizm tartışmaları yoğunlaştı.

Kuruluş devresindeki İslam ülkelerinin çoğunda yeterli toplumsal farklılaşma ve kurumlaşma gerçekleşmemişti. Bu nedenle liderler genellikle tek, ya da en güçlü kurum olarak buldukları din örgütlerine dayanarak başa geçtiler ve güçlerini pekiştirdiler. Bu ülkelerde iktidardakiler zora geldiklerinde karşılarında kendilerini alaşağı edebilecek anlamlı güç olarak bazen orduyu, ama en çok dinsel örgütü buluyorlardı. Orduyu, iktidara yakın ve yatkın kimselerin atanmasıyla kontrol altında tutmak kabil olabilirdi ama yüzyıllar boyunca oluşmuş din örgütlerinin üstesinden gelmek zordu: Liderlerin çoğu bu örgütlere gelecek muhalefete karşı durmanın yolu olarak aşırı dindarlaşmayı, din kurallarını giderek daha yoğun bir şekilde uygulamayı seçtiler: Endonezya'da **General Suharto**'ya Java mistisizminden İslam ilkelere kayması için yoğun baskı yapıldı; Pakistan'da İslami devlet anlayışı ile güdülmeye, hırsızların meydanlarda kırbaçlanmasına kadar vardı; İran'da Humeyni iktidarı bir İslam Cumhuriyeti olduğunu ilân etti; Mısır'da ve Sudan'da İslami ilkelere uygun anayasalar oluşturulması konusu sık sık gündeme geldi; Libya İslami bir yönetimle sahip; Fas'ta Müslüman Bladerler güç-

leniyor; nihayet Suudi Arabistan'da da bu tür bir devlet düzeni yürürlüktedir.

Bugün durum böyle ama gelecek nasıl olacak? Bu ülkelerde toplumsal gelişme ve kurumlaşmalar yarınki tabloyu farklı kılacaktır: Önce ordular sonra başka toplumsal kurumlar iktidara götüren güç kaynakları olarak belirmeye adaydırlar: Humeyni bunu bildiğinden iktidara gelince kumandanlarının önemli bir bölümünü idam ettirmişti. Ancak Irak-İran harbi, İran'da, ordunun yeniden oluşmasına, hatta halk gözünde saygınlaşmasına yol açarak böyle bir potansiyeli yeni baştan yaratmaktadır. Diğer taraftan Batı ile yoğun ticaret, haberleşme ve iletişim araçlarındaki gelişmelerin kaçınılmaz kılacağı etkilenmeler yanında çok sayıda Müslüman gencin başka ülkelerde eğitilmeleri bu değişimi hızlandıracak unsurlardır.

Bu nedenle İslam âleminde gelecek ramazanlarda dine saygının eksilmeyeceğini, ama dinin gidecek bir iktidar elde etme, ya da iktidarda tutunma aracı olarak değil de daha çok, insanın ruhunu yücelten, insana moral veren bir güç olarak algılanacağını düşünebiliriz.

17 Haziran 1984

EKMEĞİN SOĞUDUĞU YERİ KAZ !

“Babam çok içki içerdi; anamı boşamıştı. Anamın vardığı adam da, babamın yeni karısı da, beni istemediler, anneannemin yanına yolladılar. Anneannemler Yunanistan’dan göçmen gelmiş, Manisa’da eski bir Rum evine yerleştirilmişlerdi.

Anneannem fakirdi: Bar’a bakabilmek için asker çamaşırı yıkardı... Günün birinde postacının biri gelip evimizi kiralamak isteyince çok sevindik. Altı aylığı peşin verip kiraladıydı. Sonra tuttuğı yerin pencerelerini bezlerle, çuvallarla kapattı. Bir iki defa geldiğini ve evde az kaldığını hatırlıyorum. Sonra kayboldu.

Altı ay bitince muhtara başvurduk; kapıyı kır-dırıp eve girdik. Bir duvar yarılmıştı; duvarın kovuğunda kırık bir testi parçası duruyordu. Evin eski Rum sahipleri tarafından gizlenmiş paranın alınıp kaçırıldığını anladık. O zaman sekiz yaşındaydım. Bu olay beni çok etkiledi. O günden sonra hep gizli para aradım.

Önce sağda, solda, istihareye yatıp - aldığı beş on lira karşılığında - hazine yerlerini söyleyenlere çok para kaptırdım. Tütünçilikte biri, “Ata bin. Fırından sıcak bir ekmek al. Şu yöne ekmek soğuyuncaya kadar git. Ekmeğın soğuduğı yeri kaz” dedi. Dediğini

aynen yaptım; hiç bir şey bulamayınca çok şaşıtm. Sonra Yedikule'de surlarda yatıp kalkan bir ihtiyarı salık verdiler. Ona da gittim. Bana Çatalca'da bir yer tarlf etti. Ama kendi de gelmeliymiş: Yanıma iki asker aldım. Adamla taksiye binip Çatalca'ya gittik. İhtiyar yolda hem tesbih çekiyor, hem de koynundan çıkardığı bir şişeden şarap içiyordu. **Civardaki cinleri sarhoş edip kaçırmak içln içiyorum**" diye açıklamıştı. Nihayet bir yeri beğendi; **"Şurayı kazdır"** dedi. Askerler kısa sürede adamakıllı kazdılar. Di-binden su çıkmaya başladı. İhtiyar, **"Cinler sağa çekiyor, sola çekiyor"** dedikçe çukuru sağa sola genişlettik. Akşama kadar kazıp kazıp bir şey bulamayınca moralimiz bozuldu. Gün batarken adam, **"İçinizde nakıs var: Ondan çıkmıyor"** dedi. Çok kızdık; ihtiyarı dövüp çukura attık. Sonra yalvardı, yakardı. Acıdık, taksiye alıp yerine götürdük. Yolda bunları geçim için uydurduğunu itiraf etti."

Türkiye'de yaşayan hazinecilerden birinin öyküsü böyle başlıyor. Elli milyon insan barındıran bir ülkede üç beş bin değişik vatondaşın bulunması doğal. Bunlardan **"rüyasında ermiş gören"**, **"içine falanca incir ağacının dibinde define bulunduğu doğan"**, **"Battalgazi'nin Kayışdağı'nda gömdüğü hazineyi bulmak isteyen"** tabii ki çıkacak.

Şaşılacak şey bunlardan gerekli başvuruyu yapıp define arama ruhsatı alanlara (2863 Sayılı Eski Eserler Yasası ve 27 Ocak 1984 tarihli, 18294 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanmış olan. Define Yönetmeliği uyarınca) müzelerimizden bir eski eser uzmanının refakat etme zorunda olmasıdır.

Türkiye'de müzelere yeterli eleman bulamazken, müzelerde yapacak buñca iş yığılı dururken, her uy-

kusunda hazine görene, dağ tepesinde kazı yapana refakat etme görevi eski eser uzmanlarımıza yüklenmemeliydi.

Kültür Bakanlığı'na bugüne kadar yapılmış başvurular sonucu yapılan define aramalarında herhangi bir anlamlı define bulunmamıştır. Yetişmiş elemanlarımızı böyle verimsiz işlerden korumamız gerekir. Çözüm olarak bu tür define aramalarında ancak eski eser bulunduğu takdirde müzeden uzman istenmesinin önerilmesi düşünülebilir. Kazılarda bulunması gereken emniyet ve milli emlak memurları eski eser bulunduğunda müzeye haber verebilirler. Zaten gümrüklerde de böyle davranılıyor: Eski eser bulununca uzman çağrılıyor, yoksa her gümrük memurunun yanında bir de eski eser uzmanı bekletilmiyor.

24 Haziran 1984

SAHAFLARDAN EN ÇOK KİTAP ALAN ADAM

Kültür birikimimize katkıda bulunduıkları için bildiğimiz birçok yazar-çizer kadar bu konuda emeği geçmiş ama yeterince tanınmamış kimseler vardır. Hayat görüşleri, tutumları ya da alçak gönüllülükleri nedeniyle kendilerini hep ikinci planda tutan bu aydınlarımızdan sözedilirken aklıma gelen ilk isim **Kemal Elker**'dir.

K. Elker'e kitap ve kültür sevgisi herhalde babası **Selahaddin Bey**'den intikal etmiştir: Uzun yıllar Başbakanlıkta Ali İktisat Meclisinin Umumi Katip Yardımcısı olarak çalışmış, sonra Hazine-i Evrak'ı düzenlemek için İstanbul'a atanmış olan Selahaddin Bey birçok dili iyi bilen bir aydınımızdı.

K. Elker, 1919'da İstanbul'da doğmuştur: İlk ve orta öğrenimini, Bursa, Ankara ve İstanbul liselerinde bütünlümlü, sonra Tıbbiyeye girmiştir. Tıbbiyenin dördüncü sınıfındayken şiddetli baş ağrıları ile belirlenen bir hastalığa tutulduğunda zamanın ünlü hekimlerinden **Mazhar Osman**, rahatsızlığının, "fazla okuma"dan ileri geldiğini teşhis ederek onun gazete bile okumasını yasaklamıştır.

K. Elker, bu nedenle öğrenimini yarım bırakmış, bir ara az okumuşsa da kısa bir süre sonra başağ-

rılarının üstesinden gelerek yine okumaya dalmıştır. Ne bulsa okur Kemal Elker. Mesela, Kütahya'da "Başkomandanlık Topçu Alayı"nda yedek subaylık yaparken, nal çivilerinin atların ayağını acıtıp acıtmadığını merak etmiş, kalkıp İstanbul'a sahaflara gelip, nalbantlık konusunda ne kadar kitap bulduysa satın alıp okumuştur.

1981 Mayısında Hayat Mecmuasında "Sahaflar" konulu bir yazı yayınlanmıştı. Bu yazıda **Sahaflar Çarşısı** esnafı, çarşıdan en çok kitap alan adamın Kemal Elker olduğunu açıklamışlardı. O tarihe kadar 30 bin kadar kitap aldığı söylenmekteydi. K. Elker, bilinen batı uslubuyla yapılmış en eski Türk resmini sahaflarda nasıl bulduğunu şöyle anlatır: "Sabahattin Batur'la geziyorduk. Bize tıbbiye ait bir yazma kitap gösterdiler. Kapağı olağanüstü kalın bir kitaptı. Bir fevkaladelik bulunduğunu sezdim. Pazarlık yapmadan aldım. Sonra Çınaraltında oturup, saatlerce uğraştık ve cilt kapağını sökünce içinde kartona yapıştırılmış guvaş tekniğinde bir manzara resmi bulunduğunu keşfettik. Tarihi, miladi 1759 yılına uymaktaydı ve **Hasip** adlı bir ressam tarafından resmedilmişti. Türk resmi konusunda araştırma yapanların dikkatini çekmiş ve defalarca yayımlanmıştır bu ilginç resim."

K. Elker sonra hukuk fakültesini bitirmiş ve önce Maliyede sonra da Vakıflarda çalışmıştır.

Vakıflardayken, Belediye Sarayı'nın yakınındaki **Amcazade Hüseyin Paşa Medresesi**'nde E. Yücel, İ. H. Konyalı ve İ. Erze ile çalışarak bir "**Türk İnşaat ve Sanat Eserleri Müzesi**" oluşturmuştur. Kapatılmış tekkelerden, eski camilerden, teberrikat ambarından, çini, madeni eşya, künde-kâri kapılar toplayıp oluş-

turdıkları bu müze bugün dağıtılmıştır.

K. Elker'in oluşturduğu ikinci müze, Vatan Caddesindeki "**Türk Yazı Sanatları Müzesi**"dir. Bu müzeye ailesine ait -bugün milyonlarca lira değerinde olan- yazı koleksiyonunu hibe etmiştir. İçinde Sultan Mecit tarafından yazılmış ve süslenmiş, büyük babası **Evkaf Nazırı Bursalı Rıza Efendiye** hediye edilmiş olağanüstü bir parça da bulunan bu koleksiyon halen yetersiz koşullarda depolanmış olup, adı geçen müze kapatılmıştır. Kendisiyle geçen yıl gezdiğimizde birçok eserin rutubetten bozulduğunu, bazılarının da kaybolduğunu görmüştük.

K. Elker'in kitap sevgisi, kıtap sevene sevgisi kendini yüz şekilde belirtir: Üniversite Merkez Kütüphanesi Müdürü **Nureddin Kalkandelen** vefat edince ebceci hesabıyla tarih düşürmüştür: "Deldi ah tir-i ecel Nureddin'in Kalkanını!" **Ecevit** onun için bir politikacıdan çok bir kültür adamıdır: İktidara geldiğinde, "Kocaoğlan yenilip Başbakan oldu Ecevit; düştü tarih bu hususta Karaoğlan lafzı!" deyiverir.

200'den fazla doktora tezi ve kitabının yazılışına, bulduğu makale, doküman, verdiği bilgi ile yardımcı olmuş bu kültürseverimiz halen hat sanatı konulu bir eser oluşturmak için çalışmaktadır. Gelecek için düşünceleri sorulduğunda "Bir Boğaziçi yalısında Osmanlı kültürünü yaşatacak bir sergi-müzenin oluşturulması en büyük emelimdir!" diye cevap vermektedir.

19 Temmuz 1984

TÜRK — YUNAN DOSTLUĞU

Bir süre önce Yunanistan'da yabancı dille eğitim yapan **Tasls Koleji**'nin öğretmenlerinden biri, öğrencilerine **"Kıbrıs konusunda diğer tarafın (yani Türklerin) görüşlerinin ne olabileceğini"** düşünmeyi önermiş. Bu ödev, kıyametin kopmasına ve öğretmenin sınırdışı edilmesine yolaçmış. ABD'de yayınlanan **Wall Street Journal** bu olaydan sonra **Papandreou**'nun ülkesindeki yabancı okullara karşı savaş açtığını bildirmekteydi.

Öğrencilere her konuyu tek taraflı değil de çeşitli yönleri ile ele almayı öğretmek kadar yararlı ve güzel bir davranış düşünemiyorum. Bir öğretmenin ilk görevi budur. Milli Eğitim yetkililerinden olsaydım öğrencilerine doğru düşünmesini, sorunlara çeşitli açılardan bakmasını öğretmeye çalıştığından Yunanistan'dan sınırdışı edilen bay **Dionysius Nittis**'i Türkiye'ye davet eder ve ders verdirirdim. Bununla kalmaz, öğrencilerine Kıbrıs sorunu hakkında Yunan görüş ve tezinin ne olabileceği konulu bir ödev vermesini de teşvik ederdim.

Yunanlıların olduğu kadar bizim de meselelere çeşitli açılardan bakmayı öğrenmemiz gerekir. Mesele İstiklal Savaşı sırasında Yunanistan'da hangi faktörlerin yürürlükte olduğunu kaçımız biliyor, okul ki-

taplarımız bunlardan hangisini öğretiyor? I. Dünya Savaşı'nın başında Yunanistan'da harbe katılmak isteyenler ve istemeyenler iki ayrı grubu oluşturmuyorlardı. **Venizelos** ve taraftarları Britanya ile beraber Türkiye aleyhine savaşa girmelerinin çıkarlarına uygun düşeceğini savunurken diğer bir grup, Yunanistan'ın tarafsız kalmasının yararını savunuyordu. Ancak 1917'de bir darbe ile iktidara gelen **Venizelos**, 1919'da İzmir'e ve sonra da ötesine doğru uzanan Yunan saldırısının yaratıcısı oldu. 1920'de Yunanistan'da seçim zamanı geldiğinde harbin yarattığı iktisadi sıkıntı yanında çok sayıdaki kimsenin ailesinden uzakta harbe bulunması, bir bölümünün ölmesi bu ülkede, Vietnam Savaşı sırasında Amerikan kamuoyundakine benzer bir atmosfer oluşumuna yol açmıştı. **Venizelos** bu olumsuzluğu dengelemek için Türkiye'deki işgal ordusu komutanları aracılığı ile baskı yaparak kendi taraftarları için oy toplatmıştı. Ancak seçimi kaybetti. İktidara gelenler, seçim sırasında baskı yapmış olan **Venizelos** taraftarı komutanları geri çekip tecrübeleri daha kısıtlı komutanları atadılar.

26 Ağustos 1922'de Türk Ordusu'nun hücumu, Yunanistan'ın harbi kaybetmesi ile sonuçlanınca 1. Dünya Savaşı sırasında tarafsız kalmayı savundukları halde **Venizelos**'un seçimi kaybetmesi nedeniyle iktidara gelmiş olan **Gunaris** ve arkadaşları "Yunanistan'ın harbi kaybetmesinin sorumluları olarak" kurşuna dizildiler.

Harbi izleyen sulh görüşmelerinde Yunanistan'ı **Venizelos** temsil etti. Bugün Türk Yunan dostluğunun kurucusu olarak Atatürk ve **Venizelos** beraberce anılmaktadırlar.

Bugün gerçekte bulunmayan Türk tehdidini politikasının ana dayanaklarından biri oluşturmuş olan Papandreu, bir gün Venizelos gibi politikasının gerçeklere ve halkın özlemlerine zıt düştüğünü algılayıp akılcı yolu seçebilecek mi? Bunu zaman gösterecek.

Geçen yıl **Çin Komünist Partisi Başkanı Hu Yaobag** Japonya'yı ziyaret etmişti. O sırada Çinlilerden nefret eden bir Japon, **Osaka'da, "Çin Kültür Hazineseri Sergisi"**nde yeralan 2000 yıllık bir vazoyu parçalamıştı. Hu'nun, ev sahibi **Başbakan Nakasone'nin** üzüntüsünü şu sözlerle yatıştırdığını biliyoruz: **"Yeryüzünde meseleleri geniş açıdan göremeyen insanlar vardır."**

Yunanistan'da ve Türkiye'de konulara geniş açıdan bakabilen kimselerin çoğalması, gelecekteki Türk - Yunan dostluğunun en önemli dayanağı olacaktır.

19 Ağustos 1984

ARKEOLOJİ VE SANAT DERGİSİNE KÖYLÜ MEKTUPLARI

Müzelerimizi gezenlerin sayısında bu yıl olağüstü bir artış görölmüş. Yaz bitip soğuk aylar gelince müzelerimiz yeniden tenhalaşacak. Ben müzeleri bu sakin ve تنها zamanlarında gezmeye bayılırım: Bütün müzede beş-on kişi ya bulunur ya bulunmaz. Kışın karlı hafta sonlarında bu yerlere gidegele yaz aylarında turist kalabalığınca maskelendiğinden algılanamayan bir gerçeğı farkettim. Özellikle arkeoloji müzelerini çok sayıda asker ve köylü vatandaşımız gezmektedir. Kışın oranları yüzde elliye varır.

Bunları anlattığımda, **Arkeoloji ve Sanat** dergisinin sahibi ve yönetmeni **Nezih Başgelen** “Köylülerimiz tarihle içiçe yaşarlar; köylerinde tarlalarında buldukları, gördükleri lahitler, eski kap ve kacağı, sikkeleri daha iyi tanımak, yaşadıkları yörenin önemini anlamalarına yol açtığından hoşlarına gider ilgi duyarlar” dedi ve bana dergisine Türkiye’nin çeşitli yerlerinden gönderilmiş mektuplardan üç beş tanesini gösterdi. Bu güzel ve yararlı dergiye **Kaliforniya Üniversitesi, Library of Congress, Heidelberg Üniversitesi, Roma’daki Istituto Per L’Oriente** gibi kurumlardan bir de köylerimizden kasabalarımızdan çok mektup gelmektedir.

Anadolu'nun, Trakya'nın çeşitli yörelerinden Arkeoloji ve Sanat dergisine gelen mektupların sayısı ve oranı kadar içeriği de şaşırtıcı ve aydınlatıcıdır. Alaşehir'den biri şöyle diyor: **"Derginize pek kısa zamanda çok katkıda bulunacağım. Çok gezen seyyar bir fotoğrafçıyım. Hiç kimsenin bilmediği tarihi kalıntıları, ören yerlerini bilirim. Sizlere resimlerle malumat vereceğim... Kimsenin görmediği mermere oyulmuş kapı gibi bir ayak izi biliyorum, tarihe geçmemiş bir kale tanıyorum. Bir katarakt ameliyatı geçirdim. Haftaya faaliyet ve hareketimizi gösteririz.."**

Kırşehir'in bir köyünde doğmuş bir resim öğretmeni: **"Buluntu paralarla koleksiyon yapmak istiyorum. Bunun yasal olma yönü nedir? Paraların üzerinde yazı ve işaretler var. Eski Osmanlı, Bizans ve Hitit çağlarına ait olduklarını sanıyorum. Bunları tespit etmek istiyorum. Eski kazı yerlerini, Hitit, eski Yunan harflerini, işaretlerini, bu konularla ilgili yayın ve konferans tutanaklarını ödemeli olarak gönderirseniz sevinirim"** diyor.

Mektupların en hoşu ve en ilginç Manisa'nın bir köyünden gelmiş olanı: **"Mektubuma başlarken üzerime farz olan Tanrı selamlarımı sunar nazik ellerinizden hürmetle sıkarım.. Nasılsınız, iyi misiniz? Beni soracak olursanız hamdolsun sürüne sürüne yaşamaya gayret ediyoruz. Ben fakir bir köylüyüm. Kışın tarhana bulgur, yazın biber domates; ömür böyle geçip gidiyor.. Size bu mektubu yazmamın nedeni bizim oradan geçen trenden çocuklara atılan bir gazetede ilanınızı görmüş olmamdır. Ben tarihe, okumaya çok meraklı bir insanım. Bunun en büyük sebebi: Babamdan kalma bir tarlam var; bu tarla eski bir mezarlıkmiş. Çift sürerken sabana bir taş takılıyor; bakıyorum yağ kandili, üzeri resimli toprak eş-**

ya, gözyaşı şişesi, bronz para çıkıyor. Bunların kimini kırıyor kimini eşe dosta hediye veriyorum. Bunları bir müzeye vermeyi çok isterdim. Ama sizin de bildiğiniz gibi ben bunları müzeye vermeye kalksam “Nerede buldun? Kazı yapmak yasak değil mi?” gibi bir sürü lafla karşılaşılıyorum. Aslında kazı yaptığım yok. Tapulu arazimi tarıma elverişli duruma getirmek için sabana takılan taşı kazmayla söküp tarlamı temizliyorum. Fakat adresinizi okuyunca şu aklıma geldi: Benim arasına böyle bulduğum şeyleri size versem; siz dergilerinizde bunları yayınlarsanız; ondan sonra bir devlet müessesesine hediye etseniz nasıl olur? Ben bunu yaparken hiç bir maddi karşılık beklemiyorum. Sadece müzelerimizde bir parça tarihi eser fazla bulunsun. İstedğim bu... Dergimize abone olunuz, broşür isteyiniz diyorsunuz. Bu dergi kaç paradır? Aylığı yıllığı kaç paradır? Bu konuda bana bilgi verirseniz memnun olurum.”

Bodrum’da da balıkçılardan ağlarına takılan amforları “başlarına bela geleceğinden korktuklarından” yeniden denize attıklarını duymuştum.

Bir tarafta bu tarihi çevre içinde doğan, yaşayan, çalışan, bu nedenle ona karşı böyle olağanüstü bir ilgi duyan, Arkeoloji ve Sanat dergisine Amerikan Üniversitelerinden gelen mektuplara eşit sayıda mektup yazan, soğuk kış günlerinde bile askerlik yaptığı kentteki arkeoloji müzelerini gezmekten zevkalan Türk köylüsü; diğer tarafta yurttaşı tarihten, antikadan soğutan, elinde iki parça eski eser bulunanı suçlu duruma indirgeyen yasalarımız ve uygulamalar... Eski eserlerle ilgili yasa ve uygulamalarımızda bir an önce yurttaşlarımızın bu eserlerden korkmamacak duruma gelmelerini sağlayacak düzeltmeler yapmamız şarttır.

26 Ağustos 1984

YENİ GÜNAHLAR İCADETMEK

On yıl önce **Bükreş**'te toplanmış olan 1'inci Dünya Nüfus Kontrolü Konferansı'nda ABD'li delegeler, aile planlamasına önem verilmesini savunmuşlardı: Oysa, bu yıl **Meksika**'da toplanan 2'nci konferansta ABD adına **J. Buckley** "**Nüfus kontrolü çabalarının yararsızlığını, iktisadi gelişmenin nüfus artışını nasıl- sa durduracağını**" ilan etti. ABD bundan böyle, kürtağın sınırlandırmasını, yapacağı iktisadi yardımların ön koşulları arasına katacaktı..

Bu değişimin ana nedeni, ABD'de seçimlerin yaklaşmasıdır. **Reagan** bir süre önce, ülkesinde serbest olan kürtağın yeniden kısıtlanması için girişimde bulunmuştur. Önemli bir seçmen grubunu oluşturan katoliklerin hoşuna gitmeyi amaçlayan bu Vatikancı tutum, **Senatör Henry Hyde** ve diğer Katolik temsilcilerin yürüttükleri kampanyalarla pekiştirilmektedir.

Bu alanda olup bitenleri ibretle izlerken ABD'li -dostum- Dr. **Barry Schiffrin**'den dinlemiş olduğum bir öyküyü anımsadım. Bu öyküde Katolik bir kadın, günah çıkarttığı papaza şöyle sesleniyordu: "**Bunca zaman bekledikten sonra, umduğumuza kavuşacağımıza inanmaya başlamıştık.. Oysa, geride bıraktığımız her yıl, bizim için, çocuk sahibi olma yolundaki**

başarısız çabalarımızın yıldönümlerinden ibaretti. Hekimler hiçbir eksliğimizin olmadığını, belli sağlık kurallarına uyup, ümidimizi yitirmememizi öneriyorlardı. Bütün dediklerini yaptık; ancak isteğimiz uzun yıllar gerçekleşemedi. Çocuksuzluğumuzun belli bir izahı da yoktu!..

Sizi beynime üşüşen bunca soruyla rahatsız ettiğim için özür dilerim. Ama bu meselelerle o kadar uzun süre içli dışlı yaşadık ki ve karar verme zorunluluğu öylesine aniden gelip, karşımıza çıktı ki, başka bir yol bulamadım: Korkuyorum! Doktor, kararımızın bu hafta içinde verilmesinin gerekli olduğunu söyledi. Tedavisinin başında, kullanacağı ilacın yan etkilerinin arasında ikiz-üçüz doğurma olasılığının da bulunduğunu anlattığında gülüvermiştim. Böyle iki-üç çocuğa birden kavuşursak, sanki on yıldır kaybetmiş olduğumuz mesafeyi bir nefeste koşuvermiş, kapatmış oluruz gibime gelmişti.

Yumurtalıklarımı çalıştıracak bu ilacı aldıktan bir süre sonra, hamile kaldığıma ben de yakınlarım da inanamıyordık. Ne de kısa sürdü mutluluğumuz. Gebeliğimin üçüncü ayındayım ve geçenlerde ultrases dalgalarıyla yapılan bir değerlendirme, rahmimde 7 ceninin birden gelişmekte olduğunu yansıttı. Bu güne dek 7 ya da daha fazla bebeğin doğumuyla sonuçlanan çoğul gebeliklerin ürünü çocukların hiçbiri yaşatılamamış! Doktorumuz bize iki yoldan birini seçebileceğimizi söyledi: Hiçbir şey yapmamak; yani bütün bu bebekleri ölüme mahkum etmek, ya da bebeklerden bazılarının giderilmesine izin vererek, geride bırakılacak 2-3 bebeğin yaşama şansını artırmak. Hiçbir şey yapmadan 7 bebeğin ölümünü mü bekleyeyim? Yoksa 3 veya 5 tanesini öldür-

tüp, bir çift bebeği yaşatmaya mı çalışalım? Hiçbir bebeği öldürtmek istemiyoruz; ama tam on yıldır özlediğimiz çocuğa da kavuşmak istiyoruz.

Karar vermek çok güç! Muhterem peder, ne yapsak, ne etsek, hangi yolu seçsek, günah mı işle-miş olacağız?"

Yeryüzünde insanoğlu için yeni yeni günahlar icad etmek ve -özellikle- bu günahları siyasal yatırım dayanağı yapmaktan daha büyük bir günah mevcut değildir! Bu günahı işleyenler, yaşamötesi hayatta cennet umsalar dahi akl-ı selim sahibi kişilerin, vicdanlarında ebediyete kadar cayır cayır yanacaklardır..

7 Ekim 1984

ALYON SOKAĞI'NDAKİ SAATÇİ

Ali Aydınoğlu yirmi yıldır Beyoğlu'nda, Yeni Meleğin Sokağı'nda saat tamir eder: 1963'te açmış olduğu **Kosova Saatevi**'nde oğlu **Gafur**'la bugüne kadar en antikasından en elektroniğine kadar, binlerce saat onarmışlardır. Komşuları, Beyoğlu'nun bir arka sokağında, pek ayak altında olmayan bu dükkanın, ana caddedeki kalantor ve görkemli nice saatçinin tamir edemediği saatleri koşturdukları yer olduğunu bilirler.

Ali Bey'e başarısının nedeni sorulduğunda, **"Priştine'de bu işler hafife alınmazdı.."** diye söze başlar; **"Saatçilik yapmak isteyen önce sanat mektebine gitmesi, sonra bir ustanın yanında dört yıl çıraklık yapıp, bir komisyon önünde kalfalık sınavını vermesi, bundan dört yıl sonra da yine bir heyetin huzurunda saat tamir edip, usta olduğunu ispat etmesi gerekirdi. İşte biz böyle yetiştik!"** der.

Halen ülkemizde saatçilik öyle ciddiye alınmadığından bu işi bilen bilmeyen dükkan açabiliyor. Yurdumuza döviz karşılığı giren binlerce saati boza boza saatçilik öğrenenlerin sayısı bir hayli kabarıktır: Senden medet uman, seni cidden saatçi ustası sanan vatandaşı, bir süre saatsiz gezdirip, sonra bütünü bozduğu saati iade eder. **"Bunun parçası Tür-**

kiye’de bulunmaz; ondan yapılamıyor” dersin, iş biter.

Ali Bey’e göre iş sadece dövizi tüketme işi değildir; hayatını, kolundaki saatine göre ayarlayan, sabah ona göre uyanan, işine giden vatandaşı bir gün bile iyi işleyen bir saatten uzakta bırakmanın bazen dengelemeyecek kadar olumsuz sonuçları olabilir ki, vebali cidden çok büyüktür.

Haldun Taner’in, “Onikiye Bir Var” adlı öyküsünü bilir misiniz? Saatleşmiş bir insanı anlatır. Ali Bey bu öyküyü biliyordu. Taner’in **“Yalıda Sabah”** adlı kitabındaki **“Karşılıklı”** adlı öykü de saatiyle birbirini bütünleyen, karşılıklı etkileşen bir insanın öyküsüdür: Ali Bey’e bunu ben okudum. Hemen çağrışıma yolaçtı: Yugoslavya’daki gibi sınavların yokluğu, saatlerimizin usta olmayan ellerde bozulmasına yol açar da doktorlarımızın, iktisatçılarımızın, inşaat mühendislerimizin gereğince sınanmamaları nelere sebep olur? Uzmanlarımız yetersiz ve bilgisiz olursa, bütün trafik kazaları ölümle sonuçlanır, bütçemiz bir türlü denkleşemez, oturduğumuz binaların başımıza yıkılması olağanlaşır.

1900’lerde kurduğumuz **Dar-ül Fünûn** ile başladık; 12-15 yılda bir üniversite reformu yapa yapa bu günlere geldik. Bütün reformların ortak tek yönü; “Üniversitelerin mezunlarının, gerçek kalitelerini ortaya koyacak doğru dürüst bir sınav usulünden yoksun olmalarıdır.” Bir üniversite kendi yetiştirdiklerini, kendi imtihan ettikçe, mezunların gerçek değeri anlaşılmış olmaz. Bu gerçeğin ne olduğunu anlamak ve o üniversitenin çağdaş eğitim düzeyindeki yerini belirlemek için üniversitelerarası bir örgütün tıp, orman mühendisliği vb. dallarda yılda bir açılacak devlet sınavları düzenlenmesi gerekir.

Yugoslavya'daki saatçilere uygulanan sınavların bizde uygulanmaması, saatlerimizin bozulmasına, zamanımızı şaşırmamıza yolaçar. Bunu vaktinde farkedip çaresine bakmazsak, geciktikçe gecikiriz: Önce dakikalarla ölçülen rötamız zamanla saatler, günler, hatta yıllarla ifade edilmeye başlar. Nihayet o kadar çok gerilerde kalırız ki, böyle çağdışı üniversite yasaları yapar, yıllarca uygular, uygular da farkına bile varmayız.

28 Ekim 1984

ÖNSÖZLER

Hayatınızı ayrıntıları ile filme alsalar ya da bir yere yazsalar; sonra size dönüp, **"Haydi bakalım; şuna bir önsöz yaz!"** deseler ne yapardınız? İster tek satırla geçiştirin, ister üç fasikül yazı yazın, önsözünüz, hayat öykünüze eşdeğer bir düzeyde yansıtacaktır sizi.

Aslında önsözlerin çoğu önsöz değildir; eser üretildikten, sonu noktalandıktan sonra başına yazılmış bir sunuş yazısıdır. Bir anlamda **"ön"** değil **"son"** sözlerdir önsözler.

Buñca önemlerine rağmen hiç bir lisede bahis konusu edilmezler. İlkeleri henüz saptanmamıştır; antolojileri yayınlanmamıştır. Bu konudaki yaptığım araştırma bana önsöz yazarlığının apayrı nitelik ve yetenekler isteyen bir edebiyat dalı olduğunu öğretti: İyi roman, iyi inceleme yazdıklarından üne kavuşmuş nice kişinin kötü önsöz yazarı olduğunu, diğer taraftan hiç ummadıklarımın önsöze edebiyatının ölmez eserlerini ürettiklerini kavradım.

Yabancılardan en beğendim **André Gide**'dir: Her önsözü değişik ve özgündür. Bakın **"Bataklılar"**ın sunuş yazısında ne demiş: **"Ben kitabımı başkalarına izah etmeden önce bunun başkaları tarafından bana izah edilmesini bekliyorum... Bu kitapta farket-**

meden yazdıklarım, bilinç ötemden gelen -Tanrıya ait demek isterim- kısımlar beni daha çok ilgilendiriyor. Bir kitap daima bir işbirliğinin ürünüdür ve yazarın katkısı ne kadar az olursa Tanrıya o kadar fazla yer ayrılmış olur. Kitabın değeri de o kadar artar.”

Edebiyatımızdaki eski “mukaddemeler”deki Tanrı ve padişaha yakarışlara, “Veli-nimet efendimizin hakıpay-i maarif-i tacidaranelerine takdim-i naçizane”lere artık pek rastlanmıyor. Doçentlik tezlerinin önsözlerinde hocalarına güzelleme yazarlar ise bu sınıfa girmezler. Çağdaş önsöz yazarlarımızdan beğendiklerimin başında **Sabahattin Batur** yeralır. **Yeni Şiirimiz** kitabına yazdığı öndeyiş, önsöz edebiyatımızda emsalsiz bir yer tutar: **Batur** şöyle der: “Öndeyişlerin çoğunda ya özür dileyen ya ürküten bir ses bulunur. Aslına bakarsanız bu seslerin ikisi de aynı notadan çıkıyor. Ne var ki birisi tizden birisi pesten... Sanırım bu yüzden öndeyişler okunmaz. Yazarların çoğu bilir bunun böyle olduğunu. Nedense bu önsözleri yazmadan edemezler. Yapıtların kapaksız, ciltsiz yoyinlanmaktan daha önemli bir eksigi ile çıkacağını sanırlar.”

Her kitabın önsözü yazarı tarafından yazılmaz. Önsöz yerine, başkasının sunuş yazmasının çeşitli nedenleri vardır. Yemek soslari ile ilgili bir kitabın girişı başkası tarafından kaleme alınmıştır. Nedenini beraberce okuyalım: “**Bu, Ambrose Heath’in mutfak edebiyatına son katkisidir: Kitabını bitirmiş ama önsözünü yazamadan ölmüştür. Ancak “soslari” konusunda kaleme alınmış bir kitabın önsöze de ihtiyacı yoktur. Mutfak sanatının bu tarihi spekülasyonlara, ulusçu abartılara en yatkın bölümünde tartışmalara girmemek daha iyidir.”**

Bizde başkasının yazdığına en görkemli sunuşu kim kaleme almıştır diye sorarsanız **Çetin Altan** derim. Oğlu Ahmet'in ilk romanına eklediği önsöz öyle kıvrakça, öyle ustadâne bir şekilde yazılmıştır ki, başarı vaadeden bu gencin ilk eserinin yanında onu adeta soluklaştıran bir mihenk taşı gibi dikilir durur.

Eskiden önsözlerin sol ayağımızın serçe parmağı yahut apandis gibi zamanla körelip yok olacakları sanılırdı. Oysa bunların gelişip ana yapıtlardan ayrılıp tek başlarına yepyeni bir yazın türü oluşturacakları anlaşıyor: Uzmanlar önsözlerin bağımsızlıklarını kazanacakları günün pek uzakta olmadığını söylüyorlar. Bu olayın Türkiye'de gerçekleşebileceğine inananlar da var: Bir türlü ardı arkası gelmeyen parlak ön-sözleri dinleyip sineye çekmeye alışkın bir millet olduğumuzdan böyle bir gelişimi kuşkusuz pek yadırgamayacağız!

4 Kasım 1984

MALGUDİ İÇİN BİR KAPLAN

İ. Gandhi'nin öldürölmesi dikkatlerimizi Hindistan'a çeldi. Bu faciayı izleyen olaylar tüyler ürperticiydi. Associated Press muhabiri, Delhi'ye giden trene Tuglughabad'da yapılan saldırıyı şöyle anlatıyordu: "Yolcuların kapıları kilitleyip perdeleri örtmeleri anons edilmişti. Tren durunca kapılar yumruklanmaya başladı. Camlar kırıldı. Bir grup vagona girdi. 'Aranızda Sih var mı?' Biri, 'Yoktur' diye cevap verdi. Çıkıp gittiler. Bir süre sonra üç-beş kişi daha geldi; vagona bir köşeye büzölmüş bir Sih buldular; sürükleyerek götürdüler. Önce dövdüler. Sonra burnumuza bir yanık kokusu geldi. Onu yaktıklarını anladım."

Hindistan'ın çeşitli kentlerinde cereyan eden bu tür olaylarda 1000 kişi hayatını kaybetti. Sih evleri yakıldı, tapınakları yıkıldı.

Bütün bunlar zaten bizde yoksulluk ve fakirlik çağırışımalarına yolaçan Hint konusunda sahip olduğumuz olumsuz düşünceleri pekiştirdi. Gazete manşetlerinden makalelere kadar yansıdı bu tepkimiz.

Olup bitenleri izlerken aklıma geçen yıl üniversitede uluslararası bilime katkımız tartışılırken söylenenler geldi: Birgün, kendi mesleğim olan tıp dalında yeryüzünün her yerinde tanınan en az iki Hintlinin bulunmasına karşılık, bu nitelikte hiçbir Türkün varolmadığını saptamıştık: **Shirodkar**, rahim ağzı yeter-

sizliklerinin tedavisi için bir ameliyat tasarlamıştır: Bugün bu yöntemle binlerce kadın çocuk sahibi olabilmektedir. **Sudodh Mitra** ise rahim kanseri ameliyatlarından birini geliştirmiştir. Peki, **Shirodkar** ve **Mitra**'nın ülkesi midir bu ilkel memleket? Yoksa Hindistan öyle görüldüğü ya da haberlerin yansıttığı kadar ilkel bir ülke değil midir? **Economist** dergisinin **Gandi**'nin ölümüyle ilgili olarak verdiği bazı bilgiler bu konuda sonuca varmakta biraz daha ihtiyatlı olmamızın gerektiğini düşündürür: Hindistan bugün rekor düzeyde stoklarıyla önemli bir hububat ihracatçısıdır; son 5 yılda dünyada ekonomisi en hızla gelişen memleketlerden biridir; yeryüzündeki üçüncü en büyük teknik işgücüne sahiptir; uzaya roketler gönderebilmekte, nükleer denemeler yapabilmektedir. Dahası da var: İyi çalışan bir parlamenter sisteme sahiptir. Bu sistemi hazmetmiştir. Hindistan'daki dilleri ve dinleri farklı topluluklar, aslında ayrılmak için değil, eldekenden daha fazla yararlanmak için didişmektedirler: Başkentle eyaletler arasındaki ilişkilere nisbeten daha az merkeziyetçi çözümler arayan bir ulusal komisyon çalışmalarını sürdürmektedir.

Görülüyor ki, bu ülke aslında öyle perişan ve pejmürde bir ülke değildir. Hindistan, bugüne kadar en vahim gibi görünen ve başka ülkelerde yüzlerce defa askeri darbe gerekçesi olarak kullanılabilecek kargaşalıkları demokrasi içinde çözümleyerek ilerleyebilen, kalkınabilen bir ülkedir. Bugünkü sorunlarını da yine demokrasi içinde çözümleyebileceğine inanmamız için yeterli sebepler vardır.

Ünlü Hintli romancı **R. K. Narayan**'ı bilir misiniz? "**Malgudi İçin Bir Kaplan**" adlı uzun öyküsünde sir-

ke düşmüş bir kaplanı konu edinir. Ormanların bu saygın yarattığı şimdi leopar derisi kuşanmış, şişman ve pembe yanaklı bir Tarzan bozuntusu ile gösteri yapmaktadır. Kaplan bizlere şöyle seslenir: **“İnsanlar, demir parmaklıkların ötesinde bana bakar, ‘Amma da vahşi bir yaratık!’ deyiverirler. Sonra beni kızdırmaya çalışırlar: Acayip sesler çıkarır, bakıcım yoksa taş bile atarlar.. Benim ötedeki kaplandan farklı bir kaplan olduğumu anlamazlar! Oysa, bu görüntüme rağmen, ben bir ruha sahibim: Düşünürüm.. Yapabildiğiniz -ama belki daha rahatça yapabildiğiniz- her şeyi ben de yapabilirim; sadece konuşamam.. Siz görüntülere, çok kolay kanıyorsunuz!”**

Narayan’ın sirke düşmüş kaplanı aslında Batı toplumundaki Hintlinin ta kendisidir, Hintlinin Batı’daki imajıdır. Bu kaplan Batı Berlin’deki, Amsterdam’daki bir Türk işçisini de pekalâ temsil edebilir! Anlaşılamamanın, yüzeysel değerlendirilmeler sonucunda yanbakılmanın acısını biz de çekmişizdir. Buna rağmen bakın bazı Batılıların hatalarına nasıl kolayca düşüyor ve Hindistan’ı sadece kargaşaları, cinayetleri, fakirlikleri ile değerlendirip damgalayıyoruz; değil mi?

14 Kasım 1984

ESANSÇILIK - MİSÇİLİK

Osman Yıldız, geçen Cuma akşamı **Bursa'da Ulu Camii** önünde anlattı: "52 yaşındayım. Asıl işim tarımcılıktır. Ama yirmi yıldır boş zamanlarımda, yani hafta sonlarında esansçılık **yaparım**: Cam kutumun içindeki alüminyum şişelere esans doldurur kahveleri gezer satarım. Banka şubelerine, hanlara, cami avlularına da giderim. Bizim işi yapanlardan yaşlı olanlar böyle gezemez, cami merdivenlerine çöreklenir müşteri beklerler. Müşterilerimin daha çoğu değil hemen hemen % 99'u erkektir.

Kış vakti ağır esanslar daha çok aranır: **Çoban, Karakedi, Altın Damlası, Şebboy, Revidor** satarım.

Ben müşteri daha karşıdan gelirken ne isteyeceğini kestirebilirim: Yaşlılar daha çok "**Hacer-ül Esved**" isterler. Bu, kullanmayanlar arasında "**Hacı yağı**" diye anılır. Size tuhaf gelecek ama, hippiler de bunu sever. Bizden "**Paçuli**" diye ararlar. Eski bir Hindistan kokusuymuş; Hacı yağına o kadar benzer ki ayırd edemez memnun kalırlar. Gecenlerde Hilton'daki yabancı mankenlerin Mısır Çarşısı'ndan hücü yağı aldıklarını duydum.

Kalp hastaları ağır esans kullanamaz, iğde çiçeği ararlar. Namaza devam eden gençler **Gül, 1001 Çiçek** severler. Hacılar, **Altın Damlası'nı** ve **Karakedi**'yi tercih ederler. Karakedi Fransa'dan gelir. Ora-

da **“Chat Noir”** diye anılır. Bu esansların çoğu Fransa'dan gelir. Hollanda'dan, İsrail'den geleni de var. Sadece bizde değil Arabistan'da bile dini bütün takımının çoğu İsrail menşeli, Fransa'dan gelme bu kokuları sürünürler. Kadınlar en çok **“Kadın Teni”, Şebboy, Menekşe** gibi hafif kokuları ararlar. **Revidor (Reve d'Or)** gibi ağır kokulu olanlar daha çok “yciu bozuk.” kadınların seçtikleridir.

Biz bu esansları Mısır Çarşısı'ndan, Bursa'da da Ertuğrul'dan toptan alıriz.

Ben Trabzonluyum ama Karadeniz'den pek esansçı çıkmaz. Esansçıların çoğu Sivas'lıdır. Darrendelidir, Arapgirlidir, Gürünlüdür. Konya'nın Hadim kazasından da çıkar. Bursa'da ve bazı yerlerde bizlere “esansçı” denmez; “misçi” denir.

Cam kutulardaki şişelerdeki esansı istendiğinde enjektörlerle alır, küçük şişelere aktarır; öyle satarız. Önceden bu şişelerin içine üfler, hava sızdırıp sızdırmadığına bakarız. Şişeler Gökyiğit'ten, Paşabahçe'dendir.

Fakiri 100 liralık alır bir gün idare eder; zengini 500 liralık alır: Bu bir hafta sürer.

İnsanlar çok değişik nedenlerle satın alırlar: Bir kısmı markasını değil de niçin alacağını söyler: Onun isteğine uygun bir şey karıştırır veririz. Köye dönenler bize, **“Öyle bir koku ver ki İstanbul'dan geldiğim 15 gün anlaşılırsın”** dediğinde lavanta kokusu ağır basan ya da **“İstanbul Geceleri”** diye bilinen bir kokudan veririz. Kırmızı renkli ağır kokuların hanımların dikkatini çektiğine inananlar çoktur. Kadınları afsunlamak için bunlardan isterler.

Bu esansların cami avlularında çok satılmasının sebebi kolonyada alkol bulunması ve deriden dahi bu alkolün İnsan vücuduna nüfuz edebilmesine

karşı imbikten alınmış esansın hemen hemen alkol-süz oluşudur.

Sağlık nedeniyle alan da vardır: Bazıları roma-tizmaya iyi gelir. **Kekik, Menekşe** diş ağrısına bire-birdir.

Son on yılda bu işin de meraklısı azaldı. Bugün sabunda, kremde daha birçok şeyde koku var. Üs-telik hayat şartları ilkönce keyfi tüketime tesir edi-yor. Eskiden çok daha iyi satardık. Hele bir defasın-da -hiç unutmam- **Rize’de Çayeli’nde, belediyenin Hüsrev Kiraathanesi’nde** o gün -galiba oğlu doğmuş-tu- biri tam 21 kişiye birden esans ısmarlamıştı. 1965 idi. Bugün öyle cömert adam mevcut değil. Hazır ko-kuculuk aldı yürüdü. Belki de bir gün bizim gibi kah-ve kahve gezenler kalmayacak! Yazık olacak; çün-kü götürü, toptan hazırlanmış kokular ne kadar renk-li, ne kadar güzel kutularda sunulursa sunulsun, in-sanları tek tek tanıyarak, isteğe, karaktere göre ha-zırlanmış esansın yerini tutamaz; insanları bizim ha-zırladıklarımız kadar memnun ve mesut edemez. Ben işin sadece parasında değilim: İnandığımdan, bu işi sevdiğimden ayaklarımda derman kaldığıınca bu mes-leği sürdüreceğim!”

25 Kasım 1984

VENEZİA KONSTANTİNU'NUN EMEKLİLİĞİ

“Yüksek Kaldırım’daki kasketçi dükkanlarında kasket alan kalmadığı için, artık transistörlü radyo ve plak satılıyor. Pulcular duruyor, kitapçılar duruyor, Yüksek Kaldırım’ı yürüyerek çıkın. Eğer şansınız varsa ve eğer **Sait Faik**’i okumuşsanız ve vakit öğle sonrası ise ve eğer pırıl pırıl İstanbul güneşi oynayıyorsa ötelerde, Galata Kulesi’nin gölgesini göreceksiniz.” Yüksek Kaldırım’dan her geçişimde **Özcan Ergüder**’in bu satırlarını hatırlarım. Özellikle vakit öğle sonrasıysa 16 numaralı kitapçı dükkanına uğramadan edemem. Bu dükkanda büyük kitap yığınları arasında bir sobanın yanında, dizlerinde battaniyesi, yanbaşıda kedisiyle **Madam Venezia Konstantinu** yıllardır müşterileriyle yedi dilde alış-veriş ve yarenlik eder.

Son gidişimde bir müşterisine “Yüksek Kaldırım’ın kitapçılarından bir ben kaldım! diyordu.” Alman Kulübü **Teutonia**’nın karşısındaki **Yerasimos**, sinemanın bitişiğindeki **Batistatos**, şimdiki ABC’nin yerindeki **Sergiades**, sonra Narmanlı Yurdu’ndaki **Kaps**, İsveç Konsoloshanesi’nin önündeki **Kalis** neredeler? Herhalde **Skarlatos**’un kızlarının gittiği yere gittiler!” **Skarlatos**, Tünel’de ünlü bir şapkacıydı, dükkanında birbirinden güzel yirmi kız çalışırdı. O

çağın Rumca türkülerinde bile vardı bu kızlar.

“Dükkanıma kimler gelmezdi ki... Prof. **Kessler** gelirdi, maliye hocaları **Neumark**, amme hukukçusu **Crozat**, felsefe hocaları **Namık Çankı** gelirdi...”

Madam Venezia bunları sayarken eski bir müşterisi, Dr. **Turgut Akpınar** içeri girdi ve hatırlatıverdi: “**Oscar Rescher** de gelirdi!” Oscar Rescher kimdi? 1972’de 89 yaşında ölen bir Arap dili ve kültürü uzmanıydı. Jena Üniversitesi’nde çalışmış sonra İstanbul’a yerleşmişti. O zamanlar Beyazıt kütüphanesinde bir **İsmail Sayıp Efendi** vardı ki beyni bilgisayar gibiydi: Arap dilinde kaleme alınmış bütün eserleri bilirdi. Oscar Rescher bu İsmail Sayıp Efendi’ye hayranlığından din değiştirip **Osman** adını almıştı. Bugün eserleri Almanya’da çok aranıyor. **Susan Auer-Faraut** 1982’de Strasbourg’da biyografisini yayınlamış.”

“Bu dükkanda olağanüstü olaylara da şahit oldum: Bir gün hippy kıyafetli bir genç geldi. Saatlerce arandı ve dükkanımın en değerli beş kitabını bulup çıkardı. Hepsi 1500 lira tuttu. Parası çıkışmadı. Ayırttı. Dört gün sonra geldi “Evinden para mı yolladılar?” diye sorduğumda “Hayır kanımı sattım!” diye yanıtlamıştı. Kitap almak için kanını satan bu genci hiç unutamayacağım!”

“Kimler kitap satarlardı?” “Fakir düşen emekliler, kocası ölen kadınlar... Sonra harpte manto, fistan yaptırabilmek için kocalarının kütüphanesinden gizlice kitap satan Alman hocaların hanımlarını da gördüm. Çoğu Bebek’teki **Aslanlı Yalı**’da otururlardı...”

“İlginç kitaplar geçti elimden: Pierre Louis’in *Afrodit*’i yıllardır burada dururdu. Yucat bey adlı bir

müşterim bunun, eserin ilk baskısı olduğunu fark edip benden bin liraya almıştı. Sonradan Fransa'da 300.000 liraya sattığını duydum."

Madam Venezia bu ayın sonunda dükkanını başkasına devredecek. "Hayıflanmıyorum!" dedi. "Tek üzüldüğüm burada çalıştığım süre içinde not tutmamış olmamdır, sadece sattığım kitapların fiyatlarını bir yere kaydetseydim anlamlı bir hizmette bulunmuş olurdu. Hiç olmazsa, kitaplardan çıkan eski fotoğrafları, mektupları biriktirseydim. Ya da imzalı eserleri bir yana ayırsaydım, "ex libris"leri toplayaydım!..."

Nazlı Eray'ın öyküleri de bu civarda geçer. Birinde Şişhane'deki bir apartmanın kapıcısı Mösyö Hristo'nun bir yaz günü kuş olup nasıl Kuledibi'ne uçtuğunu anlatır: Karısı pazara gittiğinden bunu farketmez. Olayı bakkal David'in köşe başında sek sek oynayan kızı şaşı Fortuna'dan başkası görmez. Fortuna da nedense bu olayla fazla ilgilenmez, bir süre sonra tümüyle unuttur...

Madam Venezia 16 numaralı dükkanından yakında uçup gidecek... İstanbul'da bir kültür odağının daha tarihe kavuşacağını köşedeki kahveciden ve üç-beş müşterisinden başka kimler fark edecek? Madam Venezia "Bu kadarı bile fazla!" diyor. Zira 48 yılını kitapların arasında geçirmiş olduğu halde kendini okumuş bir kadın bile saymıyor.

Alçak gönüllülüğünüz karşısında saygı ile eğilir, emekliliğinizi kutlar, size bütün kitap sevenler adına uzun ve sağlıklı bir ömür dileriz Madam Venezia Konstantinu!

16 Aralık 1984

YILBAŞI DİLEKLERİNİN EN GÜZELİ

Sene sonuna yaklaşırken geride bıraktığımız yılda olup bitenlerin dökümünü yapmak ve yeni yıla ait beklentilerimizi sıralamak adet olmuştur. 1984 yılında Türkiye'nin kendine layık demokratik ortamı hâlâ yaratamamış olması bizce en önemli sorumuzdur ve bu nedenle 1985 yılında demokrasi yolunda gerekli adımların hızla atılmasını temenni etmekten daha iyi ve güzel bir yılbaşı dileği düşünememekteyiz.

Demokrasinin "fazilet"i ve "fehamet"i konusunda konuşanlarımız evvel-Allah boldur; buna karşılık demokrasinin bir lüks olmayıp iktisadi, sosyal, askeri her türlü sorunumuzun çözümlenmesine olañak sağlayacak en elverişli ortam olduğunu kavrayanlarımız henüz yeterli bir sayıya ulaşmamışlardır. Düşüncelerin bir kısmının "aykırı", "olumsuz", "zararlı" gibi damgalanarak bastırılması ve yasaklanması doğrunun bulunmasında gecikilmesine, ulusal potansiyelimizden ölçülmeyecek kadar fazla fireler verilmesine yol açar.

Kim ne derse desin, üniversitelerimizde demokratik olgunlaşmaya fırsat verilmedikçe Türkiye'nin sorunlarını çözecek kıratta uygar insanlar yetiştiremeyiz.

İki yıl önce rahmetli **Prof. Ümit Doğanay**'ın anısına armağan olmak üzere hazırlanmakta olan bir makale için çalışırken İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi'nde hazırlanmış tez önsözlerini incelemiştim. Bu sırada okumuş olduğum birkaç tezin üniversitemizde demokratik hamliğimizi yansıtan ilginç göstergeler olduğunu kavramıştım.

Bir tanesi şöyle diyordu: "Siz hocamın emek verdiği bir talebesi olmak kadar hisse sahibi isem bu benim için erişilmez iftihar payesi olacaktır. Bu emeğin karşılığı da ebedi minnet ve şükran borcu olup hasbel kader her muvaffakiyetimde sizleri tazimle anmak için hakiki bir sebep olacaktır. Bizlerin yetişmesi için maddeten ve manen yıpranmanız alıcenap misallerin en büyüğüdür. Böyle övünmek ve bu hakkın gururu bizler için nasip olmaz mertebelere. Yerinizi asla dolduramamakla beraber bize örnek yetiştirdiğimiz ağabeylerimizle az çok tesellidârız.. Bu kadarı için enerji ve mesnedim sizden aldığım feyzin bereketiyledir. **Muhterem hocam, aziz büyüğüm, sizlere hitap etmek için kelime bulamıyorum, layık olduğunuz yer kalbimin en temiz köşesidir. Sizinle gurur duyuyorum; bize bu hazzı hediye ederseniz çok mesut ve şanslı insanlar oluruz. Varolun sağolun. Ellerinizden öper, huzurunuzu tazimle selamlarım."**

Uygar ülke üniversitelerinde yazılmış tezlerde yer almayan bu önsözleri geride bırakan akademik yetersizlik örneklerini bulamayacağımı sanıyordum. Geçenlerde mikrobiyoloji hocalarımızdan **Prof. Ahmet Merdivenci**'nin yeni eseri "**Türkiye Sivrisinekleri**"ni okurken bunun başka bir örneğine rasladım: Türkiye'de yaşayan sivrisinek türlerinden biri bir Türk bilim ada-

mı tarafından keşfedilmiş ve “**Aedes refiki**” adı verilmişti. Ancak bu bilim adamımızın adı **Refik** değildi. Öyle ise **Refik** adı nereden çıkmıştı? Değerli bilim adamımızın babasının ya da büyükbabasının adları mıydı? **Merdivenci**’nin kitabı bunları düşünmemiz için vesile oldu: Yapmış olduğumuz araştırma bu sivrisineğin isminin o zamanın Sağlık Bakanı **Refik Saydam**’ın adından kaynaklandığını ortaya koydu.

Şahsen ne yukardaki güzellemeye konu olan bir hoca olmak, ne de adımlı sivrisineklere veren doktorların sağlık bakanı olmak isterim. (Bunları dinleyen bir meslektaşım, “**Daha beteri de olabilirdi: Yağcılar senin adını bağırsak solucanlarına da verebilirlerdi!**” dedi).

Üniversite öğrencisinde, mezununda, dekanında, rektöründe, velhasıl herbirimizde çağdaş akademik niteliklerin gelişmesini sağlayacak bir ortamın hasretiyle değerli okuyucularımıza mutlu bir 1985 dileriz.

30 Aralık 1984

BAĞIŞLAMANIN NEDENİ

Saatli Maarif Takvimi'nin 1 Ocak yaprağını kopardım: Arkasında "1365 yıl önce bu gün **H. Muhammed**'in Mekke'ye girdiği" yazılıydı. O zaman, Peygamberimizin kendisini defalarca öldürmek isteyen Mekke Reisi **Ebu Süfyan**'ı ve amcası **Hamza**'nın ciğerlerini yiyen karısı **Hinde**'yi bağışlamasının, İslamiyetin ne kadar merhametli ve uygarlığa dönük bir din olduğunu kanıtladığı belirtiliyordu.

Uzun süren devletler oluşturan önderlerin çoğunda bu tür bir bağışlayıcılık görülür. Bu bağışlayıcılık ve hoşgörünün pratik bir yararı da vardır: Eldeki insan potansiyelinin devletin gelişmesi, ilerlemesi için eksiksiz kullanılabilmesini sağlar. Bundan yirmi yıl kadar önce ABD'de Türkiye'nin ve Japonya'nın gelişimlerini karşılaştıran bir seminer düzenlenmişti. Bu seminerde Japonya'nın yenilik hareketlerine yönelirken ananevi niteliklerini reddetmemesinin bir avantaj olduğu, bu yüzden gerici-ilerici çatışmalarının bizdeki kadar insan potansiyelinin yitimine yol açmadığı belirtilmişti.

Son günlerde eski büyükelçilerimizden **Zeki Kunalp**'ın babası **Ali Kemal** hakkında bir eser yazdığını duydum. Klasik ortaokul-lise bilgilerimize göre İstiklâl Savaşı'mızın aleyhine yazılar yazdığı için İstanbul'dan kaçırılıp İzmit'te linç edilmiş bir "hain"dir

Ali Kemal! Kunalp'ın **"Sadece Diplomat"** adlı kitabında Ali Kemal hakkında bildiklerimizin bazılarının eksik ve yanlış olabileceği belirtilmekteydi. Merak ettim, daha fazla bilgi için aradım: **Mehmet Çavuşoğlu**, "Yahya Kemal'in **Siyasi ve Edebi Portrelerini oku**" dedi. **Yahya Kemal**, bu eserinde şöyle diyordu: "Ali Kemal, Türkçeyi sarf ü nahivde emsalsiz bir istidat ve mümareseyle bildirdi. Ömrünün son seneleğinde Türkçe bir lugat yazıyordu. Bu lugatta tasarruf ettiğimiz her kelimeyi eski şiirden ve halk lehçesinden misallerle gösteriyordu. Bu eserin yazılmış kısmı bir gün intişar ederse Kemal'in Türkçe'deki kudreti belli olur. Denilebilir ki hiç bir Türk muharriri onun kadar uslup hususiyeti göstermemiştir."

Ruşen Eşref Ünaydın 1918'de derleyip **"Diyorlar ki"** başlığı altında yayınlamış olduğu, röportajlarından birinde Ali Kemal'le konuşmuştur. Ali Kemal'in eski, yeni, ulusal ve yabancı edebiyat sorunları konusunda söylediklerini **Abdülhak Hamid, Hâlit Ziya** gibi o zamanın ileri gelenlerinin anlattıklarıyla karşılaştırdığımda onun, bu konulardakiengin bilgisiyle ağır bastığını gördüm. Yine bu konuşma, yurdunu, dilini, kültürünü seven, ciddiye alan bir kimse karşısında olduğumuzu düşündürmekteydi.

Nazım Hikmet, **"Memleketimden İnsan Manzaraları"**nda Ali Kemal'in linç edilmesini kınar: "Zaten İzmitlilerin işi de doğru değil -Herif'in suçu varıysa- devlet verir cezasını- hükümet asar- Herifi parçalamak- devlete karşı koymak demek..." der. Bu linç olayının İzmitliler değil **Nurettin Paşa** tarafından düzenlendiği artık anlaşılmıştır.

Olayı İsmet Paşa'nın hoş karşılamadığını biliriz. Ali Kemal Ankara'da muhakeme edilseydi sonuç farklı olabilirdi. Bu şekilde düşünmemiz için yeterli

nedenler vardır: **Utkan Kocatürk**'ün İnönü'yle yapmış olduğu bir söyleşi, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi'nde (Kasım 84) yayınlandı: "Başlangıçta Milli Mücadeleye karşı çekingen davranan bazı kimse-lerin sonra Anadolu'ya geçerek Atatürk'le beraber çalıştıklarını görüyoruz. Bunların başlangıçtaki tutumları... bir kabahat sayılabilir mi?" sorusuna, İnönü, "Hiç itimat etmiyorlar... Atatürk'ün geniş yürekliliği- ni gösterir. Ayrılmışlar... İstanbul Hükûmeti ile mü- cadele ediyorlar. Bir kısım insanlar, İstanbul Hükû- meti ile çalışıyor. Onlar hükûmette çalışmışken hü- kûmetten ayrıldıktan sonra onlarla beraber kayna- şıp bir cephede beraber çalışmak Atatürk'ün kuvvet- lenmek için bütün arkadaşları bir araya getirmek için gayretinin misali olarak söylenebilir" cevabını veriyordu.

Ali Kemal'in oğlu 1940'da Dışişleri Bakanlığı'na memur olmak için başvurduğunda, vatan haini bili- nen bir adamın oğlunun kabulü konusunda tered- dütler belirlediğinde **İsmet Paşa**, "Bunda ne var anla- mıyorum: Niçin girmesin?" demiş ve Hariciyemiz böylece en kıymetli temsilcilerinden birini kazanmış- tı.

Türkiye'nin değerli evlatlarını harcamaktansa bunlardan yararlanmanın yolunu bulmak zorunda- yız. Nüfusumuz kalabalıktır ama yetiştirebildiklerimiz böyle bol keseden harcanacak kadar fazla değildir- ler. Bilgisiyle görgüsüyle, yararlı olacak elemanları- mızı politik görüşleri veya tutumları bizimkine uyma- dığından ilelebet saf dışı etmemeyi, bedeniyle, el emeğiyle, becerisiyle ekonomimize katkıda buluna- cıkları bile defterden silmemeyi öğrenmemiz gere- kir.

6 Ocak 1985

KİTAP YAZAN HARİyecİLERİMİZ

Hariciyeler, genellikle vatandaşlarından çok değişik bir ömür sürer, farklı tecrübeler edinirler. Geleşmiş ölkelerde eski elçilerin emeklilik dönemlerinde, değişik yaşantılarını kaleme alanları, birikimlerini esere dönüştürenleri çoktur. Fransa'yı yüzyılımızın başında İngiltere'de ve Almanya'da temsil etmiş önlü **Cambon Kardeşler'in** hatıraları, İngiltere'nin İkinci Dünya Savaşı öncesi Berlin Büyökelçisi **Sir Neville Henderson** (Failure of a Mission), Hitler'in Ankara Sefiri **Von Papen**, İngiltere'nin Ankara Büyökelçilerinden, **Sir Hughe Knatchbull-Hugessen'in** (Diplomat in Peace and War) anıları akla gelen örneklerdendir.

Osmanlı sefirlerinin gözlemlerini kapsayan sefaretnameler arasında bu örnekleri andıranılar vardır. 1757'de Rusya'ya gönderilmiş olan **Şehdi Osman Efendi'nin**, kabul merasiminde kraliçenin eteğini öpmesini isteyen Protokol Şefinden "**Veled-i zina**" diye bahsettiği sefaretname bu tür bir eserdir.

Cumhuriyet devrinde elçilerimizden, görevden ayrıldıktan sonra eser verebilenler çok değildir. **Fuat Bayramoğlu, Zeki Kuneralp, Mennan Tepelen, Semih Günver, Fuat Carım, Ali Fuat Cebesoy** tecrübelerini eserleriyle değerlendirenler arasındadır-

lar. **Yakup Kadri**'nin yazarlığının diplomatlığından önde geldiğini hatırlarsak, "**Zoraki Diplomat**"ın yazılmasını doğal karşılar, benzer niteliklere sahip **Ruşen Eşref**'in bu konuda önemli bir eser vermemiş olmasını da yadırgayabiliriz.

Elçilerimizin ikisinin kaleme almış oldukları eserler henüz basılmamıştır. Bunlardan biri **Numan Menemencioğlu**'nun "**Boğazlar Meselesi**" hakkındaki yapıtıdır. (Bunun emekli elçilerimizden **Turgut Menemencioğlu**'nda olduğu söylenir). Diğerleri ise **Settar İksel**'in "**Anadolu Tarihi**"dır.

Bu eserlerin basılması gereklidir: Boğazlar meselesini, konuyu yıllarca incelemiş bir devlet adamımızdan öğrenmemizin yararı büyüktür. **Settar Bey**'in "**Anadolu Tarihi**" ise ülkemizin taş devrinden Cumhuriyete kadar geçirdiği evrelerin çok ilginç bir dökümünü, bilinmeyen cephelerini, değişik yorumlarını içeren önemli bir eserdir.

Tarihin bize anlatılışını, yansıtılışını yeterli bulmayan **İksel**, dışişlerinde 1931'den 1961'e kadar sürmüş görevi sırasında her gittiği yerde, bu konuda eser ve bilgi toplamıştır. Mısır'da, Paris'te müsteşarlığı, Atina'da, Bonn'da büyükelçiliği sırasında çok sayıda kitap satınalmış, arşiv çalışması yapmıştır. **Estonya**'da, Reval'de, **Baron Maillder**'in kütüphanesinde, **M.de la Motraye**'nin Türkiye hakkında yazmış olduğu ender rastlanan eserin ilk cildini nasıl bulduğunu (ikinci cildini Paris'te bulmuştur), eski Balıkhane Müdürü **Karakin Efendi**'nin Türkiye balıklar konulu eserini Paris'te Duyun-u Umumiye binasında nasıl keşfettiğini kendisinden dinlemiştim. **Settar İksel** son yedi yılını Marmaris'te bu tür belgeler üstünde çalışarak geçirmiştir; Anadolu Tarihi bu çalışmanın ürünüdür.

Okullarımızda, özel hayatımızda not tutma alışkanlığını edinemiyoruz. Bu yüzden bir kuşak öncekilerimiz arasında doğduğu tarihi bile bilmeyenler çoktur. Az kitap okuduğumuzdan güç yazarız. Hele hele emekli olacak yaşa geldiğimizde ne maaşımız sekreter tutmaya elverir, ne dediğimizi yanlışsız yazacak kimseyi bulabiliriz. Böylece nice gün. görmüşümüz bildiğini, gördüğünü beraberinde alıp götürmüş, ardında eser bırakmamıştır. Bugün kitap bastırmanın maddi külfeti de buna eklenince iyimser olabilmek hayli güçleşir!

Bütün bu olumsuz koşulların varlığı, herşeye rağmen üretilmiş olan bu iki eseri daha da önemsememizi ve bastırmanın yolunu aramamızı gerektirir.

13 Ocak 1985

DE OMNİBUS DUBİTANTUM!

Atatürk Araştırma Merkezi dergisinin son sayısında **Utkan Kocatürk**, Atatürk'ün, Prof. **Malche**'in üniversite reformu ile ilgili raporuna eklediği notları yayınlandı: Atatürk bu notlarda şöyle demektedir: "Bizi layık olduğumuz seviyeye çıkarmakta herhangi bir yabancı alim, yabancı, dahî olsa bile muktedir olamayacaktır! Düşüğümüz uçurumdan bizi kurtaracak, alemin en yüksek tabakalı sahasına çıkaracak, yine bu uçurumdan çıkıp yükselmesini bilenler olacaktır. Bu adamlar, bu uçurumdan medeniyet dünyasına yüksek gibi görünen her adamın huzurundan, tetkiklerinde fikir ve mütalaasından, istifade etmekte daima isabet-i telakki olunacaktır; fakat bu noktadaki isabeti kendisinin mensup olduğu memleket ve milleti hakkında karar vermesi için asla isabet-i telakki olamayacaktır."

Özlediğimiz uygarlık düzeyine evrensel bilgiyi özümlemiş Türk vatandaşlarının çözümleri ve formleri ile ulaşacağımızı belirtmiş Atatürk! Uygarlık yarışında başta koşan ülkelerin geçmişlerine baktığımız zaman, bağımsız, ön yargısız, bilimsel düşüncenin her türlü teknik ve maddi gelişmeden önce oluştuğu ve yaygınlaştığı dikkati çekmektedir. Önce bir takım öncüler, alışıl gelmiş ve resmi kalıpları sarsmış, darmadağın etmiş, sonra giderek daha çok

sayıda insan, her konuyu çeşitli açılardan, çok sesli bir şekilde tartışmaya başlamış ve ancak bu tartışmalardan sonra bu ülkelerde sorunların etkin çözümleri bulunabilmiştir.

Batıdaki entellektüel an'anenin oluşumunda şu basamaklar yer almaktadır: 16. yy. başından **Erasmus**, Latin ve Yunan klasiklerini keşfetmiş, **Cicero**, **Sokrat** gibi Hristiyanlık öncesi devrin büyüğü eski düşünürlerinin önemini çevresine yaymıştır: Hristiyanlığın ağır baskısı Avrupa'ya egemenken, **Sokrat**'dan, sanki bir Hristiyan azizi gibi söz açan "Hazreti Sokrat, benim için dua et!" diyen odur. Descartes, 17. yy. da o güne dek kabul edilmiş, tartışılmasından çekinilmiş doktrinler konusunda kuşkulu olmayı öğretmiş, her adımda kuşku duymadan konuları oldukları gibi baştacı etmenin sakıncalı olduğunu vurgulamıştır. Başlığımızdaki "herşeyden kuşkulanmalıyız" özdeyimi, bir gizli polis sloganı olmayıp, Descartes'in meseleleri tartışmadan, kabul etmenini bahis konusu olamayacağını yansıtan sözüdür. 17. yy. in sonunda **Piere Bayle**, bu kuşkuyu o güne kadar tartışmasız yenilip yutulan İncil'e uyguladı. **Voltaire**, 19. yy. da aynı yönde eleştirilerini "satir-mizah-alay" ile pekiştirmiştir.

Sözünü etmeye bayıldığımız "çağdaş uygarlık düzeyi"ne ulaşmak için bizim de kendi Erasmus'larımızı, Descartes'lerimizi, Bayle'lerimizi yetiştirmemiz, gerekir.

Bunca iktisadi iç ve dış siyasi sorun kargaşası arasında bunalırken, -biz onları bekleyeduralım- özellikle son zamanlarda bizde de konuların değişik cephelerinin varolduğunu kavrayan, vurgulayan, alışagelmış basmakalıp formüllerin, açıklamaların ötesinde başka gerçeklerin de bulunabileceğini söyleyen-

ler giderek artmaktadır.

Bu mutlu gelişimi birkaç örnek ile yansıtalım: **Yalçın Küçük**, "**Aydın Üzerine Tezler**" başlıklı iki ciltlik nefis eserinde, 3. Selim'den bu yana ezberlediklerimizi hallaç pamuğu gibi darmadağan etmektedir. Mesela, **Gülhane Hatt-ı Hümayunu**'nun hazırlanışında o zamanki Britanya Büyükelçisi **Lord Stratford**'un olağanüstü katkıları bulunduğu görüşünü ileri süren araştırmacıların bu sonuca, adı geçen elçinin hatıralarının ancak bir bölümünü okuyarak ulaştıklarını saptamıştır! Küçük'e göre, Lord'un anılarının tümünü okuduğumuzda ulaştığımız sonuç farklı olmaktadır.

● 14 Ocak tarihli Milliyet'te şehrimizde bir konferans vermiş olan **Aydın Menderes**'in "Türk tarihi üzerindeki ipotekler kalksa da herkes rahatça durumu anlayabilse" dediği yazılıydı.

● Geçenlerde Hürriyet gazetesinin tertip ettiği **Yahya Kemal** seminerinde şairi öven konuşmalar yanında, **Cevdet Kudret** gibi **Yahya Kemal**'i eleştiren zıt görüşlü konuşucuların da yer almasının hoş bir çok seslilik gösterisi olduğunu **Haldun Taner** ne iyi anlatmıştı.

● Bir süre önce **Çerkez Ethem** konusunda bir tezin yayınlanması olumsuz herhangi bir tepkiye yol açmamıştır. 1982'de İstanbul Üniversitesi Siyaset Bölümünde **Cemal Şener** tarafından master tezi olarak kaleme alınan bu önemli eserin ikinci baskısı da yapılmıştır.

Bu kadar belirti henüz toz-duman içinde bir yerli Erasmus, Descartes ya da Voltaire saptamamız için yeterli değil ama, bu gibilerin ufukta belirecekleri günlerin öyle uzak olmadığını düşündürecek "çok alamet" mevcuttur.

20 Ocak 1985

İSLAM ALEMİYLE İLİŞKİLERİMİZ

İslam alemiyle temaslarımız yoğunlaştıkça, Müslüman ülke basınında zaman zaman, Türkiye'nin İslami esaslara göre yönetilen bir ülke olmadığı, bazen sözü edilen İslam dünyası liderliğimiz şöyle dursun, Müslümanlığımızın bile su götürdüğünü belirten makaleler yayınlanır. Bu yorum yeni değildir: İslam aleminin geri kalışını önce Osmanlı, sonra Cumhuriyet devri yöneticilerimizin salt İslami kurallardan uzaklaşmaları ile açıklayan din kardeşlerimiz çok olmuştur.

Geçenlerde bir İslam toplantısında bu hususun yine söz konusu edildiğini okuduk; eski elçilerimizden **Settar İksel**'in bir tarihte anlattıkları hatırimıza geldi: **"1940'larda Mısır'da başkatiptim"** demişti Settar bey, **"Kitap sevdiğimden Sahaf lar'ı gezerdim. Kahire'de Halil Han'da Sahaf Erşet Efendi'yi salık verdiler. Erşet Efendi, Beyazıt Dersiâmlarından olup, inkılapta şapka giymemek için Mehmet Akif ile yurt dışına göçedenlerdendi. Eski pancurlu dükkanında kitap yığınları arasında oturuyordu: 'Bulak baskısı kitaplar arıyorum!' dedim. Sen Türkiye'den geldin; bende sana yarayacak kitap yok!' diye cevap verdi.**

Bir süre sonra yeniden gittim. Ancak üçüncü ziyaretimde azıcık yumuşadı: 'Sen kimsin? Baban, büyükbaban kimdir?' diye sordu. Cevapları verince

'Sen şimdiki Türklerden değilsin!' diye beni içeri aldı; çay sundu. Kitaplardan bahsettik. Bana birkaç divan, birkaç el yazması kitap sattı.

Halil Han bence, Kahire'nin en görülecek yeridir: Eskicileri, antikacıları da vardır. Sık uğurdım. Türkiye'ye dönerken vedaya gittim. Bana çok önemsedığı bir kitabı hediye etti: 'Okudukça beni anarsın!' dedi.

Bu kitap eski Mısır fevkalade komiserliğimizde başkatip Mehmet Arif beyin 'Binbir Hadis''iydi; Mısır'da 1908'de basılmıştı. M. Arif bey, Betül ve Arif Mardin'in büyükbabalarıdır. Binbir Hadis'i okudum. Onsözünde Peygamberimizin özdeyişlerinin 16. yy.'da eski hadis kitaplarından derlenmesiyle oluşturulan Al-Cami-al Sagir adlı eserden alınmış olduğu belirtilmişti. Hadisler Cami-al-Sagir'de sağlamlık derecelerine göre sınıflandırılmışlardır. Yazarı, "Binbir Hadis'e sadece sahih olanları aldım; şüpheli olanlara yer vermedim" diyordu. Bu hadisleri okuyunca, Peygamberimizi daha iyi tanıdığımı ve sevdiğimi söyleyebilirim. Hatta cnun mizahçı yanı olan bir lider, çok yönlü bir düşünür olduğunu bu hadisleri okuyunca daha iyi kavradım.

Bakin 198 sayılı hadiste Peygamberimiz ne demiş: M. Arif bey önce Arapçasını yazmış: "İnnallahe Yeb'asu..." Sonra Türkçeye çevirmiş: 'Cenab-u hak, her yüz sene başında bu ümmete birisini bûs eder ki, dinlerini tecdit ede!'"

Ne tuhaftır ki Settar İksel, Türkiye'nin çağdaşlaşmasını İslam'dan sapma olarak yorumlayan birinin hediye ettiği kitapta -en yetkili ağızdan- asıl Müslümanlığı reformculuk olduğunu okuyor: Hz. Muhammed, bu doğruluk derecesi çok yüksek hadi-

se göre, her yüz yılda bir dinimizde yenilik yapacak birinin geleceğini ön görmüş. Binbir Hadis çok popüler bir eser: Bazı baskılarını hazırlayanlar bu hadisi yadırgayıp törpülemişler. Mesela, Tercüman yayınlarında çıkmışında “C. Hak, her yüz sene başında dinlerini yenilemek için birisini gönderir” diye sunulmuş. Oysa orijinalinde yazarın kendi tercüme ve yorumu açık: Peygamberimiz dinde, İslam dini tüm yaşamı düzenleyen bir din olduğuna göre de yaşam tarzında reformu yadsımıyor!

Öyle ise, gerçek Müslümanlıkla bugünkü Türklerin durumu arasında bir bağdaşmazlık bahis konusu olmayıp, Peygamberimizin bu özdeyişine rağmen, her türlü yeniliği, reformu felaket nedeni ilan edenlerin, Müslümanlığından kuşkulananmak gerekir.

27 Ocak 1985

2000 YILINDA HANGİ ŞARKILARI SÖYLEYECEĞİZ?

Ne de sevinliyorduk: 'On yılda onbeş milyon genç yarattık her yaştan!' diye marşlar söylüyorduk. Sonra nüfusumuz otuz milyonu, elli milyonu bulunca ne yapacağımızı şaşırdık; bu kadar fazla çoğalmanın, ekonomik kalkınmamızı engelleyici, ulusal yetmezliklerin aşılmasını imkânsızlaştırıcı faktörlerin bir numaralı olduğu yavaş yavaş kavradık. Bu gün, nüfus artış hızı %2.4 civarında olan ülkemizde milli gelirimizin %10'unun aynı gelir düzeyini korumamız için harcadığını biliyoruz: Yani nüfusun her % 1 artışı, milli gelirin % 4'ünün artarı nüfusun beslenme, eğitim, iş alanı gibi ihtiyaçları için harcanmasını gerektirmektedir. Bu durumda halen milli gelirimizin % 12'sini yatırımlar için ayırdığımızda gerçekte bu meblağın sadece % 2'siyle milli geliri artırıcı nitelikte yatırımlar yapabilmiş olmaktadır.

Bütün bunlar, bilindiği halde pek bir şey yapamadı: 15 yaşından genç olanlarımız genel nüfusumuzun % 40'ını oluşturmaktalar. Bu nedenle Türkiye'de bu gün yüksek olan doğurganlık düzeyi, kısa bir süre içinde yalnız "yenileme" düzeyine yani doğurganlık yaşındaki her çift için ortalama iki çocuk sahibi olma düzeyine inse bile en az 40 yıl çoğalmaya devam edeceğiz.

Kentlerde yaşıyanlarımızın köylerdeki yurttaşlarımız kadar fazla çocuk istemediklerini biliyoruz. 1927'de %16'mız kentlerde yaşarken, bu gün hemen hemen yarımız şehirli. Bu hızlı kentleşme nüfus artışımızı azıcık frenler gibi olduysa da sınai yatırımların yavaşladığı yıllarda kentleşme de durakladı: 1975 ile 1980 arasında kentlerde yaşıyanlarımızın oranı hemen hemen aynı kaldı.

Öyleyse artık kentleşme, göç vb. gibi sosyal olaylara bel bağlamaktansa, bu işi ciddi, aktif önlemler ile çözümlemeye çalışmalıyız.

Yapılan incelemeler, iki çocuklu köy kadınlarımızın % 40'ının, aynı nitelikli kent kadınlarımızın da % 59'unun daha fazla çocuk istemediklerini yansıtmaktadır. Ancak modern ve etkili yöntem kullanan kadınların oranı köylerde % 29, kentlerdeyse % 47 civarındadır. Demek ki sorunların başında etkin aile planlaması yöntemlerinin bilinmemesi ve etkin doğum kontrolü araç ve gereçlerinin yurttaşlarımıza ulaştırılamaması yer almaktadır.

Etkin aile planlaması yöntemlerinin neler olduğu televizyon ve radyo aracılığıyla -öyle gelişigüzel değil- bir program çerçevesi içinde sürekli olarak duyurulmalıdır. Sağlık Bakanlığı, TRT'de her hafta belli bir sürenin bu işe ayrılmasının ve bu işe ayrılmış olan zamanın en iyi bir şekilde kullanılmasının kovalayıcısı olmalıdır.

Etkin aile planlaması yöntemlerinin yurttaşlara ulaştırılması konusunda ne kadar "gayr-ı ciddi" davrandığımızı kavramak için SSK ilaç listelerine bakmak yeter: Bunlara göre doğum kontrolü ilaç ve gereçleri sadece tedavi maksadıyla kullanılır; bunun

dışında SSK sağlık tesisleri, tıbbi tahliye ve sterilizasyon kurullarından geçici veya sürekli olarak doğum yapmasının sakıncalı bulunduğuna dair rapor alanlara da doğum kontrolü araç ve gereci verilebilir.

İki kûsur milyon işçinin doğum kontrolü ilaç ve gereci kullanmasını böyle yokuşlara sürerek engellemek bu konudaki hatalarımızın en büyüğüdür. Çünkü işyerlerimizin hemen hepsi kentlerde bulunmaktadır; işçilerimiz kentlerde yaşadıklarından, doğum kontrolü uygulamanın dürtüsünü en üst düzeyde algılayan vatandaşlarımızın arasında yer almaktadırlar. Böyle bir dürtüyü duyan vatandaşlarımıza -doğum kontrolü ilacı vermek için heyet raporu istemek şöyle dursun- doğum kontrolü yardımı yapmalıyız. Özellikle hayat pahalılığının ağır bastığı devrelerde bu dürtüyü duyanlarımıza doğum kontrolü ilaç ve gereci yardım yapmak çok yerinde bir yatırım olacaktır.

Kişi başına düşen milli gelirimizin bir süredir artmadığının, bilakis azaldığının farkındayız. Doğum kontrolü konusunda aklımızı başımıza toparlamaz, ciddileşmezsek, 2000 yılında çocuklarımız bizim gerl zekalılığımızı konu edinen şarkılar söyleyeceklerdir.

3 Şubat 1985

BU NE BİÇİM GENÇLİK YILI?

Başbakan'ın Cezayir gezisi geçen haftanın baş-konusuydu: Özal, bu gezide 1958 yılında Birleşmiş Milletler'de, Cezayir halkına kendi kaderini tayin et-me hakkının tanınması önerisi ile ilgili tutumumuz nedeniyle özür dilemişti. Bu önerinin oylanmasında çekimser kalmamız -Fransa'yı destekleyenlerle Cezayir'i haklı bulanların verdikleri oyların eşit olması sonucu- meselenin gündemden düşmesine yol aç-mıştı. Bu hatamızı kavramamız için 27 yılın geçmesi gerekti. Bu süre içinde, Cezayir 1979'a kadar Ankara'ya büyükelçi göndermemiş, bağlantısız ülkeler üstündeki saygın etkisini lehimize kullanmamış, ekonomik çıkarlarımız bu soğukluk sonucunda olumsuz etkilenmiştir. Bütün bu tepkiler bahis konusu olmasa bile, Batı'ya karşı ilk başarılı enti-emperyalist savaşı vererek boyunduruk altındaki ülkelere örnek olmuş bir memleketin, Cezayir'in ulusal kurtuluş savaşında sömürgeci Fransa'nın yanında yer almaması gerekirdi.

Hatadan dönmenin fazileti daima geçerlidir. Bu nedenle, Özal'ın özürünü onaylamamak imkansız! Ancak özür dilemede yine Fransa'yı izlememeliydik. 1 Kasım'da Cezayir Ulusal Savaşı'nın yıldönümünde yapılan şenliklere Fransız Dışişleri Bakanı'nın özür dileyip katılmasını izleyen bir evrede bizim de

aynı yolu tutmamızın neden olacağı soğukluğun önceden düşünülmesi gerekirdi.

Bu karılara bir mım koyup bundan 27 yıl öncesine, 1958'e dönelim: Birleşmiş Milletler'deki oylamadan sonra Türkiye Milli Talebe Federasyonu Başkanı **Erol Ünal** basın toplantısı yaparak oylamadaki tutumumuzu kınamıştır. İki yıl sonra, Birleşmiş Milletler'in gündeminde yine Cezayir vardı: 1960 yılı, **Uluslararası Talebe Federasyonu (COSEC)** tarafından '**Cezayirlilerle Dayanışma Yılı**' olarak ilan edilmişti. Bu fikrin COSEC tarafından benimsenmesinde, Türk öğrencilerinin (özellikle Erol Ünal'ın) rolü büyüktür; teklif onlardan gelmiştir. Eski gazeteleri inceleyerek 29 Ekim 1960 da başlayan haftanın Türkiye Milli Talebe Federasyonu tarafından '**Cezayir Haftası**' olarak ilan edildiğini, bu hafta içinde federasyondaki basın toplantılarında **Cezayir Talebe Örgütü UGEMA**'nın Başkanı **Ait Çalaala** ve yardımcısı **Cemal Huhu**'ya birer konuşma yaptırıldığını, İstanbul'da ve Ankara'da örfi idare hiçbir gösteriye izin vermezken Cezayir'i destekleyen nümayiş yapıldığını hatırlıyoruz. O zamanlar yöneticilerce en azından 'olay çıkarıcı', 'ortalık karıştırıcı' olarak nitelenen, kovuşturmaya, kınamaya, cezalandırılmaya uğrayan bazı gençlerin, devlet büyüklerinden yıllarca önce bu konuda doğru yolu teşhis ettiklerini, bugün geriye baktığımızda utancımızı hafifleten, eylemlerde bulunduklarını görüyoruz!

O tarihte böyle davranan, bunun için 'hayta' ve 'serseri' olarak nitelenen gençler kimlerdi? Türkiye Milli Talebe Federasyonu'nun o zamanı Başkanı başta olmak üzere son devir İstanbul İl Meclisi Başkan Vekillerinden **Erol Ünal**, **Ayhan Toraman** (halen İstanbul Teknik Üniversitesi Öğretim Üyesi), **Yalçın**

Gürsel (sonra milletvekilliği yapmıştır), **Cevdet Hacıoğlu** (İstanbul Belediye Meclisi üyesi oldu).. Dahası var: O zamaniki **Maçka Teknik Okulu Dernek Başkanı** ve şimdiki **Milli Eğitim Bakanı Vehbi Dinçerler**, **Nureddin Sözen** (Şimdi Cerrahpaşa'da Kulak Burun Boğaz Profesörü)...

O yılların ortalık karıştırıcıları zamanla memleketin saygın yöneticileri olmuşlar. Öyleyse, genç yaşta anarşik eylemlere girip devleti yıkmaya çalışanlar çıkıyor diye tüm gençlik örgütlerini yok etmenin bugün batıdakileri uzaktan-yakından andıran demokratik gençlik cemiyetlerine benzer örgütlerin oluşmasına ve gelişmesine engel olmanın mantığı nerededir? Anarşik eylem gerçekleştiren örgütleri kovalamakta ve kınamada ne kadar haklı isek demokratik hayatımızın, parlamentomuzun, üniversitemizin yarınki haysiyetli yöneticilerini yetiştirecek gençlik örgütlerinin gelişmesinin engellenmesini kınamakta aynı derecede haklıyızdır. Bunların yokluğunda gençlik yılını kutlamak, İstanbul'un 500. Fethi Yılı'nının Edirnekapı'da beş-on kestane fişegi patlatılarak kutlanması kadar ayıp ve yakışıksızdır!

17 Şubat 1985

KELAYNAK RAPORU

Bir süre önce çeşitli bedensel özürleri olan birkaç yurttaşımızın, "Bugün özürülülerin sorunları ile ilgilenen, dernekler yeterince etkin olamıyorlar. Ancak kendi derneğini kendi kurup işini kovalayacak özürülülerin başaracağı bir iştir bu!" gibi saygın bir düşünceyle biraraya gelip bir dernek kurmaya giriştiklerine şahit olmuşum. Dernekler Yasası'nda yer alan **"Sakatlara hizmet amacıyla kurulan derneklerin körler, sağırklar, ortopedik ya da zihinsel özürülüler olmak üzere dört federasyon teşkil etmeleri zorunludur"** maddesi, ancak bu dört federasyondan birine katılabilecek bir dernek kurulmasını gerektirdiğinden bu iş gerçekleşemedi: Bugün Türkiye'de bir görmeyen ve bir ortopedik özürülü, ortak sorunlarının çözümlenmesini amaçlayan bir dernekte biraraya gelemiyorlar: Körün Ortopedik Özürülüler Derneği'ne ya da ortopedik özürülünün Körler Derneği'ne üye olması gerekli. Ancak körün katıldığı Ortopedik Özürülü Derneği, körlere de yardıma kalksa **"Tüzüklerde gösterilen amaç ve belirtilen çalışma konuları dışında faaliyette"** bulunulmasını yasaklayan madde çiğnenmiş oluyor.

Dernek kurmaya kalkanların, karşılaştıkları güçlükler sadece özürülüler için geçerli değil: 12 Eylül'den önce anarşi yuvası örgütlerden dilimiz yandığın-

dan yoğurdu “üflemek” şöyle dursun, gidip kazlara yedirmişiz. “Yurttaşlarımız dernek kurup biraraya gelirlerse politik eyleme girerler” korkumuz biraz fazla kaçmış, patolojik ve zararlı bir “fobi” haline dönüşmüş.

1978’de İngiltere’de **Wilton Park** konferanslarından birini izlemiştim: Baskı gruplarını konu edinen uluslararası bir toplantıydı. Britanya Parlamentosu’nun çeşitli milletvekillerinden sonra bu ülkede akıl hastalarının sorunlarını dert edinen **“BRAIN”** adlı bir örgütün sözcüsü de konuşmuştu: “Gerek sayıları gerekse akli durumları kendi çıkarlarını savunmaya elvermeyen bu insanları biz olmasak kim kollayacak?” diye sormuştu bu sözcü; “Biz meclis önünde yere yatarak, trafik tıkararak kamuoyunun dikkatini bu konulara çekip bazı şeylerin yapılmasını sağlıyoruz! “Tartışmaların sonunda baskı gruplarının aslında anarşik eylem yapmayıp eninde sonunda parlamentoya, yasa üretenlere değişik yollarla seslenen demokratik topluluklar olduğunu kavramıştık. Anarşistlerin parlamentoyu kabul etmemelerine, yıkmayı amaçlamalarına karşılık bu gruplar meclisi en yüce karar organı olarak tanıyıp etkilemek istiyorlardı. Bu gerçeği anlamamız, dernekleri demokratik yaşantımıza anlamlı katkıda bulunabilecek örgütler olarak kabul etmemiz, dernek kurulmasına gereksiz kısıtlamalar getirmememiz gerekir.”

Son **Doğal Hayatı Koruma Derneği** Bülteni’nde bir Kelaynak Raporu yer almaktaydı: 1983’te serbest uçan kelaynakların 8 yuvasında 17 sağlam yavru ürediği, oysa kafeste tutulanların 6 yuvasından ancak 7 sağlam civciv çıktığı belirtiliyordu. Kafestekilere vitamin verildiği halde doğadakilerin üreme ba-

şarısı, kafestekilerden yüzde 35 daha fazlaydı. Doğadaki ergin kuşların beslendikten sonra yuvalarına dönünceye kadar önsindirime uğrayan besinler tam yavruların yararlanabilecekleri kıvama gelebiliyordu. Kafestesi yavrular bu tür besinden yoksun kalıyorlardı. Oysa eski hesaplara göre her yıl kafeste bol ve gürbüz yavru yetiştirip doğaya salınacaktı. 1983'te **14 Nisan Kelaynak Günü**'nde Urfa Valisi'nin huzurunda yapılan törende ancak bir tek kelaynak -o da sembolik olarak- doğaya salındı ve ilgililerin tümü bu kuşun doğada tutunup yaşayabileceğine inanmamaktaydılar.

İyi niyetle bile olsa kuşları (ve tüm yaratıkları) böyle kısıtlamalara tâbi tuttuğumuzda, aşırı sınırlamalar getirdiğimizde ulaşacağımız sonuçların ne sakat olacağını güzel yansıtıyor bu Kelaynak Raporu.

3 Mart 1985

GÜMRÜK MEVZUATIMIZ VE TÜRK SANATI

Gümrüklerle ilgili davalar sürüyor. Her hafta bunlara dair haberleri okudukça ben bambaşka gümrük davalarını anımsıyorum.

1976'da Lyon'da uluslararası bir sanat yarışması düzenlenir: **Grand Prix de la Peinture et Sculpture**. **Gül Derman**, yağlıboya bir tablosunu yollar. Bir süre sonra eserinin finale kalan yapıtlar arasında yer aldığını bildiren bir takdirname alır: Sevinir. Sevinci, sergi bitip tablosunun geri yollandığı güne kadar sürer. Eserini Yeşilköy Gümrüğü'nden çekmeye gittiğinde, "**Olmadı, beraberinde getirecektin!**", "**Burçan yollandığı ne malum?**" gibi sorularla karşılaşır; tam iki yıl uğraşır. İki dosya evrak birikir. Bu ara tablonun değerinden tam dört defa fazla ardiye parası ödenmesi istenir. **Gül Derman** iki yıl sonra pes eder. Eseri bugün kimbilir hangi depoda çürümektedir!

İkinci bir gümrük öyküsünü de **Gürol Sözen**'den nakledelim: Geçen yaz **Sadullah Paşa Yalısı**'ndan **Asil** ve **Ayşegül Nadir**'in evsahipliğini yaptıkları bir davette **Niyazi Sayın** eskiden Orta Asya'da kullanılan ve "arp"ı andıran çok ilginç bir çalgıdan söz

eder. Asil Nadir bir süre sonra Londra'da bu çalgıdan bir tane bulur ve Türk Müziği Konservatuvarı'na hibe etmek için Yeşilköy Gümrüğü'ne gönderir. Saz, Nadir'in danışmanı Nuyan Yiğit tarafından 1 Eylül 1983 tarihinde getirilir, 428/47 sayılı makbuz ile Yeşilköy'de 2 no.lı ambara alınır.

Konservatuvar Müdürlüğü sazı gümrüksüz çekebilmek için Yeşilköy Gümrüğü'ne başvurur. Gümrük, sazın "hibe" senedi ile faturasını ister. Londra'dan hibe senedi ile **Munson ve Harbour** antetli fatura gelir.

Nuyan Yiğit imzalı belgenin noter ya da konsolosluktan tasdiki gerekirmiş. Londra'da oturan Yiğit'e haber ulaştırılır. İstanbul'a gelecektir. Gelir ve noterden "hibe ettiğine" dair belge yeniden hazırlanır.

Bu ara 15 Aralık tarihli **İTÜ Rektörü** imzalı bir yazı ile "Evrakın ele geçülmesi nedeniyle okulu acil ihtiyacı olan bu aleti çekebilmek için 15 günlük ek süre" istenir İstanbul Tastiye Kurulu'ndan.

Yalnız bir sorun vardır: "Hibe"yi kabul etmek yetkisi Gümrükler Genel Müdürlüğü Muafiyetler Şubesi'ne aittir. Bu belge istenir. İTÜ Rektörlüğü bu kez "hibe" olarak ithal edilmesi için başvurur. Ancak gümrükte kalma süresi ile uzatma isteği arasında 14 günlük bir boşluk vardır. İTÜ Türk Müziği Konservatuvarı, 3 aylık süre içinde başvurmadığı için saz bundan sonra "gümrükte kalan mallar" gibi işlem görecektir.

TIR'lar dolusu fabrikalar, mobilyalar karşısında saydamlaşan sınırlarımız, ressamımızın takdirname kazanan tablosu, konservatuvarımızın eksikliğini bütünleyecek çalgı karşısında nasıl da "**Berlin Duvarı**" kesiliyor!

Suçlu ister mevzuat olsun, ister uygulayan, burada **Shakespeare**'in dediği gibi **"Kokuşmuş bir şey vardır!"** Geri kalmışlığımızın "kişi başına düzen pastörize süt tüketimi", "video ve otomobil sayısı" gibi göstergeleri dışında en görkemli bir belirtedir gümrüklerin durumu.

Aramızda uzun bir süre yaşamış bir yabancının, **Georg Mayer**'in de ilginç bir gümrük öyküsü vardır: **"Turkishar Basar"** adlı kitapta yayınlanmış bu öykünün gerçek sonu azıcık değişiktir: "Harpte ülkemize göç eden bir Alman profesör deneyleri için **Basel Üniversitesi**'nden bir tüp bakteri kültürü ister. Gümrükte "bakteri"nin ne olduğu sorulduğunda, "en küçük hayvandır" diye cevap verir."

Gümrük memurları, eldeki kataloglarda "bakteri" yeralmadığından her bir bakteri için en küçük ev hayvanlarından, yani kedi ve kanaryadan alınan gümrük resmi olan 14 TL. istemeyi uygun görürler. Tüpte mevcut yaklaşık 13 milyon bakteri için ödenmesi gereken, o günkü Türkiye bütçesini aşmaktadır. Profesörün fenalık geçirdiği ve hastaneye kaldırıldığı rivayet edilir. Ertesi gün hinoğlu bir komisyoncu işi hemen halleder: Gümrük Müdürü'nden, tüpün açılıp bakterilerin sayılmasını ister, çıkan bakteri kadar vergi ödeyecektir. Bu ara bakterilerin hastalığa yolaçabileceğini de hatırlatır. Bu seferki tepki **"Al şu tüpünü defol git!"** olur.

Georg Mayer ölmüş. Ailesine mektup yazıp o becerikli komisyoncunun adını öğrenmeye çalışacağım. Belki ancak o zamanı Gül Derman takdirname kazanan tablosuna, konservatuvarımız da çalgısına kavuşur.

24 Mart 1985

VANKULU SÖZLÜĞÜ KAÇ PARA EDER?

Bir yerde **Vankulu Sözlüğü**, bir de **Hadikat ül vüzera** buldum. Sahafılardan bildiklerime sordum: Sözlük 30 bin, diğeri ise 5 bin lira edermiş. **Müteferrika Matbaası**’nda basılmış ilk eserin. bunun çok üstünde bir değerinin olacağını sanırdım; şaşırdım. Osmanlı vezirleri konusunda ayrıntılı bilgi veren Hadikat ül vüzera’nın geçen yıl Almanya’da tıpkı-basım yapıldığından, orijinalinin fiyatı böyle düşmüşmüş. Vankulu Sözlüğü’nü arayan da yokmuş. Batıda bu tür kitapların ilk basım örnekleri çok yüksek fiyatlara alıcı bulurlar. Kütüphanecilik Haftası’nda, kitaba değer verme konusunda nerede bulunduğumuzu yansıtan daha güzel bir örneğe rastlamadım!

En kalabalık şehirlerimizdeki kütüphanelerimize uğrayanlar azdır: İki-üç meraklı dışında orta ve lise talebeleri, öğretmenlerinin yılda bir-iki defa verdikleri ödevlerin çözümü için giderler: “**Turizm Haftası nedir?**”, “**Dünyanın yedi harikasını tanıtınız!**” gibi konularda ödev veren öğretmenlerden, öğrencisine kaynak gösteren, hangi kitapları, nerede bulabileceğini söyleyenler pek azdır. Yanında ne yapacağını şaşırmış anası, kütüphane kütüphane gezip bu konularda kaynak ve bilgi arayan, yağmurdan sıırıslam öğrenciler kütüphanelerimizin arada sırada görülen garip ziyaretçileridir: Bunları gören kütüphane memurları, uzak yarımadaların تنها harabelerinin kırk yılda bir eksantrik turist gören bekçileri gibi bir tuhaf olurlar.

Peki, liselerimizde kütüphane yok mudur? Çoğunda vardır. Mesela İstanbul Erkek Lisesi'nde vardır; Erenköy Kız Lisesi'nde ve Kandilli Kız Lisesi'nde yazma kitap bile vardır. Ancak öğrenciler, bunlardan yararlanamazlar. Çünkü ya kütüphaneci atanmamıştır, kütüphane kilitli tutulur; ya da kütüphaneci müdür sekreteri olarak çalıştırılır.

Kütüphanecilerimiz ne durumdadırlar? Düşük maaşla "paye" için uzun yıllar beklerler. Birakınız batıyı, bugün Arap yarımadasında bile kütüphanecilere yardımuzdakini çok üstünde maaş verilmektedir. Süleymaniye Kütüphanesi'nde 34 bin liraya çalışmakta olan **Ahmet Durmaz** üç ay önce Kuveyt'te bir üniversite kütüphanesinde iş bulmuş ve kalkıp gitmiştir.. Halen 450 bin lira maaş almaktadır; kendisine lojman da verilmiştir.

Kütüphanelerimizin çoğunda fotokopi aleti yoktur, bir kısmında vardır ama, bozuktur. Bir bölümünde bulunan aleti çalıştıracak kimse yoktur.

Derleme Kanunu'nda gösterilen birkaç kütüphane dışında bütün yayınları bulunduran kütüphane yoktur. Aktüel, üstünde tartışılan, imza günlerinde sözü geçen, dergilerde korıu edinilen eserlerin çoğu kütüphanelerimize ulaşmaz, ya da vahim rötalarla ulaşır. Bu gecikmelerin de kütüphanelere karşı ilgiyi azaltan bir faktör olduğu kuşkusuzdur.

Çarşamba günü, **Konak Otel**'inde Dr. **Helmut Becker** ile görüştüm. Münih'in, belki de Almanya'nın en görkemli eczanelerinden birine sahip olan Dr. **Becker**'i, "**Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Cephesinde Askeri Tababet ve Eczacılık**" konulu tezi nedeniyle tanıyoruz.* Eczanesi öyle ünlüdür ki, Almanya'nın zenginlerinden **Oetker**'lerin oğullarını kaçırarak haydutlar, "fidye-i necat" randevusunu bu eczane önün-

de vermişlerdir. Dr. **Becker**, hem çok faal bir iş adamı, hem de saygıdeğer bir entellektüeldir.*' Bundan 10 yıl daha önce, 42 yaşında eczacılık tarihi doktorasını bütünlemiş, ardından İstanbul Üniversitesi Tıp Tarihi Kürsüsü Başkanı Prof. **Aslan Terzioğlu** denetiminde ikinci bir tez hazırlayıp bir sınavı daha başarıyla geçmiştir. Son yıllarda yazdığı "**Retergraben-100**" ve "**Provisorisches**" başlıklı ilginç kitapları büyük ilgi görmüştür.

Bu kadar işi-gücü arasında okuyup yazmaya nasıl zaman ayırdığını sorduğumda, şunlar anlattı: "Münih'te, evimle eczanem arasında uzanan yolda **Ulusal Devlet Kitaplığı** yer alır. Her sabah 08.00'de açılır. Önce buraya uğrar, okuyacağım kitapları seçer, ilgilendiğim bölümlerin fotokopilerini ısmarlarım. Ertesi gün bunlar hazırdır; alır eve götürür, gece uyumadan önce okurum. Yazmaya gelince, yazmam, teype okurum. Bu teypleri ve fotokopilerde işaretlediğim yerleri sekreterime veririm. O yazar. Böylece gayet kısıtlı zamanıma rağmen bana yaşama zevki veren kültürel çabamı da sürdürmüş olurum."

Ülkemizde basılan kitabın niçin bu kadar az, okuyan sayısının niçin bu kadar yetersiz olduğunu düşündüğümüzde, bakın iş nelere varıyor? Eminim, bir gün biz de kitaba, kütüphaneye yatırımın fuzulî olmadığını anlayacağız: Kısa vadeli sonucu bir bakışta iktisaden ölçülüp biçilemeyecek bu yatırımın, uzun vadede yurdumuza kaç barajın sağladığı enerji, kaç santralin gücüne eşit güç katacağını biz de anlayacağız elbette.

31 Mart 1985

SETTAR BEY'İN ARDINDAN

Eski Büyükelçilerimizden **Settar İlksel**, geçen hafta vefat etti. Bundan ancak üç ay önce tanıdığım bu saygıdeğer diplomatımızın zihnimde uzun yıllar silinmeyecek bir iz bırakacağına inanmaktayım.

Dışişlerinde 1931'den 1961'e kadar sürmüş olan görevi sırasında her gittiği yerden derlediği belge ve kitaplardan oluşan güzel bir kütüphanesi vardı. Son yıllarını bunlar üzerinde çalışıp taş devrinden cumhuriyeti kadar "**Anadolu'nun Tarihi**"ni konu edinen bir eser yazmakla geçirmişti. Eserini bitirdikten kısa bir süre sonra ağır hastalanıp yatağa düştüğünden bunu basacak bir yayınevi arayamadı bile.

Bütün bu olumsuzluklara rağmen halinden şikayet etmemesi, gülmesini bilmesi, pırıl pırıl zekasıyla çevresini aydınlatmayı sürdürmesi etkileyiciydi. **Platon'un** ölüme mahkum **Sokrates** hakkında "**Phaidon**"a söyledikleri, beñce Settar Bey için de geçerliydi: "Çok saydığım bu insanın ölmek üzere olduğu düşüncesi içimde bir acıma duygusu uyandırmamıştı; çünkü gözlerimin önündeki adam mutlu bir adamdı. Ölüm karşısında öyle sakin, öyle asil bir hali vardı ki, onun **Hades'e** giderken bile oraya tanrıların yardımıyla gittiğini, oraya varınca, hiç kimseye nasip olmayan bir mutluluğa kavuşacağını düşünmekteydim."

Bu hafta, Tarih ve Toplum dergisinin son sayısında, araştırmacı dostum Prof. **Hüsrev Hatemi**'nin bir makalesini okuduğumda, Settar Beyi yine andım: **"Anadolu'ya birkaç yüz bin Türk gelerek Türkçe öğretmiş, geriye kalan milyonlar, bu toprakların yerli halkıdır"** demek Anadolu'ya gelen Oğuz boylarını çok yetenekli ve atlarının tergisinde odiovizüel lisan kasetleri taşıyan lisan hocaları saymak gibi mantık dışı bir görüş tarzıdır, diyordu. Tabii ki Anadolu'ya gelen Türkmen akıncılar başıbozuk sürüleri ya da sadece lisan hocaları değillerdi: Beraberlerinde anlamlı bir birikimi ve saygıdeğer bir kültürü de getiriyorlardı. Ancak, kültürümüze, harsımıza, oluşumu-muza katkıları bugüne kadar öyle uzun boylu gözardı edilmemiştir. Hor görülen, itilen ve unutulan başka katkılardır.

Bakın Settar Bey, bu konuda ne diyordu: **"1071 de Malazgirt'te ne oldu?"** Karşılaşan iki orđudan biri **Maveraünnehir** kökenliydi: Alpaslan'ın askerine Afşin kuvvetleri, Mervanî Emiri'nin askerleri de katılmışlardı. Bu Selçuk ordusunda Araplar, Türkmenler, İranlılar, Deylemliler, Ruslar vardı. Kumandanların bir bölümü Memluklardandı. Diğer ordunun kumandanı halis muhlis Kayseriliydi: Romanos Diogenes. Ordusunda Anadolulu askerler vardı: Kilikya'dan, Antakya'dan, Trabzon'dan... Oğuz ve Peçenek Türkleri de vardı bu orduda. Savaşı **Maveraünnehir** dolaylarından gelen kazandı: **"Biz kazandık!"** diyoruz...

Sonra aradan yüzyıllar geçti, 1402'ye geldik: **Ankara Savaşı'nda Çubuk Ovası'nda** karşılaşan iki ordunun biri yine **Maveraünnehir** kaynaklıydı: Timur'un ordusunda İskitler, Partlar, Moskovalılar da var-

dı: Askerlerinin çoğu Türkçe konuşuyordu. Yıldırım Bayezid'in ordusunun askerleri Anadolulu gençlerdi: Bayezid'in kayınbiraderi **Stefan Lazareviç** kumandasında Sırp birlikleri de vardı, Mısırlılar da... Bu savaşı da Maveraünnehir'den gelenler kazandı **"Biz kaybettik!"** diyoruz.

"Peki biz kimiz?" Settar Bey, bu soruyu şöyle yanıtlıyordu: **"Aslında bu savaşları kazanan da bizdik; kaybeden de biziz! Bu topraklarda yüzyıllarca önce karşı karşıya gelen güçlerden kazananın da, kaybedenin de hem biyolojik, hem kültürel mirasçısıyız. Harsımızda, sanatımızda kaybedenlerin de kazananlar kadar katkıları vardır. Bunu unutmamak gerekir!"**

Kültürümüzü, harsımızı zengileştiren bu unsurları da görmemezlikten gelmek, bu çok renkli ve zengin bileşimi sadece bir iki renge indirgemek "vatan-severlik" değildir. Aslında resmi kitaplarımızın anlattığının ötesinde çok daha zengin ve daha coşkulu bir tarihimiz vardır: Platon **"Phaidon"**un başka bir yerinde Sokrates'in şöyle dediğini nakleder: "Gerçek, beni inandıran bir adamdan işittiğime göre, ne kendisinden bahsetmek alışkanlığında olanların tasarladıkları gibidir, ne de onların dedikleri büyüklüktedir!"

8 Nisan 1985

DARWIN NEDEN SEVİLMEZ?

1831'de İngiliz hükûmeti tarafından bir keşif seyahatine çıkmak üzere görevlendirilen Kaptan. **Fitzroy**, gezisinin her açıdan verimli geçebilmesi için yanına bir doğa bilimcisini de almayı koymuştu aklına. Böylece gezeceği uzak diyarlarda rastlayacağı yeni bitkileri ve hayvanları da değerlendirebilecekti. Sağa-sola mektuplar yazdı. Cambridge Üniversitesi'nden Prof **Henslow**, ona birini yolladı: Bu genç, Cambridge'de dinbilimi bölümünde okuyordu ama, botaniğe ve zoolojiye meraklıydı.

Kaptan, bu genci gemisine çağırdı: Kendisiyle konuşacak, işine yarayıp yaramayacağını anlamaya çalışacaktı. Görüşme sırasınca **Fitzroy**'un gözü ikide bir adayın iri burnuna takılıyordu. Kaptan, İsviçreli filozof **John Kaspar Lavater**'e ve insanların yüzüne bakıp karakterlerinin nasıl anlaşılabilceğini açıklayan kitabına inananlardandı.

John Kaspar Lavater'e göre bu kadar iri burunlu bir kimsede -böyle bir gezi için gerekli- enerji ve kararlılığın bulunması imkansızdı. Kaptan, tereddütlerden sonra **Charles Darwin** adlı bu adayı gemisine almaya razı oldu.

Darwin, 1831 Aralık'ından 1836 Ekim'ine kadar **Beagle** adlı gemi ile yapmış olduğu bu gezide gör-

düklerine dayanarak ünlü “**Türlerin Evrimi**” kitabını yazmıştır. Bu gün yeryüzünde bulunan canlıların tek hücreli bir ilkel yaratıktan milyonlarca yıl boyunca gelişerek oluştuklarını ileri süren ve kanıtlayan bu eser, çağdaş biyolojinin temelidir.

Darwin’in daha işin başında, aslı astarı olmayan bir teori -yani insanların yüzlerine bakılarak karakterlerinin anlaşılacağı yersiz inancına kurban olmasına- ramak kalmışmış.

Osmanlı toplumunda da bu “yüze bakılarak adam seçme yöntemi” sık kullanılırdı: Topkapı Sarayı’ndaki **Enderun Okuluna** alınacak olan öğrencilerin simaları; **kiyafet ilmi** olarak adlandırılan bu işi bilenlerce Kapı Ağasının huzurunda incelenirdi. **Rev-nakoğlu**’nun ‘**Erzurumlu İsmail Hakkı**’ eserinde de “burun ucunun topaklığının sefahate, içkiye düşkünlüğün, kalın boynun oburluğa, büyük kulağın cahilliğe işaret ettiği” yazılıdır.

Esasen, **Yusuf Halis Efendi**’nin **Kıyafetnamesi** de, Osmanlı kıyafetnamelerinin çoğunda olduğu gibi yüze bakıp anlam çıkarma işinin piri olan **Aristo**’nun eserlerinden yararlanmıştır. **Aristo** “insanların, benzedikleri hayvanların karakterine sahip olduklarına” inanmaktaydı.

Ne tuhaftır ki, insanların hayvanlardan türediklerini güçlü belgelerle gösteren **Darwin**, sadece işin başında insanı hayvana benzetip ahkâm kesen görüşlerle engellenmemiş, kitabını yayınladıktan sonra da “hayvana benzemekle küçültülmek” istenmişti. O yıllarda, **Darwin**’in ileri sürdükleri, dini bilgisiyle çelişen Oxford Piskoposu **Samuel Liberforce**, ona “Maymundan geldiğiniz ileri sürüyorsunuz; acaba

anınız mı, yoksa babanız tarafından mıdır bu bağ?" diye sormuştur.

Darwin'in cevabı hâlâ hatırlardadır: "Eğer secebilseydim; gerçeği aramaktan başka suçu olmayan biri ile böyle alay eden ünlü bir din adamı yerine kafesinden şen-şakrak hoplayan bir maymunun soyundan gelmeyi tercih ederdim!"

İnsanları beñzedikleri hayvanlara göre tasnif edenler, gerçekten hayvandan türediklerini öğrenince, fena halde kızmış, bu gerçeği haykıranlara çeşitli şekillerde "hayvan" diyerek hakaret etmişlerdir!

15 Nisan 1985

HAT SANATLARI MÜZESİ İÇİN “YANLIŞ DOĞRU” CETVELİ

İslam sanatında güzel yazının olağanüstü bir yeri vardır. Diğer sanat dallarında, sanatçıların çoğunun isminin, yapıtlarında yer almamasına karşılık “hat” sanatçıları, eserlerini imzalarlardı. Minyatür-cülerin, seramikçilerin bir kısmının sadece adını biliriz; çoğunun ismi bile meşhuldür. Oysa kütüphaneler, hattatlar hakkında ayrıntılı bilgi veren kitaplarla doludur.

Güzel yazı, sultanların, şahların ilgilendikleri bir sanat dalıdır. Osmanlı padişahları arasında çağının önde gelen hattatları düzeyinde levhalar yazmış olanlar vardır. Biraz abartmalı olmakla beraber, Kur’an’ın Hicaz’da indiği, Mısır’da okunduğu, Türkiye’de de yazıldığı ifade edilmiştir. “Hat eğer Osmanlı Türkü’nün eline geç meseydi, hüsnühat, yani güzel yazı olmak yolunun başlangıcında boynu bükük kalırdı” diyenlerimiz vardır.

Hal böyleyken, kültür merkezimiz İstanbul’da doğru dürüst bir hat müzesinin bulunmaması üzücüydü. Vatan Caddesi’ndeki **Halıcılar Medresesi**’ndeki eski Güzel Yazı Müzesi’nin hali perişandı. Vakıflar, bu yıl Beyazıt’ta **Sultan Beyazıt Medresesi**’ni restore ettirip yeni bir “**Hat Sanatları Müzesi**” açın-

ca sevindik. Ancak sevincimiz müzeyi gezinceye kadar sürdü: Müzenin bugünkü durumu, adına layık değildir. Henüz halka sunulan bir kataloğu yoktur. İyi ki de yoktur; zira on sayfalık bir katalog için sonradan iki ciltlik bir **“yanlış-doğru cetveli”**nin bastırılması gerekecekti.

İyi eserler depoda bırakılmış, kalitesiz ve müze-lik olmayan çok sayıda yapıt sergilenmiştir. Sergilenište ciddi hatalar yapılmıştır. Birkaç örnek verelim:

“Sülûs-nesih murakka” odasında yer alan **“Kö-rüklü murakka”** gayet kötü ve kalitesizdir. Bunu sahafalarda satmaya kalkan güç alıcı bulur! Bu gerçek. 1614 ve 1508 envanter no.lı oyma yazılar için de yürürlüktedir. Bu yazıların çerçeveleri, yazılardan on misli daha değerlidir.

“Kufî Kur'an-Risale” odasında 826 no.lı yazının müellifi ve hattatı olarak belirtilen **Vasıf**, bu eserin aslında ne hattatı ne de müellifidir. **Vasıf**, son devrin en önemli sedef ustalarından biridir. **“Meşkler”** odasındaki 728 no.lı eser, **Hekimbaşı Katipzade Ref'i**'nin eseridir. Bu, aslında dünyada bilinen tek nilüfer yaprağına kalemle yazılmış güzel yazı örneği olduğu halde etiketindeki **“özellikleri”** bölümü boş bırakılmıştır.

Sergilenen Kur'an'ların bir bölümünün vakfedildiği tarihler belirtilmiştir. Oysa bir tarafında yazmasa bile, stilinden, süslemesinden vb. çözümlenip yazıldığı tarih ya da yüzyılın açıklanması gerekirdi. Bir eserin vakfedildiği tarihin müzeyi gezen halk açısından önemi yoktur.

“İşleme” odasında en kötü örnekler yer almaktadır: Yazıların altında hattat isimleri belirtilmiştir.

Mesela, 1594 no.lı eserin hattatının **Yesarî** olduğu açıklanmıştır. Halbuki bu, sadece Yesarî'nin bir eserinin kalıbı alınıp bir hanım tarafından işlenmiş bir levhadır.

1769 no.lı ferman sıradan ve kötü bir örnektir; daha güzelleri piyasada onbin liraya satılmaktadır. 1675 no.lı eser, Sultan Abdülmecid'in bir cel'i-sulûs levhasıdır. Etiketindeki "özellikleri" kısmı boştur. Oysa, olağanüstü önemi vardır: Abdülmecid, **Evkaf Nazırı Rıza Efendî**'ye hediye etmiş olduğu bu levhanın tezhibini de bizzat yapmıştır. 1017 no.lı Kur'an, "hattat" denemeyecek bir yazıcının çok kötü bir ürünüdür.

Böyle yanlışlık örnekleri çoktur; biz sadece bir kaçını yazdık.

Milliyet ve Müslümanlık konusunda nutuk atmak ve gösteri yapmakta eşimiz yoktur. Amma iş İslam sanatının ciddiye alınmasına, bilgi ile sınıflanmasına ve sergilenmesine gelince bakın böyle yaya kalıyoruz!

Suudi Arabistan büyüklerinin, Kaşıkçı gibi Müslüman zenginlerin niçin müzelerimize değil de, Atina'daki Benaki Müzesi'ne yardımda bulunduklarını anlıyor musunuz?

5 Mayıs 1985

ANNELER GÜNÜ'NDE

Anneler Günü'nde anneden ve bu kelimeni çağrıştırdığı **"fedakârlıktan"** bahsedilince aklıma önce **Şevkî Efsar Sultan** gelir, sonra da **Bn. Sabiha Kunalp: Birincisi** 5. Murad'ın, ikincisi eski Büyükelçilerimizden Zeki Kunalp'ın annesidir.

5. Murad, cülûsundan bir süre sonra akıl hastalığı geçirdiğinden tahttan indirilmiş ve Çırağan Sarayı'na kapatılmıştı. Abdülhamid, Murad'ın yeniden iyileşip yerini alabileceğinden çok korktuğundan eski padişahın dış çevreyle temasını kesmiş, etrafını ajanlarla doldurmuştu. Abdülhamid'in Murad'ı ve annesini öldürtmek istediği ve bu konuda fetvalar aldığı arşiv vesikalarından bellidir.

O tarihte bu şekilde gözden çıkarılan eski padişah, tahttan indirildikten sonra 28 yıl yaşamıştır. Bu süre içinde annesinin onu sağlığına kavuşturmak için gösterdiği çabalar etkileyicidir: Oğlunu, boynuna 70 sülûk yapıştırarak iyileştirmeye çalışan hekimlerden ümidi kesen Valide Sultan, muska yazan, tütsü yapan, okuyup üfleyen kimselerin peşine düşmüştür. Yıldız evrakı arasında **Şevkî Efsar Sultan**'ın bu konuda yazmış olduğu mektuplar vardır.

15 Aralık 1876'da nefesinin etkili olduğunu duyduğu Hammallar Kethüdası Hafız Emin'e yazar: **"Tezkire-i aliyelerini aldım. Bundan sonra bakalım inşallah**

tesir eder... Ben evladımı yaradan Tanrıya emanet ettim, işte o kadar. Bana devlet onun sıhhatidir.” Valide Sultan mektuplarını **“Maîumunuz”** diye imzalar.

Oğlunun keyfi gelsin diye Abdülhamid’e mektuplar yazıp elinden alınmış şahsi eşyasını, özellikle şehzedelik hatırası saat ve düğmelerin geri verilmesini ister.

Sultan Murad’dan herkesin ümid kestiği, doktorların **“bir daha iyileşmez”** diye rapor verdikleri günlerde bile bir şey yapabilmek için didinir durur. En ufak bir iyilik belirtisi, bu anneye çabasını yıllarca sürdürecektir enerji sağlar. İşte 30 Ocak 1877 yılında yazmış olduğu bir mektup: **“Efendim, denize düşen yılanı sarılır tehvasınca iyi kötü kimi bulduk ise okutup tertiplerini rica ettik. Fakat mektubum vech üzere olamadı. Evladımı evvel Allah’a, saniyen Resulullah’a ve salisen size teslim ediyorum, her ne türlü ister ise icra edin. Bir ayak evvel çaresine bakmanızı rica ederim.”**

Bu çabalar sonuç verir; Murad’ın akli yavaş yavaş başına gelir. Anası mektuplarında bundan bahseder: **“Aradasırada iyileşir gibi olur, Maşallah öyle kendi kendisine evvelki gibi söylemiyor!”**

Eski padişah iyileşir ama Abdülhamid’in onu serbest bırakmaya niyeti yoktur. Esareti, hayatının sonuna kadar sürer. Öldüğünde onu anasının Yeni Cami Türbesi’ndeki mezarının yanına gömerler.

Zeki Kuneralp’in hayatı da güçlüklerle, dramlarla doludur: Sekiz yaşındayken babasını linç ederler. Annesi o tarihte çok gençtir ama evlenmez, kendini oğluna adar. Onu alıp Avrupa’da yaşayan bir akrabasının yanına götürür, İsviçre’de büyütür. Başından geçen bunca felakete rağmen oğluna vatan sevgisi aşılamıştır: Yurda dönerler; Zeki Bey, 1941’de

Dışışlerine girer. En değerll büyükelçilerimizden biri olarak uzun yıllar devlet hizmetinde çalışır. Son görev yeri olan Madrid'de 35 yıllık eşinin Ermeni teröristlerce öldürüldüğüne şahit olur.

Halen emeklidir ve bir omurilik hastalığı hareketlerini önemli ölçüde kısıtlamıştır. Yeryüzünde kişi başına düşen felaket ölçüsü neyse bunun üç-dört mislini çekmiş olan bu vatandaşımız bunca üzüntü ve sıkıntısına rağmen halen İstanbul'daki evinde bir-biri ardından değerli eserler vermekte, kitaplar yazmaktadır. Kendini ziyaret edenlere -mese'la Sadun Tanju'ya- "İyi yaşadım diye seviniyorum!" diyebilmektedir: Ona bu sevinci veren unsurlardan biri, başlıcası, ona bu gün büyük bir şefkatle bakan, alış-verişini yapan, yemeğini pişiren doksan yaşındaki annesidir.

Annelik, biyolojik bir olgunun en yüce, en insan-cıl bir bağlılığa dönüşmesidir: Her türlü olumsuzluk karşısında yıldırmayan, evladına yardıma koşturan, doksanında bile gücünü yitirmeyen bu dürtü kadar güzel ve anmaya değer başka bir şey hatırlamıyorum.

12 Mayıs 1985

BİSİKLET

“**Üstüne** oturlan yere ne denirdi?” “**Sele**” “Pe-ki dümenine?” “**Gidon!**” Sele ile gidonu birleştiren boruya?”

Yaşları 40-50 arasında değışen dört doktordan hiçbiri bisikletin bu bölümüne ne dendiğini hatırlayamadılar. Oysa topu topu otuz yıl önce kısa pantolonlarıyla binip gezdikleri bisikletlerini ne önemser, ne severlerdi: Çoğuna “sünnetdüğünü”, “yaş günü”, “sınıf geçme” hediyesiydi; hepsine yazı, okulsuz günleri, tatili anımsatırdı.

Kiminin **Armstrong’u**, **Rudge’ı** kiminin, **Peugeot’u** vardı: **Dr. Haluk Teygarlı** Kanlıca’da Rus bisikletiyle gezerdi. “Benimki **Olmo** idi. İtalyan yapısıydı ve kilometre saati vardı” dedi. **Dr. Uğur Derman..** “En iyisi tüfek işaretli **BSA**’lardı!” Nihayet **Dr. Kemal Alem-daroğlu** hatırladı sele ile gidonun arasındaki boruya “**kadro**” dendiğini. **Dr. Necati Tolon** “Biz beden derdik!” diye düzeltti, “Benim çift bedenli İngiliz malı “**Raleigh**”im vardı: Maraş’ta gitmediğim, gezmediğim semt kalmamıştı. Habire boyardım: Tabanca boyası, spreylar bulunmadığından yağlıboya ile boyardım: O zamanki yağlı boyalar da bir türlü kurumaz, üç gün sonra bile çıkar üstümüze başımıza bulaşırdı.”

“Port bagaj, sele, gidon, far, fren, kadro, pedal, jant: Bisiklet bölümlerine hep Fransızca adlar vermişiz. Oysa bisikletin ağababası aslında bir İngilizin icadıymış! “Anlaşılan bize Fransa’ya uğrayıp gel-

miş; ya da bize gelen bisikletin ağababası değil **Mic-haux** tipi büyükdedesi olacak!"

Yılmaz Ülker 40 yıldır bisiklet tamirciliği yapar: Ona sordum: "Bize 1900'lerde gelmiştir. O zaman Fransızca geçerli olduğundan -otomobil gibi- bisiklet parçalarının da Fransızcalarını bellemişiz!" dedi.

Yılmaz Usta 40 yıl önce Kuledibi'nde bisiklet kiralarmış. O tarihte Kuledibi'nde **Mösyö Jak, Mehmet Keserli** adlı iki bisiklet onarıcısı- kiralayıcısı daha varmış. Beyoğlu'nda bisikletle gezen çokmuş; 1950'lerde bisikletle Tünel'den Harbiye'ye 15 dakikada gidip gelinirmiş. Önceleri saati 60 lira iken, 1950'de 120 liraya, 1954'te 200 liraya çıkmış. "Çocuklar kimliklerini bırakıp bisiklet alırlardı. Ama nüfus kağıdını bile bırakıp kaçan, bisikleti bir daha geri getirmeyen çoktu. Bisikletçi Mösyö Jak'ın sonradan adaya transfer olmasının bir nedeni de budur! "Niçin?" "Adadan bisiklet çalmak güçtür; iskelede yakalanırsın!"

Şehir kalabalıklaştınca ve Kuledibi'nin keyfi kaçınca M. Keserli, Erenköy'e, Yılmaz Ülker de bugünkü yerine, Levent'e gitmişler. Yılmaz Usta artık bisiklet kiralamıyor, sadece tamir ediyor.

Şimdi yerli bisikletler de var. Fiyatları 46-50 bin arasında değişiyor. Pompaları ayrı satılıyor. Pompa ve bazı gerekli aksesuar için ayrıca 3500 lira kadar ek bir gideriniz oluyor. Zillerin şimdi pillisi, havalısı var. Sonra son yıllarda bisiklet hırsızlığı çok artmış. Bu nedenle bir de ağaca bağlamak için kilitlerden edineceksin. Çocuklar bisikletlerini merdiven altlarına, kömürlüklere bıraktıklarından apartmanlara girip bunları kolayca toplayan götürenler de çoğalmış.

Yabancılar? Çek malları 70 bine, Batı Avrupa kökenliler 90 bine satılıyor. "Yerlilerden Pinokyolar

ve Tiñtinler tutuluyor ama diğlerlerinin çoğunun Av-rupalıların ayarına ulaşması için çok fırın ekmek yenmesi lazım!" "Ne farkları var?" "Çoğu gösterişli ama dayanıksız; ömrü bir mevsimden fazla sürme-yeni az değil. Avrupalısı hem dayanıklı hem de ha-fif" Çırağı ilave ediyor: "Bizimkileri kaldıran çocuk aynı zamanda halter de çalışmış oluyor: Daha iyi! Sonra biz de bunları onarıp onarıp geçiniyoruz. Sağ-lam olsalar ne yapardık?"

Geçeri yıl evlenme yıldönümünde Bodrum'day-dım. "Eşimle **Ahtapot** lokantasında başbaşa bir ak-şam yemeği yiyelim!" dedik. Yemekler iyi, atmosfer romantikti. Biraz sonra kızım çıktı geldi: "**Arkadaş-larıma rastladım. Akşam yemeğini onlarla yiyebilir miyim?**" "**Pekil!**" "**Bisikletimi ne yapsam?**" "**Buraya bırak eve dönerken bagaja atar götürürüz.**"

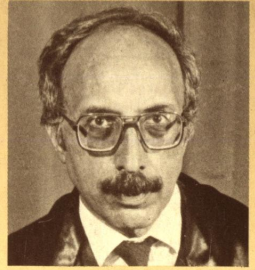
Eve dönerken bisiklet bagaja sığmadı. "**Şimdi ne yapacağız?**" "**Ben bisiklete biner, önde giderim. Sen arabayla arkamdan gel!**" Karımın iki firketesi-yile beyaz paritolonumun paçalarını tutturdum, bisik-lete atlayıverdim: Önce, 30 yıl sonra bisiklete bindi-ğimde düşmeden gidebildiğime sevindim. Ancak se-vincim ilk yokuşa kadar sürdü: Eşime mahcup olma-mak, yokuşun hiç olmazsa yarısını bisiklet üstünde bitirebilmek için ne kadar gayret sarfettiysen de ol-madı: İnip bisikleti yedeğime alıp yokuşu yaya çık-mam gerekti.

Eski tatillerimin eğlence aracı bisikletin yıllar sonra, bir evlenme yıl dönümünde, yaşlandığımı be-lirteci olacağını ummazdım! Çaresi? İç hastalıkları uzmanı **Dr. Necati Ercan**, "**Evine bir tekerleksiz jim-nastik bisikleti alacak, her sabah 15 dakika pedal çevireceksin!**" diyor.

14 Temmuz 1985

SELÇUK EREZ

1936 doğumludur. İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi'ni bitirip, Columbia Üniversitesi'nde kadın-doğum ihtisası, Baylor Üniversitesi'nde Jinekolojik Onkoloji Fellow'luğu yapmıştır. Cerrahpaşa Tıp Fakültesi'nde öğretim üyesidir. Güneş gazetesinde haftalık yazılar yazmaktadır.

“Yeryüzünde hiçbir önemli ilerleme gökten zembille inmez; bir gelişim sonucunda gerçekleşir. Aslında bu gelişmelere yol açan tartışmalar ne kadar yoğun, ne kadar çeşitli seslere yer veren bir ortamda oluşursa, sonuç o kadar verimli, o kadar kalıcı olur.

Yıllardır ekonomik gelişmemizde, sayılı, güçlü devletlerden biri durumuna gelmemizden çekinen dost ve düşman ülkelerin koydukları çeşitli ambargolardan şikâyet ederiz. Aslında ambargoların en sunturlusu, gelişimimizi en çok aksatıcı, kısıtlayıcı, bizim kendi aklımıza, usumuza koyduğumuz ambargolardır. Bu ambargoları aştığımızda bütün diğer ambargoların üstesinden -evelallah- geliriz!..”

Bunları söyleyen Selçuk Erez... Bir hekim, kadın-doğum profesörü.

Uzmanlık alanının gereği, birçok bebek, dünya yüzündeki ilk nefeslerini onun hünarlı ellerinde alıyor. Ama Selçuk Erez için görev orada bitmiyor. Erez, dünyaya gelmesine yardımcı olduğu bebeklerin de, başka çocukların da, nasıl bir toplumda yaşayacakları konusunda sürekli kafa yoran bir aydın.

Bunun için de, değme profesyonel yazarı kışkılandıracak bir disiplinle, yıllardır, her hafta en az bir kere okuyucu karşısına çıkıyor; tarih, kültür, sanat, politika alanlarında düşüncelerini kamuya duyuruyor, çözümler öneriyor.

Bunu yaparken, işlediği konu ne olursa olsun hiç bırakmadığı bir temel arayışı var Erez'in: Demokrasi! Şöyle diyor:

“Askeri darbeleri, onları izleyen haksızlıkları, sansürleri, kısıtlamaları, işkenceleri, düşünce suçlarını, pasaport yasaklarını, bürokrasinin zart-zurtlarını, 147'ler olaylarını, 1402 ayıplarını seyrede ede büyüdüm, bu yaşa geldim; ruhumu teslim etmeden bu güzel vatanın hak ettiği eksiksiz demokratik bir ortamı kavuşacağı günü görebileceğim konusunda kuşku duymaya başladım.

Ancak, olayları kaldırımın kenarında durup seyredenlerden değilimdir: Benim mezhebimde günde beş öğün demokrasiden bahsetmek ibadetlerin en yücесidir! Her yazımın özü, ‘demokrasi gereği’ nin vurgulanmasından ibarettir.”

Yazarımızın bu “ibadetinin”, toplumumuzun demokrasi arayışlarına bir katkıda bulunacağından eminiz.